UNIVERSITATEA BUCUREŞTI

FACULTATEA DE SOCIOLOGIE ŞI ASISTENȚĂ SOCIALĂ

TEZĂ DE DOCTORAT

CONFLICT ŞI NEGOCIERE ÎN SPAŢIUL MĂRII NEGRE

Coordonator ştiinţific

Prof. univ. dr. ILIE BĂDESCU

Doctorand

RADU TUDOR IONCICĂ

BUCUREŞTI 2009

CONFLICT ŞI NEGOCIERE ÎN SPAŢIUL MĂRII NEGRE

CUPRINS

[I] INTRODUCERE ... pag. 6
- [I.1] Spaţiul Mării Negre ... pag. 7
- [I.2] Tablou general ... pag. 9

[II] PREZENTARE GEOGRAFICĂ ŞI ISTORICĂ A REGIUNII MĂRII NEGRE ... pag. 14
- [II.1] Geografia ... pag. 15
- [II.2] Istoria ... pag. 16
  - [II.2.1] Epoca antică ... pag. 17
  - [II.2.2] Perioada de influenţă bizantină ... pag. 19
  - [II.2.3] Apariţia turcilor, italienii şi mongolii ... pag. 22
  - [II.2.4] Hegemonia Imperiului Otoman ... pag. 28
  - [II.2.5] Dominaţia rusească ... pag. 30
  - [II.2.6] Perioada modernă ... pag. 32
    - [II.2.6.a] Convenţia de la Montreux ... pag. 34
  - [II.3] Concluzii ce reies din situaţia geografică şi istorică a Mării Negre ... pag. 34

[III] EXTINDEREA ALIANŢEI NORD-ATLANTICE ŞI A UE ÎN SPAŢIUL MĂRII NEGRE ... pag. 36
- [III.1] Apariţia NATO pe scena pontică ... pag. 37
- [III.2] Chestiunea zăcămintelor de la Marea Caspică ... pag. 40
- [III.3] Implicarea NATO în lupta pentru supremaţie din regiune ... pag. 43
- [III.4] Ameninţări neconvenţionale în spaţiul pontic ... pag. 49
- [III.5] Planuri şi strategii occidentale pentru regiunea Mării Negre ... pag. 52
- [III.6] Summitul NATO din 2008 de la Bucureşti ... pag. 57
- [III.7] Uniunea Europeană la Marea Neagră ... pag. 58
- [III.8] Alte organizaţii internaţionale în spaţiul Mării Negre ... pag. 60
- [III.9] Influenţe culturale occidentale în zona Mării Negre ... pag. 62
- [III.10] Poziţia Occidentului în evenimentele recente din Georgia ... pag. 69
- [III.11] Concluzii referitoare la implicarea organismelor occidentale în regiune ... pag. 70

[IV] RUSIA ŞI ASPIRAŢIILE EI HEGEMONICE ... pag. 73
- [IV.1] Rusia după 1990 ... pag. 74
- [IV.2] Direcţii şi orientări ale Rusiei ... pag. 77
- [IV.3] Situaţia Rusiei la Marea Neagră ... pag. 80
- [IV.4] Importanţa Rusiei din punct de vedere energetic ... pag. 84
  - [IV.4.1] Criza gazului din 2008-2009 ... pag. 88
- [IV.5] Factorul cultural rus ... pag. 89

[IV.6] Rusia şi evenimentele din august 2008 din Georgia ... pag. 94
[IV.7] Concluzii privitoare la atitudinea Rusiei în spaţiul pontic ... pag. 95

[V] POLITICA ŞI INTERESELE ROMÂNIEI ... pag. 97
[V.1] Situaţia generală a României în spaţiul pontic ... pag. 98
[V.2] România în raport cu Occidentul ... pag. 100
[V.3] Perspective legate de securitate ... pag. 102
[V.4] Perspective în relaţiile externe ... pag. 103
[V.5] Perspective economice ... pag. 105
[V.6] România în cadrul diferitelor organizaţii internaţionale ... pag. 106
[V.7] Relaţiile cu Moldova şi Ucraina ... pag. 107
[V.8] Perspective geoculturale ... pag. 110
[V.9] Concluzii ... pag. 113

[VI] ROLUL DE PIVOT AL TURCIEI ... pag. 114
[VI.1] Cadru istoric ... pag. 115
[VI.2] Relaţia cu NATO şi UE ... pag. 117
[VI.3] Islamul în Turcia ... pag. 120
[VI.4] Panturcismul ... pag. 129
[VI.5] Concluzii ... pag. 132

[VII] ROLUL DE PIVOT AL UCRAINEI ... pag. 133
[VII.1] Poziţia strategică a Ucrainei ... pag. 134
[VII.2] Relaţia Ucrainei cu Rusia ... pag. 135
[VII.3] Ucraina şi Occidentul ... pag. 139
[VII.4] Interesele Ucrainei la Marea Neagră ... pag. 140
[VII.5] Concluzii ... pag. 141

[VIII] DIFICULTĂŢILE MOLDOVEI ... pag. 142
[VIII.1] Moldova între Rusia şi Europa ... pag. 143
[VIII.2] Chestiunea Transnistriei ... pag. 146
[VIII.3] Concluzii ... pag. 151

[IX] BULGARIA, PARTE A SISTEMULUI DE APĂRARE AL NATO ... pag. 153
[IX.1] Situaţia Bulgariei pe scena pontică ... pag. 154

[X] TENSIUNILE DIN CAUCAZUL DE NORD ... pag. 157
[X.1] Date generale despre Caucazul de Nord ... pag. 158
[X.2] Conflictul din Cecenia ... pag. 161
[X.3] Concluzii ... pag. 162

[XI] ROLUL GEORGIEI ÎN PLANURILE EURO-ATLANTICE ... pag. 164
[XI.1] Orientarea Georgiei spre NATO ... pag. 165
[XI.2] Conflictele din Osetia de Sud şi Abhazia ... pag. 167

[XI.3] Concluzii ... pag. 170

[XII] AMPLASAREA STRATEGICĂ A ARMENIEI ... pag. 171
[XII.1] Poziţia Armeniei în Caucaz ... pag. 172
[XII.2] Implicarea Armeniei în Nagorno Karabah ... pag. 173
[XII.3] Concluzii ... pag. 174

[XIII] AZERBAIDJANUL, CHEIA RESURSELOR CASPICE ... pag. 176
[XIII.1] Importanţa poziţiei Azerbaidjanului ... pag. 177
[XIII.2] Conflictul din Nagorno-Karabah ... pag. 179
[XIII.3] Concluzii ... pag. 180

[XIV] CONCLUZII GENERALE ... pag. 182

[XV] BIBLIOGRAFIE ... pag. 189
[XV.1] Lucrări ... pag. 190
[XV.2] Articole ... pag. 194
[XV.3] Pagini Web ... pag. 204

Capitolul I

INTRODUCERE

[I.1] Spaţiul Mării Negre

Pentru început vom defini noţiunea de „spaţiul Mării Negre". Un număr de şase ţări au ieşire directă la apele pontice, iar aici se numără România, Bulgaria, Turcia, Ucraina, Rusia şi Georgia. Pe lângă acestea, vom include în această zonă geopolitică Moldova, Armenia şi Azerbaidjanul, deoarece considerăm că există o serie de puncte comune ce unesc toate statele menţionate şi fac necesară o abordare unitară a regiunii:

- astfel se acoperă în totalitate coridorul de tranzit dintre Marea Caspică şi Europa a resurselor de petrol şi hidrocarburi
- se includ toate zonele de conflict îngheţat din regiune: Osetia de Sud, Abhazia, Nagorno-Karabah, Transnistria, Cecenia
- sunt cuprinşi toţi membrii unor structuri deja existente, în speţă GUAM
- sunt înglobate ţări membre ale NATO şi UE, precum şi state potenţial candidate la aderare
- există o tendinţă de orientare generală către structurile vestice (evident, excepţie făcând Rusia), dublată însă în unele cazuri de lipsa unei atitudini clare
- situaţia multora dintre state este una similară; există numeroase interese economice şi de securitate comune
- o parte dintre ţări împărtăşesc acelaşi trecut comunist precum şi problemele legate de tranziţie
- pe toate cele patru maluri există o mare diversitate etnică, religioasă şi culturală
- pentru Europa această zonă constituie o sursă de nesiguranţă, insecuritate şi imigraţie ilegală
- numeroase probleme comune printre care corupţia, crima organizată, traficul de stupefiante, armament şi persoane

- pentru România, Bulgaria, Georgia şi Ucraina, Marea Neagră reprezintă singura cale de ieşire la Oceanul Planetar
- dependenţa majorităţii statelor din regiune de gazul rusesc

Aceste elemente ne fac să abordăm zona lărgită a Mării Negre ca pe o unitate geopolitică, urmând să analizăm fiecare stat component în parte, precum şi implicarea structurilor euro-atlantice în acest spaţiu, iar la finalul lucrării să tragem concluziile generale referitoare la situaţia regiunii.

Fig. 1 – Zona Mării Negre
Sursa: http://eldib.files.wordpress.com/2008/08/black-sea-map.gif

[I.2] Tablou general

ŢARĂ[1]	SUPRAFAŢĂ (km²)	POPULAŢIE	GRUPURI ETNICE IMPORTANTE	RELIGII DOMINANTE
Rusia	17.075.400	142.000.000	Ruşi 80% Tătari 4%	Ortodocşi 70% Musulmani 6%
Ucraina	603.628	46.100.000	Ucrainieni 78% Ruşi 17%	Ortodocşi 92% Catolici 3%
Moldova (fără Transnistria)	33.846	4.100.000	Moldoveni 75% Ucrainieni 8% Ruşi 6%	Ortodocşi 90%
Georgia (fără Abhazia şi Osetia de Sud)	69.700	4.700.000	Gruzini 84% Azeri 7% Armeni 6%	Ortodocşi 82% Musulmani 10% Biserica armeană 4%
Armenia	29.800	3.200.000	Armeni 98%	Biserica armeană 95%
Azerbaidjan (fără Nagorno Karabagh)	86.600	8.700.000	Azeri 90%	Musulmani şiiţi 82% Musulmani sunniţi 13%
Turcia	783.562	71.500.000	Turci 75% Kurzi 15%	Musulmani (predominant sunniţi) 99%
România	238.391	22.200.000	Români 90% Unguri 7%	Ortodocşi 87% Catolici 5% Protestanţi 4%
Bulgaria	110.910	7.600.000	Bulgari 84% Turci 9%	Ortodocşi 82% Musulmani 12%
Osetia de Sud	3.900	70.000	Osetini 66% Gruzini 30% Ruşi 2%	Ortodocşi
Abhazia	8.432	200.000	Abhazi 44% Gruzini 21% Armeni 20% Ruşi 10%	Ortodocşi Musulmani sunniţi Biserica armeană
Transnistria	4.163	530.000	Moldoveni 32% Ruşi 30% Ucrainieni 29%	Ortodocşi
Nagorno Karabagh	8.223	140.000	Armeni 95%	Biserica armeană

Fig. 2 – Date statistice cu privire la regiunea Mării Negre

În perioada Războiului Rece, toate ţările de aici cu excepţia Turciei au făcut parte din blocul comunist. De aici a provenit lipsa de interes a Occidentului precum şi faptul că Marea

[1] Date cf. <http://en.wikipedia.org>

Neagră a fost o pată albă pe harta Europei, fiind ignorată şi foarte puţin ştiindu-se despre realităţile de aici.

Prăbuşirea URSS a schimbat însă foarte multe în configuraţia geopolitică a planetei, şi deci cu atât mai mult în cea a acestui spaţiu aflat acum între Rusia şi Europa. Lumea bipolară dinainte de 1990 s-a transformat într-o lume cu o superputere, SUA, şi cu un număr de puteri secundare, care urmau să încerce construirea unui cadru multipolar[2]. Oricum, regresul Rusiei din anii imediat următori lui 1990 a dus la apariţia în regiune a unui vid geostrategic şi a unui număr de state noi, cu identităţi în general incerte, confruntate cu numeroase probleme legate de tranziţie şi măcinate de conflicte atât externe cât şi interne.

Între timp, la scară globală, au avut loc anumite evenimente deosebit de semnificative. Pe fondul recesiunii ruseşti, procesul de globalizare care cuprinsese deja Europa apuseană a început să se întindă şi spre spaţiul pontic. Formaţiunile euro-atlantice, profitând de absenţa unei puteri concurente în regiune, au sesizat importanţa zonei. Atât NATO şi UE s-au grăbit să încheie tratate cu ţările de aici, căutând să implementeze procese de modernizare, de democratizare şi de acceptare a valorilor vestice în vederea unei potenţiale extinderi.

Pe de altă parte, în întreg Orientul Mijlociu, zonă adiacentă Mării Negre, a avut loc aşa numita resurecţie islamică, identitatea ţărilor musulmane conturându-se cu o mult mai mare claritate ca până acum. De asemenea, state din apropiere precum Iranul, Turcia, Arabia Saudită sau Pakistanul s-au dezvoltat cu mare rapiditate din punct de vedere economic şi tehnologic, ajungând în situaţia unor puteri cu un grad important de influenţă pe plan local. Prin dezintegrarea Uniunii Sovietice, atât Azerbaidjanul, cât şi părţi notabile din Georgia, din Caucazul de Nord sau din Crimeea au rămas cu o populaţie musulmană predominantă, ce a încercat să stabilească raporturi mai strânse cu restul ţărilor islamice.

[2] Brzezinski, Zbigniew – *Marea tablă de şah: supremaţia americană şi imperativele sale geostrategice*, 1997, trad. Ionescu Aureliana, Bucureşti, Univers Enciclopedic, 2000, pag. 35

Atât Turcia cât şi nou apăruta Ucrainã au încercat să profite de pe urma golului de putere apărut, pentru a se afirma ca forţe pe plan local. Turcia a urmărit în Caucaz atât propriile interese cât şi pe cele ale aliaţilor din NATO.

Rusia, după o perioadă de recul, nu s-a resemnat defel cu pierderea fostei sfere de interes, şi, prin cultivarea dependenţei economice şi militare a ţărilor din regiune, precum şi prin susţinerea conflictelor îngheţate din Transnistria, Osetia de Sud, Abhazia şi Nagorno Karabah a căutat menţinerea zonei Mării Negre sub propria influenţă.

Elementul cel mai definitoriu pentru Marea Neagră este, aşa cum remarca Huntington, că se află pe o falie despărţitoare dintre civilizaţii. Aici se creează un punct de confluenţă între lumea occidentală, lumea balcanică, lumea orientală, spaţiul rusesc sau elementele caucaziene, între spaţiul catolicism, ortodoxism şi islamism, între rasa europeană şi popoarele turcice. Atât în peninsula balcanică, cât şi în Caucaz, în sudul Ucrainei sau în Turcia există un mozaic de etnii şi de culturi ce s-a format în decursul istoriei, iar ciocnirile dintre aceste culturi sunt adesea violente şi fac din zona Mării Negre una de permanent conflict. Lipsa unei puteri dominante după 1990 nu a făcut decât ca aceste turbulenţe să fie şi mai pregnante.

Pentru NATO şi UE, Marea Neagră a devenit cu ocazia aderării României şi Bulgariei una de frontieră iar organizaţia nord-atlantică s-a transformat după 11.09 într-o forţă din ce în ce mai ofensivă[3]. Rusia încearcă să-şi reconstruiască imperiul, de data asta printr-o supremaţie economică, iar lumea islamică pe toată întinderea hotarelor ei este angrenată în conflicte cu cea non-islamică[4].

Dincolo de aceste ciocniri între civilizaţii, mai există şi o miză cât se poate de concretă, anume marile zăcăminte de petrol şi gaze naturale din Marea Caspică şi traseele prin care aceste resurse pot fi aduse în Europa. Rusia încearcă pe toate căile să menţină monopolul în

[3] Marin, Vasile – *Elemente de analiză geopolitică a ordinii internaţionale contemporane* în Geopolitica, nr. 2-3/2004, pag. 90

[4] Huntington, Samuel – *Ciocnirea civilizaţiilor şi refacerea ordinii mondiale*, trad. Carp Radu, prefaţă Motoc Iulia, Bucureşti, Antet, 1997, pag. 232

această chestiune, în timp ce statele vestice vor să se ajungă în situaţia unui acces egal pentru toţi.

Importanţa zonei Mării Negre rezultă din toţi aceşti factori. Pe de o parte multe state nu acceptă statutul SUA de unică mare putere, şi luptă pentru existenţa unei multipolarităţi, iar spaţiul pontic se află din acest punct de vedere la o răscruce de interese, pe de alta există miza extrem de importantă a resurselor caspice, iar nu în ultimul rând apare structura de falie inter-civilizaţională a acestei regiuni, fapt ce în actualul context global poate să genereze fenomene dintre cele mai diverse.

De aici rezultă numeroasele faţete ale spaţiului Mării Negre. Acesta poate fi un cap de pod al Occidentului către Rusia şi Islam, un punct de control pentru Rusia, sau, o variantă mai îndepărtată dar nu imposibilă, un avanpost al Islamului. Este o zonă care poate să unească civilizaţiile şi culturile, sau care poate să le separe, să fie o linie de frontieră între Orient şi Occident. Poate fi un spaţiu de securitate pentru formaţiunile din jur, sau dimpotrivă, un focar de tensiune, de conflict şi de nesiguranţă.

Importanţa spaţiului pontic a fost sesizată de mai mulţi geopoliticieni. Halford Mackinder văzuse în *Heartland*, zonă ce includea interiorul Eurasiei, începând din Germania, continuând cu Europa de Est, cea mai mare parte a Rusiei, Asia Centrală şi părţi din Caucaz, drept cheia spre supremaţia mondială. *Heartland*-ul era încercuit de ceea ce el numea „insulele mondiale", adică Europa de sud şi de vest, Orientul Apropiat şi Mijlociu, Asia de Sud şi Sud-Est. El a sesizat importanţa unei zone ce includea destul de bine spaţiul pontic în următoarea afirmaţie:

„Cine stăpâneşte Europa de Est stăpâneşte *Heartland*-ul / Cine stăpâneşte *Heartland*-ul stăpâneşte Insulele Mondiale / Cine stăpâneşte Insulele Mondiale stăpâneşte lumea"[5]

Deci în concepţia sa dominaţia asupra Europei de Est, şi în linii mari, a zonei Mării Negre reprezenta poarta de acces către dominaţia globală. Chiar dacă mijloacele de transport şi de comunicaţie au evoluat mult, iar teoria lui Mackinder nu mai este întru totul actuală, *Heartland*-

[5] Dobrescu, Paul - *Geopolitica*, Bucureşti, Comunicare.ro, 2003, pag. 49

ul capătă noi semnificaţii. În acest spaţiu sunt concentrate 68% din resursele globale de petrol şi 41% din cele de gaze[6], iar în lumea actuală concurenţa este în primul rând pentru resurse.

Mai aproape de zilele noastre, Zbigniew Brzezinski vedea ca un scop pentru SUA controlul asupra Orientului Mijlociu şi asupra spaţiului ex-sovietic, iar Turcia, Balcanii şi Caucazul erau elementele esenţiale în această strategie.

Aflat de cealaltă parte a baricadei, Aleksandr Dughin vedea spaţiul pontic drept un culoar ce avea să unească Rusia cu statele slav-ortodoxe din Balcani, facilitând impunerea Rusiei ca principală forţă în Eurasia. În viziunea lui Dughin, lupta pe plan mondial se ducea între talasocraţie, reprezentată de euro-atlantism şi telurocraţie reprezentată de curentul euro-asianismului.

Putem vedea rolul esenţial pe care îl joacă zona lărgită a Mării Negre în toate aceste teorii. Scopul lucrării de faţă este să analizeze aspectele geopolitice ale acestei regiuni, raporturile care se stabilesc între diferitele state şi implicaţiile lor pe plan global. Aceste relaţii sunt dintre cele mai diverse, pornind de la cooperare şi negociere şi mergând până la conflicte deschise. Evenimentele recente par să confirme aceste idei. Anul 2008 reprezintă un exemplu în acest sens. Pe de o parte în cadrul summitului NATO de la Bucureşti, alianţa a propus includerea Georgiei şi Ucrainei, iar de cealaltă s-a situat reacţia Rusiei şi războiul din Georgia. Anul 2009 pare să fie unul la fel de plin, debutând cu criza gazelor dintre Rusia şi Ucraina. Analiza tuturor acestor factori o vom face în capitolele următoare, subliniind dubla ipostază în care se găseşte spaţiul pontic. Acesta poate avea un rol de unificare, de legătură, de „negociere", sau unul de separare, de factor de tensiune, de „conflict".

Considerăm că evenimentele ce se petrec în bazinul Mării Negre tind cu predilecţie să depăşească graniţele locale, având adesea implicaţii la nivelul istoriei mondiale.

[6] Bădescu, Ilie, Mihăilescu, Ioan – *Geopolitică, globalizare, integrare,* Bucureşti, Mica Valahie, 2003, pag. 378

Capitolul II

PREZENTARE GEOGRAFICĂ ŞI ISTORICĂ A REGIUNII MĂRII NEGRE

[II.1] Geografia

Marea Neagră este o mare interioară, înconjurată de Peninsula Balcanică, de Munţii Caucaz şi de Asia Mică, fiind legată de oceanul planetar, de Marea Mediterană şi de Marea Egee prin intermediul strâmtorilor Bosfor, Dardanele şi a Mării Marmara. De asemenea, în nord-estul ei se găseşte Marea Azov, formată de peninsula Crimeea cu ţărmul rusesc, de care Marea Neagră se leagă prin strâmtoarea Kerci. Marea Neagră face parte din linia geografică de delimitare dintre Europa şi Asia.

Suprafaţa ei este de 436.400 km² iar adâncimea maximă este 2200 m. Este înconjurată de România, Bulgaria, Turcia, Ucraina, Rusia, Georgia, precum şi de Abhazia, republică auto-proclamată recent dar încă nerecunoscută internaţional. În zona extinsă a Mării Negre sunt incluse în mod obişnuit şi Moldova, Armenia, Azerbaidjan, precum şi regiunea Caucazului de nord[7]. Printre porturile importante se numără Constanţa, Mangalia (România), Burgas, Varna (Bulgaria), Odessa, Sevastopol, Yalta, Kherson, Kerci (Ucraina), Novorossiysk, Soci (Rusia), Poti, Batumi (Georgia), Sukhumi (Abhazia), Istanbul, Zonguldak, Samsun, Trabzon, Ordu (Turcia).

Din punct de vedere al reliefului, Marea Neagră e înconjurată de munţii Balcani şi de Delta Dunării în vest, de stepele Rusiei şi Ucrainei la nord, de munţii Caucazul Mare şi Caucazul Mic la est şi de munţii Pontici la sud.

Putem remarca **relieful muntos ce înconjoară Marea Neagră în est, vest şi sud, Caucazul, Asia Mică şi Balcanii fiind nişte fortăreţe naturale între Asia şi Europa**. Diversele valuri de populaţii asiatice s-au oprit în faţa acestui scut geografic, de aici apărând şi amalgamul cultural specific zonei.

[7] Meleşcanu, Teodor, *Marea Neagră – frontieră sau punte de legătură* în *Revista de politică internaţională*, nr.4/2006, Bucureşti, pag. 75

Principalele râuri şi fluvii ce se varsă în mare sunt Dunărea, Nistru, Nipru, Bugul de Sud, Cuban, Don (acesta din urmă în Marea Azov), apoi Scaria, Enige, Chizil-Irmac, Ieşil-Irmac şi Coruh în Turcia, Rion în Georgia, Provadia şi Camcia în Bulgaria.

Aici putem sesiza deosebitul potenţial economic al Mării Negre. După construirea canalelor Don-Volga, precum şi Dunăre-Main-Rin, s-a creat o **legătură între portul Rotterdam de la Marea Nordului şi porturile de la Marea Caspică din Iran, Kazahstan sau Turkmenistan**. În acest context, Marea Neagră, precum şi gurile Dunării devin un liant ce uneşte vestul Europei de centrul Asiei.

Din descrierea făcută până acum, se desprinde faptul că **Marea Neagră este o poartă de ieşire spre oceanul planetar pentru anumite zone ce altfel sunt închise în centrul Eurasiei, cum sunt Caucazul, Asia Centrală sau stepele ruseşti.**

În acest context, ne putem da seama de **marea importanţă geografică pe care o au căile de ieşire din această mare, anume strâmtorile Bosfor şi Dardanele, şi gurile Dunării**.

[II.2] Istoria

Marea Neagră a avut din cele mai vechi timpuri un loc la confluenţa dintre Asia şi Europa, dintre diferitele culturi orientale şi occidentale, precum şi la intersecţia dintre imperiile care s-au format în aceasta zonă în decursul istoriei eurasiatice.

Marea Neagră s-a evidenţiat prin două roluri cumva opuse. Unul a fost acela de punte de legătură intre civilizaţiile Asiei şi Europei, iar celălalt, de frontieră intre cele două continente[8], atât geografic (Marea Neagră face parte din linia naturală de delimitare a Europei de Asia), politic (a fost întotdeauna locul de ciocnire intre diversele mari puteri), cât şi cultural.

[8] Ibidem, pag. 74

În acest capitol vom încerca să arătăm cum această dublă ipostază istorică a Mării Negre s-a menţinut până în ziua de azi, realizând o scurtă analiză a trecutului regiunii.

[II.2.1] Epoca antică

Ţărmurile Mării Negre au fost populate din vechime de **triburi indoeuropene**, unii istorici văzând bazinul pontic drept însuşi leagănul civilizaţiei indo-europene[9]. Conform acestei idei, Marea Neagră ar fi spaţiul din care indo-europenismul s-ar fi răspândit în Europa, ducând la apariţia civilizaţiei europene aşa cum o cunoaştem astăzi. O astfel de ipoteză plasează Marea Neagră antică în centrul unei **arii de mare concentraţie culturală**, cultură ce nu a fost încă cercetată în amănunt[10]. Acest spaţiu a fost populat de sciţi şi de cimerieni, care în decursul mileniului I î.Ch. s-au instalat pe coastele nordice şi estice, la sud s-au aflat hitiţii, luvienii sau frigienii, în timp ce ţărmul vestic a fost locuit de populaţii tracice.

În perioada dintre 750-550 î.Ch., au apărut pe scena pontică **grecii**, care au înfiinţat numeroase colonii pe toate cele patru maluri. **Scopul acestora era comerţul, şi realizarea unei legături cu nordul Europei şi cu Asia Centrală.** Comercianţi de pe malurile Mării Baltice, din stepele Mongoliei sau din Orientul Apropiat isi desfăceau încărcăturile în porturile greceşti, acest trafic masiv de mărfuri făcând din bazinul pontic una din principalele răscruci comerciale ale antichităţii. Cu timpul populaţia grecească s-a dizolvat în cea locală, la aceasta contribuind şi apariţia altor popoare migratoare indo-europene precum sarmaţii (sec.III î.Ch.)[11]. Din perioada grecească datează şi vechiul nume al Mării Negre, *Pontus Euxinus* (marea ospitalieră).

Un prim imperiu ce a apărut în zona Mării Negre a fost cel **Persan**. În preajma anului 500 î.Ch., perşii au ocupat Asia Mică, având şi unele expediţii la Dunărea de Jos. Aceştia urmăreau o

[9] http://en.wikipedia.org/wiki/Proto-Indo-Europeans
[10] Gimbutas, Marija – *Civilizaţie şi cultură*,trad. Paliga Sorin, pref. Florescu Radu, Bucureşti, Meridiane, 1989, pag. 49
[11] Brătianu, Gheorghe – *Marea Neagră*, trad. Spinei Michaela, intr. Spinei Victor, Iaşi, Polirom, 1999, pag. 127

poziţie cât mai bună la Marea Egee şi la Marea Mediterană, pentru a fructifica **deosebitul potenţial economic şi comercial pe care-l prezenta Mediterana împreună cu mările alăturate**.

Cu timpul oraşele greceşti au intrat în declin. După ce ţărmurile Mării Negre au fost ocupate pentru scurtă vreme de puternicul Regat al Pontului condus de Mithridate (în jur de 100 î.Ch.), **Imperiul Roman** şi-a început hegemonia asupra spaţiului pontic. Pornind în vremea Republicii Romane (70-60 î.Ch.) prin războaiele împotriva Pontului şi terminând în timpul domniei lui Traian (98-117) prin supunerea Daciei şi a Armeniei, romanii şi-au asigurat dominaţia la Marea Neagră. **Scopul de această dată nu a mai fost unul atât comercial cât strategic, Carpaţii în vestul Mării Negre şi Caucazul în est fiind două fortăreţe naturale de apărare** a Imperiului şi implicit a spaţiului european împotriva numeroaselor pericole venite din Asia[12]. În această perioadă, spaţiul pontic a avut rolul de a aproviziona imperiul în special cu produse cereale, fiind aşadar producător şi distribuitor de bunuri.

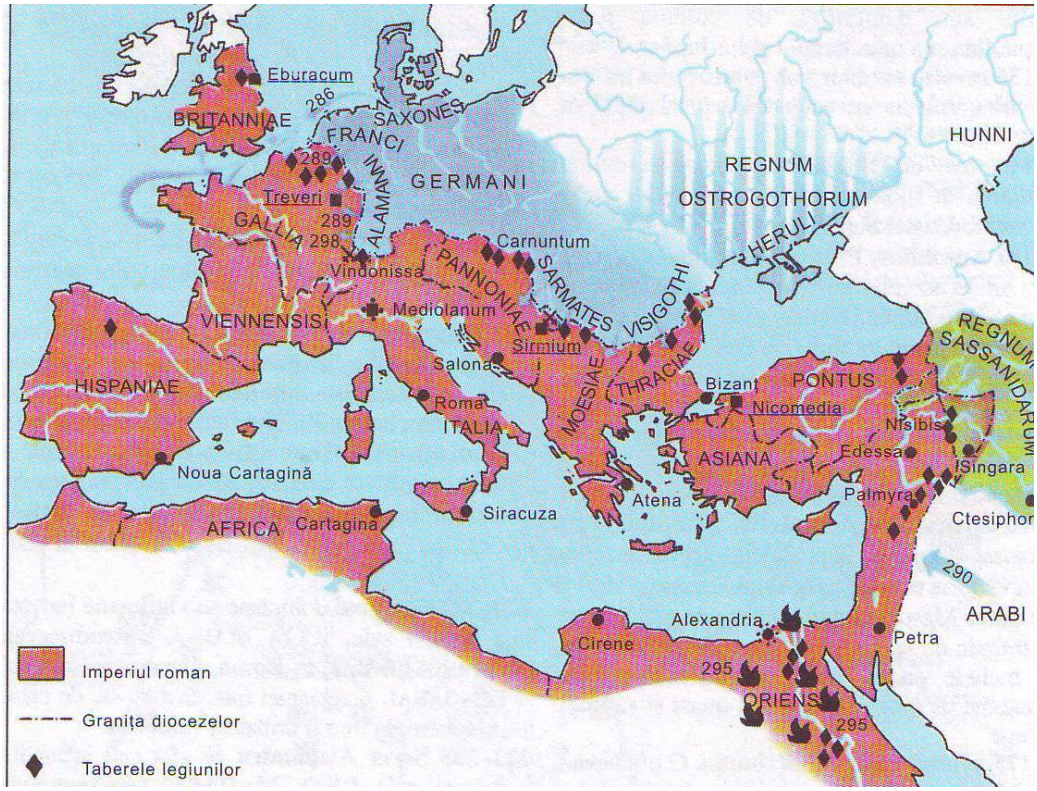

Fig. 3 – Imperiul roman pe vremea lui Diocleţian
Sursa: Kinder, Hermann – *Atlas de istorie mondială*

[12] Ibidem, pag. 142

În următoarele secole, diverse popoare de năvălitori, precum **goţii, alanii sau hunii** s-au stabilit în această zonă, aducând importante **influenţe orientale în cultura locală**[13]. Aceste invazii, deşi luate în sine nu par să fi lăsat mari urme istorice, sunt relevante prin faptul că triburi venite din Asia, dintre care hunii nici nu erau indo-europeni, s-au oprit pe aceste meleaguri, dând naştere unui puternic spaţiu de interferenţă culturală între Europa şi Asia, precum şi unui amalgam de limbi şi culturi ce sunt de natură până în ziua de azi să genereze atât dialog cultural cât şi conflict.

[II.2.2] Perioada de influenţă bizantină

Următorul mare imperiu care s-a fondat pe ţărmurile Pontului Euxin a fost cel **bizantin**. O dată cu domnia lui Iustinian (527-565), pe coasta sudică a Mării Negre au înflorit din nou oraşele, comerţul şi civilizaţia grecească, cetăţi puternice şi bine apărate asigurând dominaţia bizantină în regiune.

În jurul anului 591, împăratul de la Constantinopol controla cea mai mare parte a spaţiului pontic, care putea fi considerat în acel moment un lac bizantin[14], precum şi un **loc de intens flux comercial**.

Punctele strategice de care depindea securitatea zonei din jurul Mării Negre erau Crimeea, de unde se puteau supraveghea stepele nord-pontice, gurile Dunării şi Caucazul. Bizantinii au recunoscut importanţa acestor locuri, şi, drept dovadă, au întemeiat Chersonul pentru a-şi asigura controlul asupra Crimeei[15].

[13] Ibidem, pag. 164
[14] Ionescu, Mihail (coord) - *Marea Neagră de la "lacul bizantin" la provocările secolului XXI*, Bucureşti, Editura Militară, 2006, pag. 11
[15] Ibidem, pag. 16

Între timp, pe coasta nordică, alături de noi triburi migratoare precum **avarii, bulgarii, ungurii sau khazarii,** au apărut **slavii**, mult mai sedentari, purtătorii unei culturi noi şi originale[16], care s-au instalat pe nesimţite în regiune, ocupând spaţiul nord-pontic până în zilele noastre.

Pentru început, slavii au fost o populaţie dominată de altele mai puternice. Prima din acestea au fost **varegii**, de origine vikingă, întemeietori ai statului kievean (881). Aceştia coborau din nord pe cursurile fluviilor, în special pe Nipru, până în apele mării Negre. Contactele acestora cu bizantinii au vizat în principal comerţul, pe această cale producându-se o **circulaţie a bunurilor între nordul şi sudul Europei**[17], mărfuri aduse de la Marea Baltică de varegi fiind schimbate pe cele specific mediteraneene şi orientale care se găseau în Imperiul Bizantin. Asociaţia dintre varegi şi bizantini a fost una de asemenea militară, primii figurând printre războinicii de elită ai armatelor imperiale (garda varegă din cadrul trupelor bizantine era considerată în jurul anului 900 printre cele mai puternice formaţiuni militare din Europa)[18]. Triburile migratoare, în special khazarii au fost folosiţi de către bizantini drept stat tampon in calea expansiunii ruso-varege[19].

Între timp, pe coasta estică a Mării Negre, au supravieţuit în fortareaţa naturală a Munţilor Caucaz clanurile războinice ale **armenilor, gruzinilor** şi ale altor populaţii caucaziene, în ciuda ameninţărilor bizantine, persane şi ale diverselor popoare migratoare. În mod paradoxal, deşi gruzinii şi armenii au avut existenţa cea mai îndelungată în spaţiul pontic, aceasta s-a desfăşurat în interiorul continentului, nici una din aceste două naţii neavând o prezenţă consistentă la mare. În ciuda faptului ca Armenia şi Georgia au o vastă istorie în spate, constituind puternice formaţiuni medievale, ele au fost formate dintr-un conglomerat de clanuri situate în văile munţilor Caucaz, fiind astfel pe de o parte **ţări cu un profil continental**, puţin legate de mare, iar pe de altă parte gruzinii ca şi majoritatea celorlalte triburi caucaziene

[16] Bratianu, Gheorghe, op.cit., pag. 184
[17] Ibidem, pag. 213
[18] <http://en.wikipedia.org/wiki/Varangian_guard>
[19] Ionescu, Mihail, op. cit., pag. 20

nu au ajuns să aibă o coeziune internă foarte ridicată, identităţile creionate aici fiind unele mai degrabă locale[20].

Bulgarii au dominat vremelnic litoralul vestic, fără a deveni o putere navală. Dupa anul 1000, bizantinii au avut o puternică ofensivă sub conducerea împăratului Vasile al II-lea, acesta supunând actuala Bulgarie şi aducându-i pe principii armeni şi georgieni sub dominaţia sa. Aşadar, la intrarea în mileniul II, Imperiul Bizantin era mai puternic că niciodată, controlând litoralurile sudic, estic şi vestic ale Mării Negre, în timp ce varegii, care între timp se dizolvaseră în mare măsură în populaţia slavă pe care o conduceau deţineau controlul în Crimeea şi pe ţărmul de nord. **Scopul expansiunii bizantine era acela de a stăvili pe ambele laturi ale pontului influenţa crescândă a ruşilor**[21].

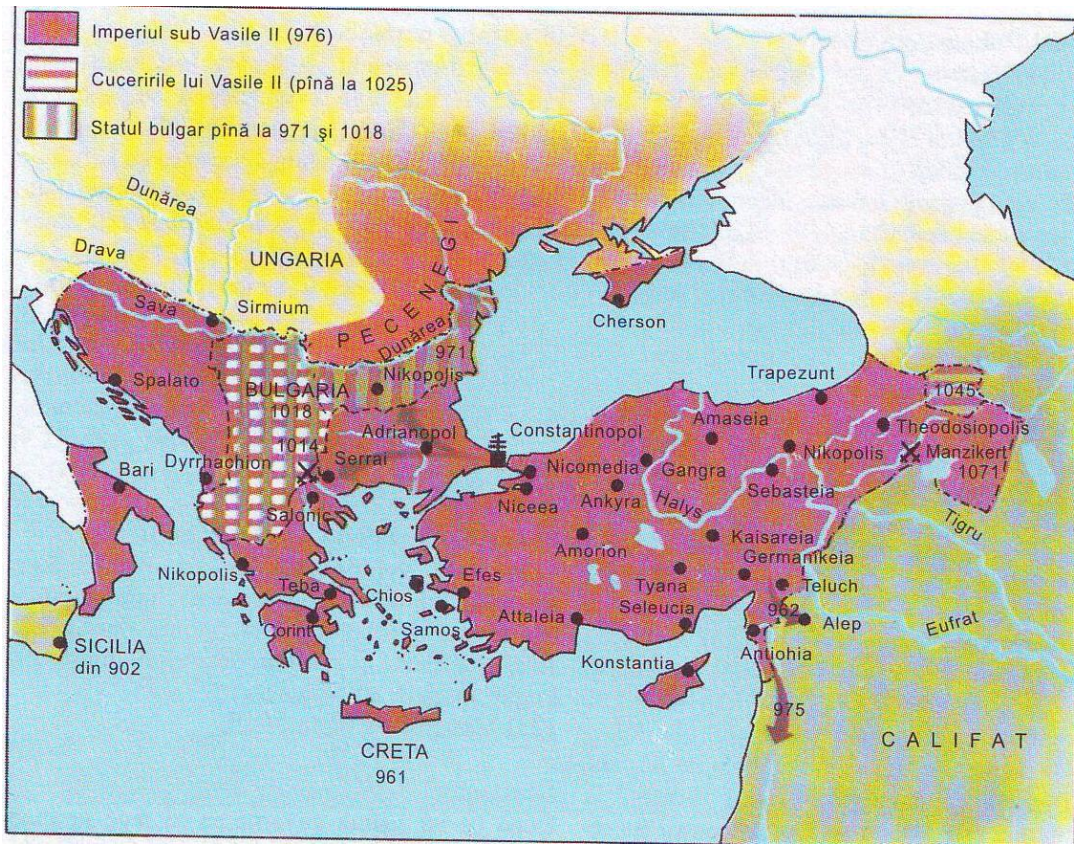

Fig. 4 – Imperiul bizantin în secolele X-XI
Sursa: Kinder, Hermann – *Atlas de istorie mondială*

[20] Serebrian, Oleg – *Geopolitica spaţiului pontic,* prefaţă Codoban Aurel, Chişinău, Cartier, 2006, pag. 128
[21] Ionescu, Mihail, op. cit., pag. 22

Secolul XI a marcat scăderea puterii arabilor si creşterea puterii ruseşti, ceea ce a dus la transformarea Mării Negre in elementul esenţial pentru Bizanţ. Politica acestora s-a bazat pe o pendulare între ruşi şi pecenegi, apărându-se astfel de ambii[22]. Punctul strategic cel mai important din spaţiul pontic era strâmtoarea Kerci, obiect de dispută, aflată la un moment dat într-un condominium ruso-bizantin[23].

Un rol foarte important pe care Imperiul Bizantin l-a îndeplinit în spaţiul pontic a constat în **răspândirea religiei creştine**. După ce împăratul Constantin cel Mare în 313 a abolit persecuţiile împotriva creştinilor, în 381 creştinismul a fost adoptat ca religie de stat a Imperiului Roman de Răsărit de către Teodosius I. Bizanţul a devenit principalul promotor al creştinismului în Europa de Est, contribuind la convertirea slavilor de sud şi de est, pe actualele teritorii ale Bulgariei, Rusiei şi Ucrainei. După marea schismă dintre Biserica Ortodoxă şi Biserica Catolică din secolul XI, Bizanţul a rămas focarul religios cel mai important din lumea ortodoxă, ducând la formarea în zona Mării Negre a unui **spaţiu de mare concentrare spirituală**.

[II.2.3] Apariţia turcilor, italienii şi mongolii

În aceste condiţii, şi-a făcut apariţia un nou val de invadatori de origine turcică, probabil cel mai puternic de până acum. În timp ce uzii, pecenegii şi cumanii au devastat teritoriile actuale ale Romaniei şi Bulgariei (1064) ajungand până în Grecia, **turcii selgiucizi** au invadat estul Anatoliei, învingându-i pe armeni şi gruzini. Chiar dacă în cele din urmă dibăcia diplomatică a bizantinilor a reuşit să înlăture şi aceste noi pericole, **harta etnică a bazinului Mării Negre s-a schimbat**. Împăraţii bizantini şi-au păstrat dominaţia asupra ţărmului sudic şi a porturilor, însă în interiorul ţării s-a format un puternic nucleu de populatie turcă, iar acest conflict s-a întins pe următoarele câteva secole.

[22] Ibidem, pag. 26
[23] Ibidem, pag. 32

Chiar şi pe teritoriul Dobrogei, a rămas o numeroasă populaţie de origine pecenegă sau cumană, dovedindu-se de către cercetători că aceasta este anterioară cuceririi Dobrogei de otomani[24].

Aceste evenimente au o deosebită importanţă. Dacă până în acel moment spaţiul pontic era unul în totalitate indo-european, elementul turcic a început să se infiltreze tot mai puternic atât în Asia Mică, cât şi în Caucaz, Peninsula Balcanică sau Crimeea. Numeroasele conflicte etnice apărute în zonă în ultima sută de ani îşi au originea tocmai în apariţia turcilor din secolul XI şi a tătarilor în secolul XIII.

De asemenea, de venirea turcilor se leagă şi **răspândirea religiei islamice pe aceste meleaguri**. Islamismul a fost adoptat de numeroase populaţii atât din Caucaz cât şi de pe ţărmul de nord al Mării Negre. Zonele cu religie islamică s-au întrepătruns cu cele creştine, mai cu seamă în regiunea Caucazului neapărând o delimitare geografică între cele două spaţii religioase. Dacă la aceasta adăugăm convertirea la iudaism a khazarilor şi altor triburi din nord-estul Mării Negre[25], ne putem face o imagine despre mozaicul de religii şi etnii ce caracterizează regiunea pontică, care a devenit o sursă permanentă de conflict în zilele noastre.

Între timp, în peisajul comercial al Mării Negre apar **oraşele maritime din Italia, în frunte cu Veneţia**. Acestea au stabilit inca din secolul VII strânse **legături economice cu bizantinii**, furnizându-le bunuri de origine mediteraneană, din Italia, Spania, Dalmaţia sau nordul Africii şi căpătând în schimb mărfuri din nordul Europei şi din Orient. Putem observa cum Marea Neagră, prin intermediul puterii dominante din acel moment, anume Imperiul Bizantin, apare din nou că o **placă turnantă a comerţului international, fiind punctul principal de contact dintre Europa şi Asia**. Veneţienii, precum şi negustorii din Genova sau Pisa au înfiinţat cu acordul Bizanţului numeroase colonii pe ţărmurile Mării Negre şi în împrejurimile

[24] Bratianu, Gheorghe, op.cit., pag. 234
[25] Koestler, Arthur – *Al treisprezecelea trib: Imperiul khazarilor şi moştenirea sa*, trad. Bantaş Andrei, Bucureşti, Antet, 2002 , pag. 45

Constantinopolelui, ajungând chiar până în Crimeea, şi făcând astfel din zona pontică cel mai important focar comercial din Evul Mediu[26].

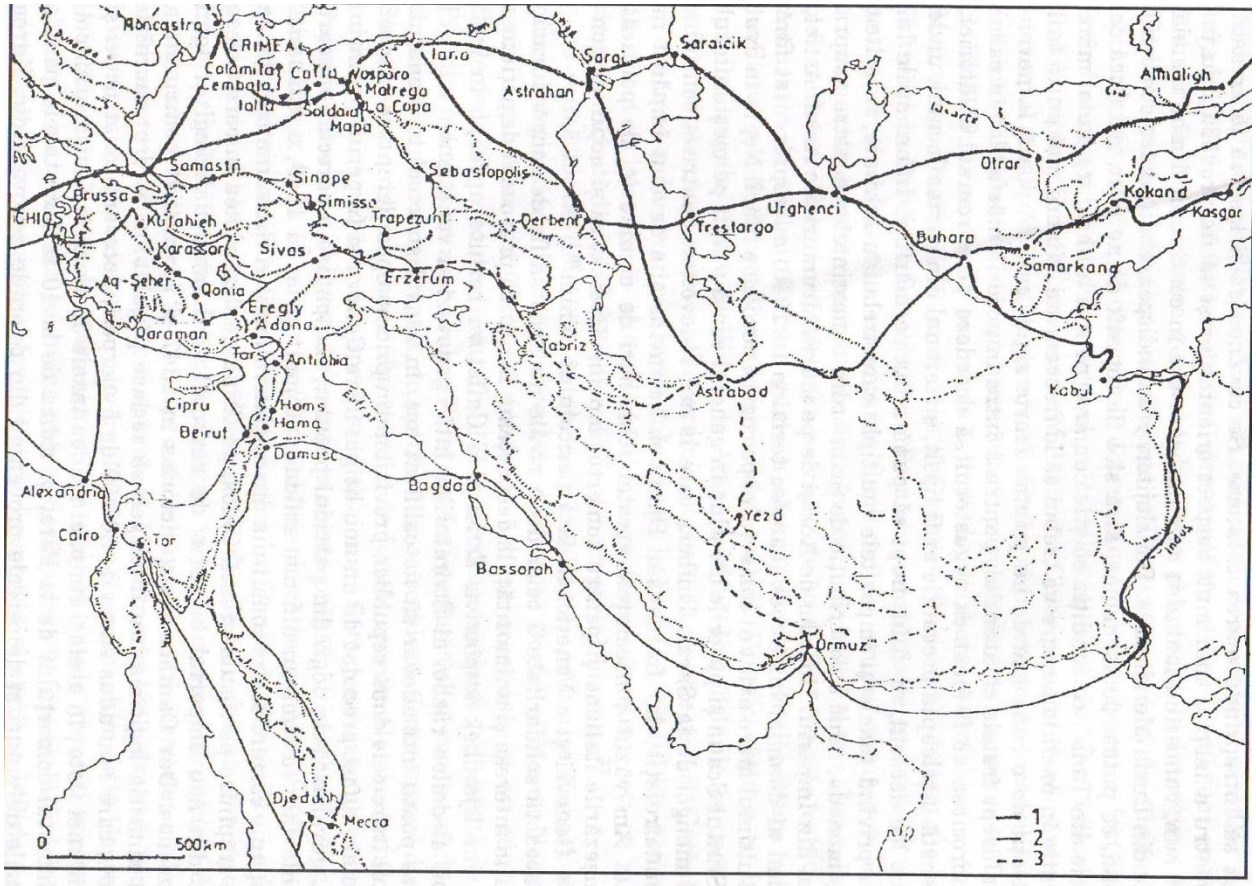

70. Harta drumurilor comerciale folosite de genovezi în Asia:
1 – pînă la mijlocul secolului al XIV-lea; 2 – în secolul al XV-lea; 3 – în secolele XIV-XV.

Fig. 5 – Drumuri comerciale europene în Asia
Sursa: Brătianu, Gheorghe – *Marea Neagră*

O schimbare de situaţie a avut loc din momentul în care au început, în Europa, cruciadele. Cruciaţii îi acuzau pe bizantini de faptul că puneau întotdeauna interesul bănesc pe primul loc şi că îi exploatau la trecerea acestora spre Locurile Sfinte, iar grecii le reproşau occidentalilor numeroasele jafuri şi prădăciuni la care aceştia se dedau în drumul lor, toate acestea ducând la apariţia unei puternice stari conflictuale intre cele două părţi[27]. Aceasta

[26] Brătianu, Gheorghe, op. cit. , pag. 258
[27] *Cruciadele*, trad. Miciacio George, Bucureşti, Artemis, pag. 210

situaţie a culminat în 1204, cand cruciada a 4-a, dirijată din umbră de catre veneţieni[28], a cucerit Constantinopolul, înfiinţând în locul Imperiului Bizantin, Imperiul latin de Constantinopol. Bizantinii au supravieţuit în Asia mică, în cadrul Imperiilor de la Trapezunt şi de la Niceea, aceştia din urma recucerind în 1261 Constantinopolul de la cruciaţi. Niceea, Trapezuntul şi Iconiumul au purtat războaie pentru controlul ţărmului sudic al Mării Negre, obiectivul strategic al acestor confruntări fiind cetatea Sinope, care permitea controlul acestei porţiuni de litoral[29].

Republicile italiene s-au implicat în conflictele de aici, Veneţia luând partea Constantinopolelui iar Genova aliindu-se cu Niceea. Urmările acestor războaie au fost în folosul Veneţiei. De unde până atunci bizantinii avuseseră monopolul absolut în zonă, acum **Veneţia şi-a întărit foarte mult poziţia în spaţiul pontic, deschizând practic Marea Neagră catre comerţul occidental**[30]. In secolele XIII şi XIV, se poate spune ca **Marea Neagră devenise punctul central al economiei mondiale**[31].

Ultima mare invazie a ţărmurilor Mării Negre a fost cea **mongolă**. În 1221, doi căpitani ai lui Ginghis Han, Djebe şi Subutai, au ajuns în stepele de la nord de Marea Neagră în scopul de a-i supune pe cumanii care erau stabiliţi aici. O uniune ruso-cumană a fost invinsă în bătălia de pe raul Kalka, iar mongolii s-au instalat pe aceste meleaguri. Moartea în 1227 a lui Ginghis Han şi îndelungatele discuţii privind succesiunea au intârziat până în 1236 continuarea ofensivei inspre Europa. În cele din urmă Batu, unul din nepoţii marelui han a fost cel desemnat să continue cuceririle în nord-estul Europei. Rezultatul acestei noi campanii a fost ocuparea malurilor de nord şi est ale Mării Negre, în timp ce românii, bulgarii şi vlahii din Bulgaria, adică malul de vest, plăteau tribut hoardei mongole. După împărţirea imperiului între urmaşii lui Ginghis Han, teritoriile pontice au revenit hanatului Hoardei de Aur, care va fi în următoarele secole puterea dominantă la nord de Marea Neagră.

[28] Brătianu, Gheorghe, op. cit., pag. 254
[29] Ionescu, Mihail, op. cit., pag. 49
[30] Brătianu, Gheorghe, op.cit., pag. 260
[31] Ionescu, Mihail, op. cit., pag. 57

Din momentul apariţiei mongolilor în aceasta zonă, s-a produs şi o schimbare în situaţia comerţului de aici. Dacă până acum monopolul fusese deţinut de bizantini, care încercasera să facă din Marea Neagră un spaţiu inchis, în care ei să aibă controlul total asupra mărfurilor ce intrau şi ieşeau[32], Hoarda de Aur a adus o noua optică. **Mongolii puneau un foarte mare preţ pe comerţ, şi încurajau negustorii de pretutindeni în a le furniza toate sortimentele de bunuri**. Erau recunoscuţi că achiziţionau aproape orice, la preţuri ce depăşeau de câteva ori valoarea obiectului[33]. Traficul comercial era lăsat liber, iar în imensul spaţiu controlat de hanatele mongole (practic toata Asia mai puţin India, Indochina, Arabia şi nordul Siberiei) se gaseau mărfuri dintre cele mai felurite. Aceasta stare de fapt a stârnit în primul rând interesul republicilor italiene, recunoscute pentru spiritul negustoresc şi pentru faptul că erau dispuse să faca afaceri cu oricine[34]. Pe lângă Veneţia, şi-a făcut apariţia în zona şi Genova, care a întemeiat numeroase colonii mai cu seamă în Crimeea, şi a devenit principalul partener economic al Hoardei de Aur. Poziţia Genovei la Marea Neagră a devenit una deosebit de puternică şi prin faptul că avea o flotă de anvergură şi controla punctele cheie, mai cu seamă Caffa care devenise principala lor bază navală.

În mod pe undeva paradoxal, cucerirea mongolă a făcut ca Marea Neagră să devină pentru un secol unul din cele mai importante puncte din Eurasia[35]. Interesul mongolilor pentru comerţ precum şi întinderea stăpânirilor acestora au făcut ca mai cu seamă **peninsula Crimeea să fie locul unde soseau mărfurile pe de o parte din întreaga Europa şi pe altă parte din cele mai îndepărtate colţuri ale Asiei**.

Această situaţie nu a ţinut foarte mult. Dupa 1340, fărâmiţarea posesiunilor mongole, islamismul destul de radical la care trecuseră tătarii din Hoarda de Aur precum şi numeroasele neînţelegeri cu genovezii şi veneţienii au făcut că zona sa-şi piardă din importanţă [36]. În cele din urmă, Genova i-a îndepărtat pe tătari din Crimeea in 1347.

[32] Brătianu, Gheorghe, op.cit., pag. 250
[33] Ibidem, pag. 277
[34] Ibidem, pag. 309
[35] Ibidem, pag. 340
[36] Ibidem, pag. 337

Concomitent cu declinul importanţei comerciale a Hoardei de Aur, **a crescut însemnătatea principatelor române**[37]. Mai nou, **Dunărea, gurile Dunării şi drumul spre nord-estul Europei**, importantă rută comercială ce lega Marea Baltică de Marea Neagră, care trecea prin Moldova **au intrat în atenţia negustorilor europeni**, fapt ce a dus la dezvoltarea Moldovei şi Valahiei în a doua jumătate a secolului XIV. În acel moment, legătura dintre Marea Neagră şi Europa se făcea prin strâmtori, controlate de genovezi, precum şi prin drumurile româneşti, astfel ocolindu-se stepele de pe malul nordic, considerate ca fiind nesigure[38].

Importanţa atât a strâmtorilor Bosfor şi Dardanele precum şi a gurilor Dunării este scoasă în evidenţă în secolele XIII-XIV şi de neîntreruptele conflicte dintre Genova şi Veneţia, care s-au aflat în toată această perioadă intr-un şir de războaie ce aveau că obiectiv poziţia principală în comerţul la Marea Neagră[39].

Între timp, puterea turcilor a crescut în Asia Mică, aceştia au trecut în Peninsula Balcanică supunând Bulgaria în 1393 şi Serbia în 1389. Constantinopolul rămăsese ultimul bastion bizantin în zona de sud şi sud-vest a Mării Negre. Hegemonia turcească ce se contura a fost întârziată de ultimul mare cuceritor mongol, Tamerlan, care l-a învins pe Baiazid Yildirim în 1402 la Ankara, aşa că Bizanţul, Genova şi Veneţia s-au bucurat de privilegii în zonă pentru încă aproximativ 50 de ani.

De acest vid de putere ce a urmat declinului Hoardei de Aur şi al Imperiului Bizantin şi a fost premergător dominaţiei otomane au profitat principatele romane. Mircea cel Bătrân a ocupat Dobrogea, profitand de luptele pentru domnie din Imperiul Otoman, iar stăpânirea domnilor Moldovei s-a întins asupra Chiliei şi a Cetăţii Albe, punctele cele mai importante ale comerţului pe Dunăre[40].

În timp ce situaţia de pe ţărmul de nord era una confuză, nou apărutul Hanat al Crimeei ducând o luptă nedecisă cu oraşele genoveze, în sud turcii şi-au reconsolidat puterea în zona strâmtorilor.

[37] Ibidem, pag. 388
[38] Ionescu, Mihail, op. cit., pag. 91
[39] Brătianu, Gheorghe, op.cit., pag. 347
[40] Ibidem, pag. 386

[II.2.4] Hegemonia Imperiului Otoman

Noul sultan, Mahomed al II-lea a sesizat foarte clar importanţa controlării Bosforului şi a Dardanelelor, şi a faptului că **prin oprirea accesului vaselor europene în strâmtori poate obţine monopolul în spaţiul comercial al Mării Negre**[41]. A urmat cucerirea Constantinopolelui în 1453 şi a Trapezuntului în 1461.

Veneţia şi Genova au căutat să întreţină în continuare relaţii comerciale cu sultanul, însă, în cele din urmă Mahomed al II-lea a decis să supună întregul litoral pontic. Căderea Caffei şi a posesiunilor genoveze din Crimeea au fost premergătoare anihilării ultimelor puncte de rezistenţă creştină de pe coastă. Este vorba de **Chilia şi Cetatea Albă, pe care Mahomed le considera chei ale accesului de pe Dunăre pe mare** şi bastioane de apărare ale Poloniei şi Ungariei. Ştefan cel Mare a fost de asemenea perfect conştient de importanţa celor două cetăţi, precum şi, într-un ansamblu mai larg, a Crimeei, Caffei, Soldaiei şi a celorlalte teritorii ale Genovei, însă, din cauza faptului că puterile occidentale nu l-au susţinut, Chilia şi Cetatea Albă au fost cucerite, iar accesul în Marea Neagră atât prin strâmtori cât şi pe Dunăre a intrat sub controlul Imperiului Otoman. Importanţa Moldovei în acea perioadă este indicată şi de faptul că servea de mediator în cadrul diverselor negocieri între statele din zonă, fapt ce pare să îi sublinieze importanţa geostrategică[42].

Oricum, începe să se contureze o **relaţie între perioadele de libertate ale bazinului Mării Negre şi libertatea politică a Ţărilor Române**, acestea dezvoltându-se în perioadele în care nu au existat forţe dominante în regiune, şi fiind supuse atunci când a existat un control al unei singure forţe asupra zonei pontice.

[41] Ibidem, pag. 420
[42] Ionescu, Mihail, op. cit.,pag. 98

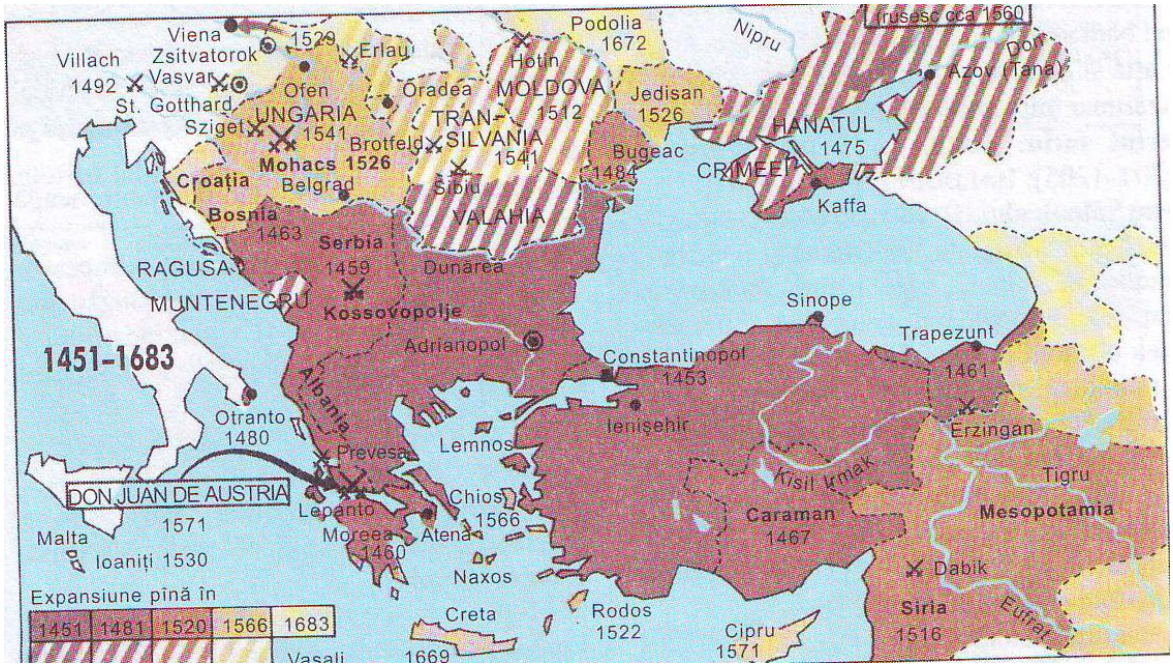

Fig. 6 – Imperiul otoman în perioada de apogeu
Sursă: Kinder, Hermann – *Atlas de istorie mondială*

Marea Neagră a devenit pentru următoarele secole un cadru dominat exclusiv de turci, acesta fiind cel mai drastic monopol din istoria spaţiului pontic[43]. Până în 1538, otomanii au reuşit să supună intregul litoral. Sistemul lor de dominaţie se baza pe raporturi de vasalitate cu majoritatea statelor din aceasta zonă. Sultanul avea relaţii politico-militare destinse cu liderii locali, iar din punct de vedere economic existau sisteme complexe de tribut. Comerţul pe Marea Neagră era o activitate controlată de statul otoman. Acest control avea la baza dominaţia navala absolută a flotei turce în zonă, care pornea de la trei factori. Primul era ocuparea strâmtorilor şi a deltei, devenite bunuri otomane. "Dacă sultanului i s-ar fi dat posibilitatea să aleagă între a permite accesul vapoarelor străine şi a deschide porţile propriului harem, ar fi preferat probabil cea de-a doua variantă"[44]. Al doilea factor consta în faptul că nici unul din statele vasale de pe litoralul pontic nu avea flotă iar al treilea, absenţa pirateriei[45]. Turcii au conştientizat de la început că nu se poate desfăşura comerţul aşa cum trebuie atâta

[43] Brătianu, Gheorghe, op.cit., pag. 432
[44] King, Charles - *Marea Neagra: O istorie,* trad. Branea Dorian, Cheveresan Cristina, Timisoara, Brumar, 2005, pag. 168
[45] Ibidem, pag. 186

vreme cât apele Mării Negre nu sunt securizate, aşa că au acţionat din plin în această direcţie. Ca atare, **Istanbulul a devenit principala piaţă de desfacere din Europa**[46].

[II.2.5] Dominaţia rusească

Spre sfârşitul secolului XVII, o nouă forţă, Rusia, a apărut în prim plan. După ce s-au scuturat de jugul tătar, ruşii au înaintat tot mai mult înspre sud, punând stapânire pe ţărmul de nord al Mării Negre. Prin urmare, **turcii au transformat Marea Neagră şi teritoriile din jur într-o zonă tampon între ei şi ruşi**. O serie de războaie ruso-turce s-au încheiat cu tratatele de la Karlowitz şi Istanbul în 1699 şi 1700 prin care Imperiul Otoman pierdea părţi din litoral. Ofensiva rusă nu s-a oprit aici, tratatele de la Kuciuk Kainargi şi Belgrad din 1774 şi 1793 consfiinţind comerţul liber pentru ruşi pe Marea Neagră. Astfel intra în declin puterea otomană şi se ridica Rusia ca principal actor în apele pontice[47].

Secolul luminilor aducea în atenţia Europei marea chestiune a Orientului, iar interese dintre cele mai diverse se coalizau pentru a opri expansiunea rusă.[48] Ca răspuns la ofensiva combinată a ruşilor către Polonia şi Marea Neagră, în 1809 sultanul de la Istanbul semna un pact cu Anglia prin care deschidea acesteia accesul la strâmtori, iar la Viena in 1815 se deschidea Dunărea traficului european. **Astfel, problema Mării Negre şi a strâmtorilor devenea una internaţională**[49].

În 1829 şi 1839, prin păcile de la Adrianopol şi Hunkar Iskelesi, **Imperiul Ţarist** obţinea un control cvasi-total chiar şi asupra strâmtorilor, **interzicând accesul în Marea Neagră a navelor europene**. Ruşii obţineau în acest fel, după Arhanghelsk şi Sankt Petersburg o nouă ieşire la mare, deschizându-se către comerţul în Mediterană şi în sudul Europei. Noile porturi şi

[46] Ionescu, Mihail, op. cit., pag. 121
[47] King, Charles, op.cit., pag. 215
[48] Ionescu, Mihail, op. cit., pag. 140
[49] Ibidem, pag. 163

centre comerciale în aceasta regiune erau acum Odessa şi Sevastopol, iar ţarii Rusiei aveau o puternică flotă de nave de război pe Marea Azov.

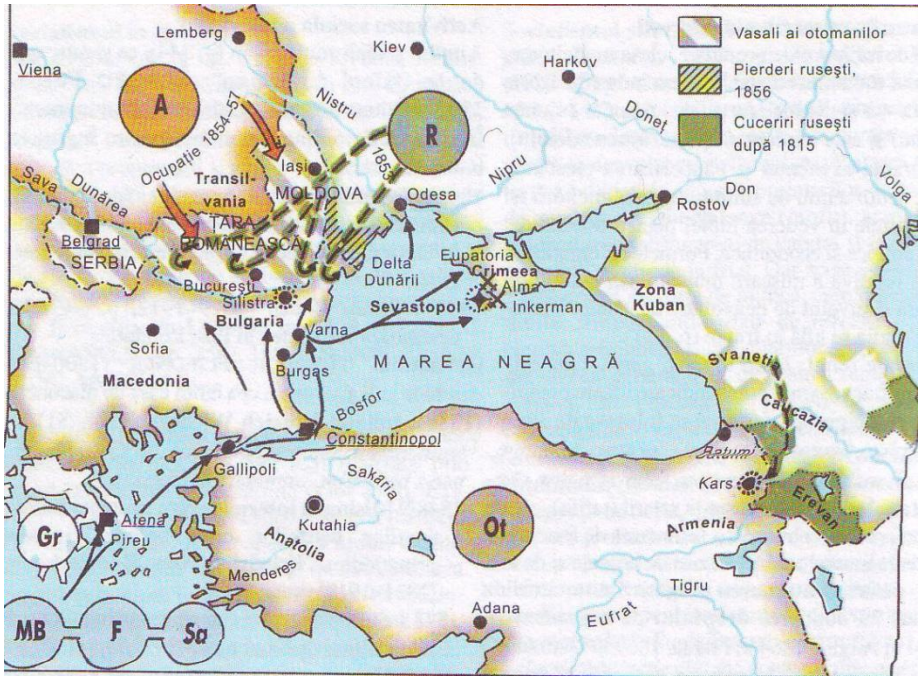

Fig. 7 – Rusia la 1856
Sursă: Kinder, Hermann – *Atlas de istorie mondială*

Moldova şi Ţara Românească au fost implicate în conflictul ruso-turc, orientarea diferiţilor domnitori alternând între cele două forţe.

Dat fiind declinul în care intrase Imperiul Otoman, următorul pas firesc pentru Rusia era chiar cucerirea Constantinopolului, proiect care a stârnit însă teama ţărilor din vestul Europei. Ne putem da seama aici de **importanţa Mării Negre ca poartă către comerţul cu Orientul**, din reacţia Angliei şi a Franţei care au simţit nevoia să intervină de partea unei ţări islamice cum era Turcia împotriva Rusiei, în scopul de a împiedica monopolul rusesc în zonă[50]. Era prima dată cand puterile occidentale se implicau direct în bazinul pontic, iar rezultatul a fost Războiul Crimeei (1856) în care Rusia ţaristă a fost invinsă de forţele reunite ale Angliei, Frantei şi Imperiului Otoman.

[50] King, Charles, op.cit., pag. 266

[II.2.6] Perioada modernă

Astfel se ajungea pentru prima dată la o situaţie apropiată de cea actuală, **Marea Neagră devenind un spaţiu ce putea fi exploatat în mod liber atât de puterile din zonă cât şi de Occident**. Au apărut legi internaţionale ce prevedeau liberul acces al navelor în zona, iar comerţul a fost cu mult uşurat de apariţia vaporului cu aburi.

Moldova a reprimit sudul Basarabiei pentru a se întări frontul anti-rus. În acest fel, Moldova devenea pentru prima dată după 1486 stat riveran şi începea reconstrucţia europeană a regiunii.

A urmat un echilibru continental flexibil, cu hegemonie franceză până în 1871, iar mai apoi germană. Rusia nu şi-a abandonat însă ambiţiile, şi, după o perioadă de refacere, la 1877 şi-a reluat ofensiva împotriva Turciei.

După 1877, Bulgaria şi România şi-au căpătat independenţa, mărind numărul ţărilor cu ieşire la Marea Neagră, şi chiar dacă ruşii stăpâneau Transcaucazia, nici ei nici turcii nu au izbutit să devină până la cel de-al doilea război mondial o putere care să controleze apele pontice. Iniţial, după congresul de la San Stefano din 1878, Bulgaria includea părţi importante din ţările vecine, ea fiind in acelaşi timp un stat apropiat Rusiei. Acest fapt a displăcut statelor occidentale, aşa că după congresul de la Berlin din acelaşi an Bulgaria a fost redusă la dimensiunea de azi.

În toată această perioadă, după căpătarea independenţei, **România a avut în zonă un rol de asigurare a stabilităţii şi securităţii**.[51]

Primul război mondial a găsit Marea Neagră aflată în dispută între Rusia şi Antanta pe de o parte, şi Puterile Centrale aliate cu Turcia de cealaltă. România s-a văzut prinsă în conflicte ce urmăreau asigurarea dominaţiei asupra Dunării de jos.

[51] Ionescu, Mihail, op. cit.,pag. 206

După război, au apărut state noi precum Georgia şi Ucraina, Rusia pierzându-şi pe moment din putere. Convenţia strâmtorilor de la 1918 a deschis Marea Neagră total traficului internaţional. Ruşii însă şi-au reluat ofensiva după 1919, recâştigând supremaţia în zonă prin înglobarea statelor din Caucaz. **Astfel începea o nouă perioadă de hegemonie rusească ce urma să ţină 70 de ani.**

În cel de-al doilea război mondial, Germania a căutat să clatine poziţia sovietică la mare, ambele încercând să aibă un control exclusiv asupra strâmtorilor. Cheia conflictului s-a dovedit a fi încă o dată Crimeea, acesta fiind punctul prin care nemţii au urmărit să controleze litoralul nordic al Mării Negre, precum şi cheia strategică a revenirii ruseşti.[52]

Instaurarea Cortinei de Fier a facut că Marea Neagră să devină un spaţiu încadrat de state aparţinând blocului comunist (România, Bulgaria, Rusia), excepţie făcând Turcia. Cu toate că traficul naval şi comerţul au continuat să fie libere, Marea Neagră **şi-a pierdut din însemnătate**[53]. În perioada de după cel de-al doilea război mondial, în loc să fie o punte de legătură cu Orientul, ea s-a transformat într-o **zonă inconjurată de state comuniste**, şi care nu a mai prezentat un interes deosebit pentru ţările occidentale vreme de 50 de ani.

URSS a încercat în anii postbelici să controleze strâmtorile, temându-se de faptul că Turcia ar fi prea slabă să asigure securitatea. Aderarea Turciei la NATO în 1952 a schimbat cumva raportul de forţe din Războiul Rece în această regiune, avântul sovietic fiind domolit[54].

După căderea regimurilor comuniste din România şi Bulgaria şi după fărâmiţarea URSS, situaţia însă s-a schimbat.

[52] Ibidem, pag. 302
[53] King, Charles, op.cit., pag. 285
[54] Ionescu, Mihail, op. cit.,pag. 325

[II.2.6.a] Convenţia de la Montreux

Regimul juridic al strâmtorilor Bosfor şi Dardanele este reglementat prin Convenţia de la Montreux din 1936. Aceasta permite Turciei interzicerea trecerii navelor de luptă străine în timp de război sau dacă se simte ameninţată cu invazia. Navele militare străine care tranzitează strâmtorile trebuie să aibă un tonaj maxim de 15.000 tone, iar un convoi militar nu poate avea mai mult de 9 nave şi mai mult de 30.000 tone. O singură navă militară străină poate staţiona la un moment dat, şi aceea pentru un maxim de 3 săptămâni. Se interzice trecerea de portavioane.

Această convenţie este deosebit de importantă deoarece prevederile ei sunt valabile până azi, aplicându-se cu succes în cazul recentului conflict din Georgia.

[II.3] Concluzii ce reies din situaţia geografică şi istorică a Mării Negre

Ţinând cont de cele prezentate mai sus putem trage câteva concluzii generale legate de datele geografice ale spaţiului pontic şi de istoria acestuia.

- reprezintă o zonă de mare concentraţie culturală. Aflându-se la limita dintre Europa şi Asia, peste vechile culturi locale tracice, slave sau caucaziene s-au adăugat numeroase elemente ulterioare provenite de la valurile de populaţii ce au trecut prin aceste locuri, acestea fiind greceşti, romane, persane, bizantine, italiene, mongole, turcice ş.a.m.d. Aceste amestecuri au dat naştere unui conglomerat cultural de o bogăţie deosebită, aici regăsindu-se aspecte din mare parte a culturilor euroasiatice.
- pe toate cele patru maluri se găseşte un veritabil cazan etnic. Şi în Balcani, şi în Caucaz (unde coexistă un mare număr de etnii caucaziene cu identităţi aparte, precum şi azeri, alte populaţii turcice, ruşi sau armeni) şi în Anatolia (unde coabitează turcii şi kurzii), şi pe ţărmul de nord (unde se regăseşte un amalgam de moldoveni, ruşi, ucrainieni, tătari, precum şi triburi

nord-caucaziene) s-au amestecat un mare număr de populaţii datorită condiţiilor istorice, iar această situaţie a generat şi are potenţialul unor conflicte ulterioare.

- este un spaţiu de o mare densitate spirituală. Aici a luat naştere în cadrul Imperiului Bizantin religia ortodoxă, iar apoi aceasta şi-a găsit continuitatea în spaţiul românesc şi în spaţiul slav. Pe lângă ortodoxism se mai regăsesc în zonă Biserica Armeană, precum şi Islamul.
- Marea Neagră a avut o dublă funcţie istorică. Pe de o parte, dat fiind şi relieful inconjurator, munţii Caucaz, Taurus, Pontici, Balcani sau Carpaţi şi apele Donului, Niprului, Bugului, Nistrului, Prutului sau Dunării, această zonă a fost un obstacol natural, o frontieră între Asia şi Europa, fiind locul unde s-au oprit majoritatea valurilor de năvălitori din Asia precum şi expansiunea imperiilor asiatice. Pe de altă parte a fost o punte intre Europa şi Asia, o zonă de comerţ intens, unde s-au intâlnit negustorii din nordul Europei, vestul Europei, Rusia, Orientul Apropiat, Asia Centrală sau Orientul Îndepărtat, fiind ceea ce Gheorghe Brătianu numea "placa turnantă a comerţului internaţional"[55]. Aceasta situaţie se pastrează şi astăzi. Pe de o parte Marea Neagră este un spaţiu de trafic economic euroasiatic, cu o importanţă deosebită prin prezenţa zăcămintelor caspice care trebuie să treacă pe aici pentru a fi accesate de Occident. Pe de altă parte este o zonă de delimitare politică, aici situându-se limitele NATO, Rusiei şi lumii islamice.
- strâmtorile Bosfor şi Dardanele precum şi gurile Dunării au o deosebită valoare strategică. Ele reprezintă calea de acces către spaţiul maritim mondial ale unor state sau regiuni ce se află adânc în interiorul continentului, neavând altfel vreo cale de a ieşi la ocean.
- în ceea ce priveşte România, se poate observa faptul că perioadele de înflorire ale ţării noastre au coincis cu perioadele în care Marea Neagră a fost un spaţiu relativ liber, anume între declinul mongol şi ascensiunea otomană, şi în perioada dintre războiul Crimeei şi cel de-al doilea război mondial. Când a existat o putere dominantă, anume Imperiul Otoman sau Rusia, România a intrat în sfera de influenţă a acestei puteri. În condiţiile actuale, dat fiind procesul de internaţionalizare prin care trece zona lărgită a Mării Negre, putem spera că acest fenomen se va asocia cu o creştere a prosperităţii româneşti.

[55] Brătianu, Gheorghe, op. cit., pag. 317

Capitolul III

EXTINDEREA ALIANȚEI NORD-ATLANTICE ŞI A UNIUNII EUROPENE ÎN SPAȚIUL MĂRII NEGRE

[III.1] Apariţia NATO pe scena pontică

O dată cu dizolvarea fostei URSS, ţările care făcuseră parte din această uniune, sau care se aflaseră în sfera ei de influenţă au ajuns în situaţia de a nu avea o afiliere strategică clară.

După 1990 au apărut proiecte occidentale de integrare în Europa a ţărilor din zona lărgită a Mării Negre, însă, până după evenimentele de la 11 septembrie 2001, aceste iniţiative nu au luat o formă limpede.

În acest context nou apărut, NATO a găsit de cuviinţă să-şi asume un rol de securitate globală în raport cu zonele despre care se consideră că deţin factori de risc, anume Orientul Mijlociu, Africa de Nord, Caucaz sau Asia Centrală[56]. Înaintarea în aceste condiţii spre Asia a frontierei euro-atlantice au făcut ca zona Mării Negre, a Caucazului şi a Europei de Est să devină un spaţiu tampon, de frontieră între culturi şi civilizaţii.

De unde până recent această zonă lărgită a Mării Negre a fost închisă în sfera de influenţă a fostei Uniuni Sovietice şi nu a prezentat pentru Occident un interes deosebit, în situaţia actuală, extinderea NATO de la Marea Mediterană şi Marea Baltică la Marea Negră a devenit necesară din perspectiva acestei formaţiuni pe de o parte pentru a nu valida linia Stalin, iar pe de alta datorită importanţei geostrategice deosebite pe care a căpătat-o acest spaţiu în configuraţia mondială de după războiul rece.

În acest capitol vom încerca să analizăm implicarea NATO şi a UE în spaţiul pontic, motivele acestei implicări, planurile şi strategiile de viitor ale acestor organisme, posibilele conflicte la care se poate ajunge, precum şi fenomenul globalizării, despre care considerăm că însoţeşte extinderea acestor formaţiuni, şi care la rândul lui poate fi generator de disensiuni.

[56] Brzezinski, Zbigniew, op. cit., pag.66

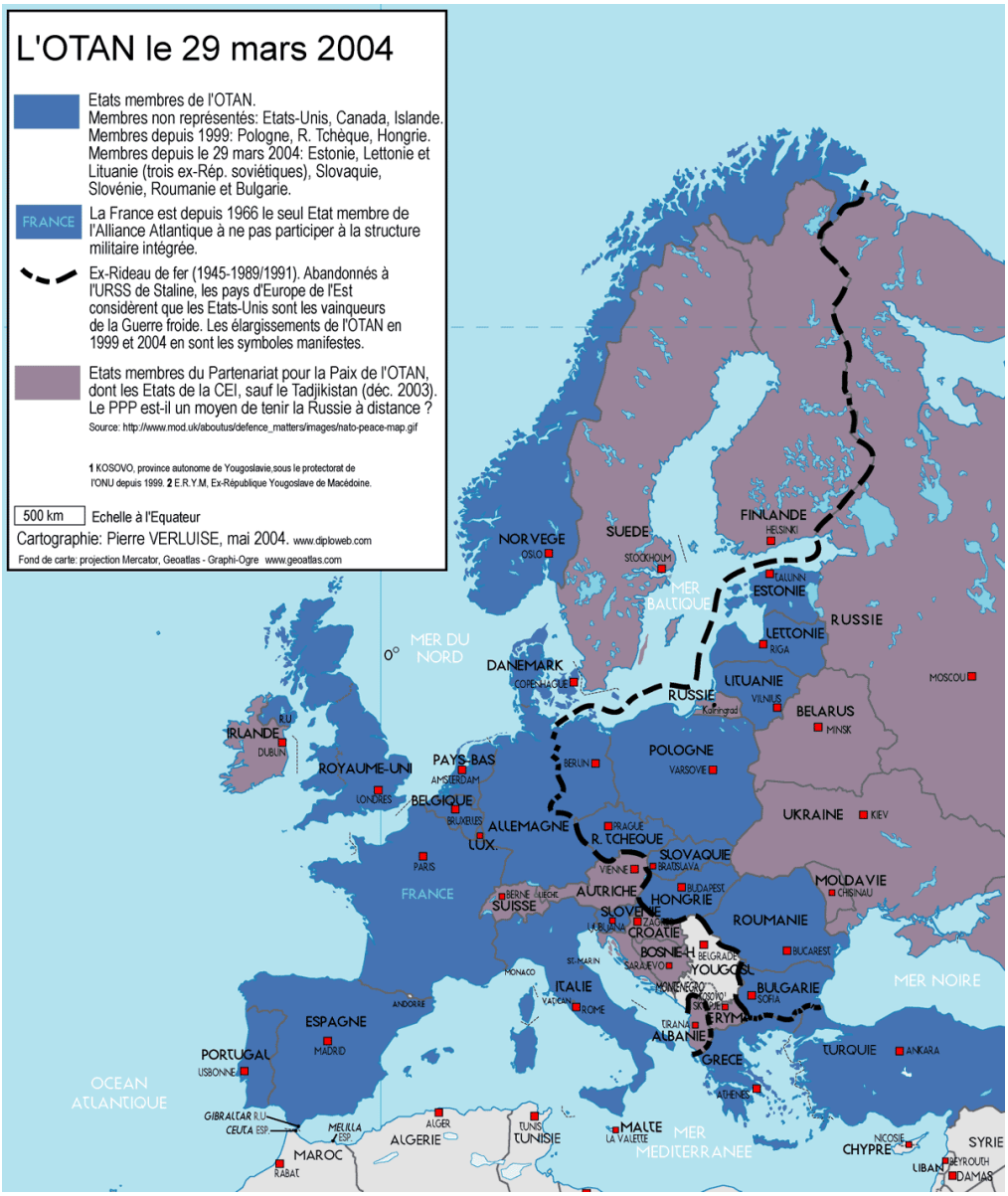

Fig. 8 – NATO în 2004
Sursa: http://www.diploweb.com/cartes/natotan2004verluise.htm

În ciuda faptului că limitele NATO şi UE în estul Europei sunt neclare[57], existând aici state orientate spre vest precum Ucraina, Georgia, Moldova sau Azerbaidjan, dar care nu au manifestat până acum o opţiune limpede, şi a aceluia că frontierele dintre state sunt multiple şi instabile, alianţa nord-atlantică tratează zona lărgită a Mării Negre ca pe o unitate geopolitică[58], un spaţiu intermediar între Europa şi Orient. Aici se intersectează două axe geopolitice

[57] Ionescu, Mihail, op. cit., pag. 367
[58] Ibidem, pag. 365

importante, una Nord-Sud, Rusia-Armenia-Iran şi alta Vest-Est, care porneşte din Europa, trece prin Marea Neagră, Caucaz, şi ajunge în Asia Centrală şi la resursele din această zonă.

Există o serie de motive pentru care atenţia Europei şi Americii nu s-a concentrat până acum asupra acestei regiuni. Ea a fost situată la intersecţie de spaţii, neaparţinând nici Europei, nici Asiei, nici Rusiei, nici Orientului, iar ţările din ea s-au aflat într-o stare mai degrabă de izolare, neavând imbolduri puternice spre vest. A reprezentat o pată albă de civilizaţie pentru Occident, o necunoscută, căreia nu i s-au acordat timp şi resurse (excepţie făcând Turcia), nici pentru cercetare nici pentru dezvoltare. Acestea, coroborate cu faptul că până recent au existat alte preocupări mai importante pentru NATO şi UE au dus la această situaţie de ignorare şi necunoaştere.

În acest moment, dintre ţările din regiune, România, Bulgaria (din 2004) şi Turcia (din 1952) sunt membre NATO, iar Ucraina, Azerbaidjan, şi, în urma summitului de la Praga din 2002, Georgia, şi-au manifestat intenţia de aderare la această formaţiune. Armenia a adoptat până acum o politică mai degrabă de tatonare. Oricum, interesele economice şi de securitate comune împing statele de aici spre o convergenţă regională şi spre o apropiere de NATO şi de UE. Importanţa actuală a acestui spaţiu este dată şi de alegerea Istanbulului ca loc de desfăşurare a summitului NATO din 2004, precum şi a Bucureştiului în 2008. Alianţa nord-atlantică a dat semne că a înţeles rolul de pivoţi geopolitici pe care îl joacă Turcia, Ucraina şi Azerbaidjanul, iar planul de lărgire a cadrului NATO de la Marea Baltică la Marea Neagră, început la Varşovia în 2001[59], prinde să capete contururi tot mai clare cu ocazia summiturilor de la Istanbul şi Bucureşti. Se consideră că aici a început proiectul construcţiei spaţiului pontic ca spaţiu de securitate europeană[60].

[59] Petre, Zoe – *Mare Nostrum. Pentru un regim de securitate în spaţiul extins al Mării Negre* în *Revista de politică internaţională*, nr.4/2006, Bucureşti, pag.50
[60] Ibidem, pag. 48

[III.2] Chestiunea zăcămintelor de la Marea Caspică

Interesele NATO în regiune sunt multiple. **Pe de o parte este vorba de marile resurse de energie aflate în bazinul Mării Caspice, evaluate la 200 miliarde barili petrol şi 8000 miliarde metri cubi gaze naturale**[61]. Aceste date sunt controversate, existând importante discrepanţe între rezervele presupuse şi cele dovedite până acum[62], însă marele potenţial al regiunii este dovedit şi de interesul tot mai crescut arătat de către marile puteri.

Din perspectiva Occidentului, principalul punct de acces la aceste resurse îl constituie Azerbaidjanul, acesta fiind mai apropiat de Europa decât Kazahstan şi Turkmenistan. De aici pleacă majoritatea conductelor, iar cele care vin din Asia Centrală tot prin Azerbaidjan trebuie să treacă. Se consideră de către Occident chiar că "independenţa statelor din Asia Centrală poate deveni nesemnificativă dacă Azerbaidjanul ar fi complet subordonat controlului Moscovei"[63].

Deocamdată, **monopolul în exploatarea acestor zăcăminte îl deţine Rusia.** Principala conductă operaţională leagă Baku de portul rusesc Novorossiysk de la Marea Neagră, continuând spre Turcia prin conducta de gaz Blue Stream. În ceea ce priveşte Rusia, 80% din exporturile acesteia sunt reprezentate de resurse ale subsolului, situându-se pe locul I la nivel mondial în producţia de gaze naturale şi pe locul II în ceea ce priveşte petrolul[64]. Produsele energetice reprezintă peste 60% din exporturile ruseşti către UE, 60% din exporturile de petrol din Rusia au ca destinaţie ţări din UE (25% din consumul European de petrol). De asemenea, mare parte din exporturile ruseşti de gaze naturale ajung în UE (aproximativ 50% din consumul european de gaz)[65]. Se estimează că dependenţa europeană de gazul rusesc va creşte accentuat

[61]Alexandru, Monica, *Marea Neagră: repere şi perspective în Revista de politică internaţională*, nr.4/2006, Bucureşti, pag. 29
[62] Băloi, Aurel Mihail – *Geopolitica Mării Caspice la sfârşit de mileniu*, Centrul de Geopolitică şi Antropologie Vizuală, <http://www.geopolitica.ro/frgeopolitica.html>, pag. 4
[63] Brzezinski Zbigniew, op cit, pag. 59
[64]Alexandru, Monica, op. cit., pag. 34
[65] Asmus, Ronald, Dimitrov, Konstantin, Forbig, Joerg – *O nouă strategie euro-atlantică pentru regiunea Mării Negre,* Bucureşti, Institutul Român de Studii Internaţionale "Nicolae Titulescu", 2004 , pag. 22

în următorii ani 20-25 de ani, urmând ca necesarul mondial de energie să fie cu 50% mai mare în 2030 decât în prezent[66], iar importul european de gaze din fosta URSS ar putea trece de 70%[67]. Pe de altă parte lumea occidentală caută şi alte surse de petrol decât cele din Golful Persic, dată fiind reticenţa manifestată de ţările Orientului Mijlociu vis-a-vis de implicarea marilor companii internaţionale.

Fig. 9 – Principalele conducte din Caucaz
Sursa: http://en. wikipedia. org/wiki/File:Baku_pipelines.svg

Guvernul azer a fost convins încă din 1994 să opteze în favoarea unei relaţii de cooperare comercială cu Occidentul, în detrimentul uneia exclusive cu Rusia, semnând „contractul secolului", în valoare de 8 miliarde dolari cu British Petroleum[68], pentru câmpurile petroliere Azeri, Chirag şi Guneshli, estimat la 4 miliarde barili petrol . Un al doilea mare contract a fost semnat în 1996, tot cu British Petroleum, pentru câmpul de la Shakh Deniz, în

[66] Fizeşan, Stelian – *Cooperarea UE-Rusia şi siguranţa aprovizionării cu petrol şi gaze natural* în *Monitor Strategic,* nr. 3-4/2006, <http://www.ispaim.ro/pdf/ms342006.pdf>, pag. 37
[67] Asmus, Ronald, op. cit., pag. 22
[68] Băloi, Aurel Mihail, op. cit., pag. 21

valoare de 4,5 miliarde barili petrol. S-a descoperit ulterior că acest câmp este foarte bogat în gaze naturale[69].

Fig. 10 – Proiectul NABUCCO
Sursa: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Nabucco_Gas_Pipeline-fr.svg

Aceste proiecte deocamdată întâmpină dificultăţi. O problemă o constituie disputele între azeri şi Turkmenistan sau Iran pe baza delimitării frontierelor maritime[70].

Altă problemă constă în faptul că orice conductă pleacă de aici, pentru a ajunge în Europa trebuie să traverseze teritoriile Georgiei şi Turciei. Ambele zone de tranzit posedă un grad de risc ridicat, datorită conflictelor existente. Dacă în Turcia este vorba despre teritoriul locuit de kurzi, în Georgia sunt teritoriile separatiste Abhazia şi Osetia de Sud. Dat fiind interesul Moscovei de a beneficia de monopolul asupra resurselor azere, se consideră că cele două conflicte îngheţate din Georgia sunt susţinute cu fonduri şi armament de provenienţă rusească[71]. În condiţiile în care conducta Baku-Supsa este utilizată din 1998, dezvoltarea acesteia depinzând însă de capacitatea strâmtorii Bosfor şi de proiectele dezvoltate în Marea

[69] Ibidem, pag. 21
[70] Ibidem, pag. 22
[71] Serebrian, Oleg, op. cit., pag. 130

Neagră, în 2006 a fost dată în folosinţă conducta de petrol Baku-Tbilisi-Ceyhan, dublată de cea de gaz Baku-Tbilisi-Erzurum, cu o capacitate zilnică de un milion de barili, având 1768 km şi fiind a doua ca lungime din lume. Aceasta a fost construită de un ansamblu internaţional de companii, incluzând BP, SOCAR sau Chevron. Ambele conducte au fost în mai multe rânduri închise temporar fie datorită sabotajelor, fie datorită conflictelor din Osetia şi Abhazia.

Alte proiecte vest-europene includ ţeava de gaz Nabucco, ce ar lega Erzurum de Baumgarten an der March în Austria, traversând Bulgaria, România şi Ungaria, proiect iniţiat de OMV în 2002, construcţia urmând să se desfăşoare între 2010 şi 2013[72] sau conducta de gaz South Stream între Turcia, Bulgaria, Serbia, Ungaria şi Austria, proiect anunţat în 2007.

UE a înfiinţat în 1993 programul TRACECA, de creare a unui coridor de transport între Asia Centrală, Caucaz şi Europa, precum şi INOGATE în 1995, care oferă asistenţă tehnică şi financiară statelor din CSI pentru modernizarea reţelelor energetice, ameliorarea comerţului cu energie, şi caută trasee alternative pentru transportul gazului şi petrolului în vest.

Forţele occidentale urmăresc aducerea Rusiei în situaţia de partener egal în exploatarea zăcămintelor, precum şi construirea unei infrastructuri solide în regiune, în timp ce Rusia doreşte să îşi păstreze monopolul în chestiunea acestor resurse, fapt ce se vădeşte a fi un constant generator de conflicte.

[III.3] Implicarea NATO în lupta pentru supremaţie din regiune

În condiţiile acestui conflict de interese între forţele occidentale şi Rusia, ajungem la al doilea punct major de interes al NATO în regiune, anume competiţia pentru putere, extinderea frontierelor şi crearea unui spaţiu de securitate în zonă.

[72] Postevka, Maria; Zodian, Vladimir – *Ucraina, trasee energetice alternative şi relaţiile cu statele din Europa Centrală şi zona lărgită a Mării Negre*, Bucureşti, TopForm, 2008, pag. 43

După 1990, în spaţiul URSS s-a creat un vid geostrategic datorat dezintegrării fostei Uniuni Sovietice. La început, republicile componente au rămas în sfera acesteia de influenţă. Faptul că toate relaţiile economice se realizau prin intermediul Moscovei, precum şi neputinţa de a-şi asigura singure securitatea au dus la o dependenţă economică de Rusia, asociată cu prezenţa bazelor militare ruseşti pe propriul teritoriu. Staţionarea trupelor ruse în Georgia, Armenia sau Moldova (excepţie face Azerbaidjanul) au făcut din aceste state un fel de protectorate ale Moscovei. Dominaţia economică se face prin facilitarea exporturilor, împrumuturi şi resurse. Chiar dacă deocamdată este partenerul economic cel mai convenabil pentru aceste state, problema cu care se confruntă Rusia este faptul că e prea săracă financiar pentru a dezvolta regiunea de una singură[73]. Din acest motiv, fostele membre al CSI caută să-şi construiască relaţii comerciale în alte părţi. Azerbaidjanul a fost prima care a sesizat potenţialele avantaje ale comerţului cu Occidentul, aşa că a respins prezenţa militară rusească şi a semnat contracte pentru exportul de energie cu un număr de alte ţări[74].

În scopul de a deţine în continuare monopolul asupra petrolului şi gazelor naturale, precum şi de a-şi menţine sfera de influenţă, guvernul de la Moscova a profitat de instabilitatea etnică şi politică din aceste state, pentru a susţine conflictele, a întreţine sărăcia şi a bloca reformele, păstrând deocamdată zona în aria ei de control[75].

Pe de altă parte, Rusia încearcă să îşi refacă forţa politică, militară şi economică de pe vremea fostei URSS[76]. Pentru aceasta, urmăreşte reconstrucţia potenţialului financiar prin supremaţia economică în domeniul petrolului şi gazelor[77]. Cu acest potenţial se doreşte crearea unui nou bloc de influenţă în fostele republici sovietice.

Această încercare a Rusiei de a-şi reextinde dominaţia asupra ţărilor de aici, este concomitentă cu apropierea zonei Mării Negre de Orientul Mijlociu. La situaţiile conflictuale din ultimii ani din Irak, Afghanistan sau Palestina se adaugă un alt număr de ţări ce sunt percepute de către Occident ca factori de risc în regiune, aici intrând Siria, Pakistanul, Arabia Saudită şi mai

[73] Brzezinski Zbigniew, op. cit., pag. 130
[74] Ibidem, pag. 108
[75] Asmus, Ronald, op. cit., pag. 128
[76] Ionescu Mihail, op. cit., pag. 369
[77] Brzezinski Zbigniew, op. cit., pag. 131

ales Iranul[78]. Acesta din urmă îşi are propriile interese, mai cu seamă economice la Marea Neagră, concretizate şi prin relaţia de apropiere cu Armenia[79].

Se creează astfel două axe geostrategice în spaţiul pontic, una est-vest între NATO şi Rusia, şi alta nord-sud între lumea europeană şi cea islamică, iar lupta care se dă aici este pentru a controla *Heartlandul* eurasiatic, spaţiu ce conţine 68% din petrolul global şi 41% din rezervele de gaze ale planetei[80], din care zona extinsă a Mării Negre face parte alături de alte regiuni de maximă importanţă economică precum Asia Centrală şi Orientul Mijlociu, care este considerat de geopoliticieni precum Mackinder sau Brezinski drept cheia controlului mondial, şi spre care se consideră că NATO se îndreaptă.[81]

Obiectivul NATO în această situaţie este acela de a aduce ţările din zonă în aria de dominaţie occidentală, de securizare a acestei zone şi de îndepărtare a Rusiei ca putere de la Marea Neagră[82]. Mai cu seamă după evenimentele de la 11.09.2001, atât SUA cât şi NATO au adoptat politici externe mai degrabă ofensive, ceea ce a şi dus la o scădere a gradului de credibilitate ideologică a celor două forţe[83].

Pentru impunerea dominaţiei occidentale la Marea Neagră, este nevoie pe de o parte de instalarea unui climat pro-occidental în statele riverane, care să favorizeze extinderea structurilor europene în acest teritoriu. NATO urmăreşte modernizarea zonei printr-o serie de măsuri cum sunt:

- implementarea valorilor democratice
- introducerea de alegeri libere
- reforma instituţiilor publice
- respectarea drepturilor omului
- crearea unei balanţe legislativ-executiv
- independenţa aparatului judecătoresc

[78] Barna, Cristian – *Occident versus Islam : un altfel de război rece* în *Geopolitica*, nr. 19/2006, pag. 73
[79] Serebrian, Oleg, op. cit., pag. 123
[80] Bădescu, Ilie, op. cit., pag. 378
[81] Ibidem, pag. 379
[82] Brzezinski, Zbigniew, op. cit, pag. 138
[83] Marin, Vasile, op. cit., pag. 91

- preocuparea faţă de mediul înconjurător
- combaterea extremismului şi a terorismului
- crearea unui cadru de dialog între ţări şi dezvoltarea cooperării în regiune
- alierea mişcărilor democratice din ţările respective
- liberalizarea pieţelor, dezvoltarea economică
- liberul acces la petrol şi gaze

În acest scop au fost sprijinite de către Occident revoluţia portocalie din Ucraina din 2005, care a dus la instalarea lui Viktor Iuschenko, sau revoluţia trandafirilor din Georgia din 2004, încheiată cu aducerea la putere a lui Mikhail Saakashvili, înlocuindu-se guvernele pro-ruse cu regimuri favorabile faţă de organismele vestice[84].

Pentru a justifica implicarea în această parte a Europei, NATO apelează şi la argumentul unei revanşe morale în contul tratatului de la Ialta, afirmând că ar fi de datoria Occidentului scoaterea ţărilor de aici din sfera de influenţă rusească şi integrarea lor în structurile europene.[85] Se apelează şi la concepţii biblice, anume că organizaţia nord-atlantică ar fi păzitoarea fraţilor ei, iar extinderea spre răsărit reprezintă o datorie morală[86].

Al doilea aspect al implicării NATO, pe lângă crearea climatului democratic şi a condiţiilor propice pentru dezvoltare, este cel al asigurării securităţii în regiune. O mare parte a bugetului Statelor Unite este alocat apărării, ajungându-se în 2006 la suma de 934,9 miliarde dolari.[87] Ca urmare, se urmăreşte construirea de baze şi facilităţi militare pe teritoriile ţărilor membre NATO din estul Europei. După retragerea SUA din „Anti Ballistic Missile Treaty" în 2001, s-au început proiecte pentru instalarea pe teritoriile Cehiei şi Poloniei a unui sistem defensiv anti-rachetă, proiect ce are ca termen anul 2011, ce ar urma să fie extins mai apoi în România, Bulgaria şi în ţările baltice. Motivul invocat este de apărare împotriva Iranului şi Coreei de Nord, însă unii analişti consideră că această mişcare este orientată mai cu seamă împotriva Rusiei[88]. **Oricum, strategia NATO pare a fi aceea de a încercui cu baze militare**

[84] Asmus, Ronald, op. cit., pag. 40
[85] Ibidem, pag. 25
[86] Ibidem, pag. 24
[87] Alexe, Vladimir – *Geopolitica noului război rece* în *Dosare ultrasecrete Ziua*, nr. 504, 5.4.2008, pag. 3
[88] Ibidem, pag. 3

teritoriul ex-sovietic, precum şi de a supraveghea Orientul Mijlociu, construind asemenea structuri în ultimii ani în România, Bulgaria, Ungaria, Bosnia, Albania, Macedonia, Kosovo, Afghanistan, Pakistan sau Kirgizstan.

Pe lângă asta, unii membri ai alianţei susţin ideea unei potenţiale „prime lovituri nucleare", act ce ar urma să prevină proliferarea armelor de distrugere în masă de către ţările opozante. În această viziune, NATO ar avea dreptul să atace cu armament atomic în cazul în care ar percepe vreo ameninţare. Este de la sine înţeles că o asemenea atitudine a trezit îngrijorarea Rusiei, a Iranului şi a altor state[89], ajungându-se la apariţia unei noi curse mondiale a înarmării[90].

Având avantajul faptului că poate întreprinde operaţiuni de susţinere a păcii, alianţa nord-atlantică urmăreşte **rezolvarea conflictelor îngheţate** din Nagorno Karabah, Transnistria, Osetia de Sud sau Abhazia, chiar dacă soluţionarea celor două din urmă pare tot mai îndepărtată. **Se doreşte retragerea trupelor ruseşti din regiune, detensionarea situaţiilor şi instalarea unui climat de stabilitate la Marea Neagră.**

Principala reprezentantă a intereselor NATO în regiune este Turcia. Aceasta întreţine relaţii strânse cu Azerbaidjanul şi Georgia, şi contrabalansează influenţa Rusiei în Caucaz. Faptul că împărtăşeşte aceleaşi interese energetice cu SUA, anume importul direct de gaze şi petrol din Azerbaidjan, precum şi posesia unei puternice flote la Marea Neagră fac din Turcia aliatul cel mai important al NATO în zonă. Grăitoare în acest sens este organizarea summitului din 2004 la Istanbul. Totuşi Turcia nu prezintă o siguranţă deosebită, pe de o parte din cauza tulburărilor avute cu etnicii kurzi ce contolează porţiuni din estul ţării, iar pe de alta din cauza posibilităţii unei eventuale reveniri în forţă a islamismului, direcţie ce are suficienţi susţinători[91]. Se poate aici repeta situaţia Iranului, un alt stat iniţial favorabil vestului, care apoi a trecut la un fundamentalism radical. Tot un incovenient pentru Occident îl constituie relaţia tensionată dintre Turcia şi Armenia. Guvernul de la Istanbul nu şi-a asumat niciodată răspunderea pentru

[89] Traynor, Ian - *Pre-emptive nuclear strike a key option, Nato told* în *Guardian*, 22.01.2008 ,<http://www.guardian.co.uk/world/2008/jan/22/nato.nuclear> (2.02.2009)
[90] Petrescu, Stan – *Federaţia Rusă, între revenirea la statutul de superputere şi pragmatism* în *Geopolitica*, nr. 24/2007, pag. 42
[91] Brzezinski Zbigniew, op. cit.,pag.151

genocidul din primul război mondial, iar această lipsă de dialog apare ca o stavilă în calea scoaterii Armeniei din sfera de influenţă rusească.

Un alt potenţial aliat NATO este Ucraina, cu care s-a şi semnat un tratat de parteneriat ce oferă alianţei printre altele dreptul de a folosi spaţiul aerian ucrainean. O dată cu revoluţia portocalie, s-a reuşit impunerea la Kiev a unui guvern favorabil Occidentului. Cu toate acestea, Ucraina pendulează între Europa, Rusia şi propria afirmare ca putere regională la Marea Neagră[92].

Alte ţări favorabile NATO în regiunea Mării Negre sunt Georgia, a cărei orientare spre vest a devenit limpede o dată cu venirea la putere a lui Saakashvili, precum şi Azerbaidjanul, căruia relaţiile comerciale cu Occidentul îi aduc cel mai convenabil profit.

În ceea ce priveşte rolurile României şi Bulgariei, dată fiind noua configuraţie în care se găseşte Marea Neagră, la răscrucea dintre NATO, Rusia, Iran şi Orientul Apropiat, ele sunt un cap de pod al alianţei nord-atlantice către Asia precum şi factori de echilibru si siguranţă în regiune. În recentul război din Irak, România a fost folosită ca ţară de tranzit pentru trupele NATO, fapt ce subliniază importanţa sa ca punct de frontieră al euro-atlanticismului la intersecţia dintre Orient şi Occident. Date fiind bunele relaţii cu ţările din jur, ea poate contribui la existenţa unui climat de stabilitate în Balcani şi la Marea Neagră.

Este evidentă aşadar încercarea NATO de a-şi transforma în aliaţi atât vechile ţări riverane, cât şi atragerea spre atlanticism a noilor state apărute în zonă după dezintegrarea Uniunii Sovietice.

În ceea ce priveşte Rusia, politica aparentă a alianţei nord-atlantice, pe lângă încercuirea cu baze militare, trecerea ţărilor din zonă din sfera de influenţă a Moscovei în cea occidentală, sau încercarea de soluţionare a conflictelor îngheţate, pare a fi aceea de a atrage Rusia ca

[92] Petre, Dan – *Marea Neagră – realitate sau vis politic în Revista de politică internaţională, nr.4/2006, Bucureşti*, pag. 14

partener, fără a i se acorda prea multă putere[93]. Politicile NATO vis-a-vis de Rusia vor fi abordate mai pe larg în secţiunea III.5.

Nu trebuie crezut că politica NATO este întotdeauna una unitară. Unii analişti cred că pe de o parte SUA nu consideră Franţa şi Germania suficient de puternice pentru a dezvolta Europa pe cont propriu, aşa că găseşte de cuviinţă să îşi asume un rol de lider, iar pe de altă parte nu doreşte ca o altă ţară să aibă o poziţie mai importantă în regiune, aici intrând şi aliaţii din NATO[94]. Alte voci susţin că scopul NATO este de a ţine Germania jos, Franţa la margine, Rusia afară şi America înăuntru.[95]

Cert este că disensiuni între membrii NATO au apărut şi cu ocazia summitului de la Bucureşti, când Franţa şi Germania, aparent nemulţumite de politica expansionistă americană, s-au opus integrării imediate a Georgiei şi Ucrainei, act pe care l-au perceput ca fiind o potenţială provocare adresată Rusiei[96].

Această neconcordanţă între politica militaristă şi agresivă a SUA şi cea orientată mai mult spre dominaţie economică a Franţei şi Germaniei a fost tot mai vizibilă în ultima vreme, mai ales cu ocazia invadării Afghanistanului sau Irakului de către trupele americane[97].

[III.4] Ameninţări neconvenţionale în spaţiul pontic

Dacă până acum am analizat interesele NATO în regiune, ne vom opri în cele ce urmează asupra problemelor ce se regăsesc în spaţiul lărgit al Mării Negre.

O ameninţare importantă, unul din motivele implicării occidentale la Marea Neagră, o constituie **terorismul de sorginte islamică**. După evenimentele de la 11.09, Orientul Mijlociu a

[93] Asmus, Ronald, op. Cit., pag, 155
[94] Brzezinski, Zbigniew, op. cit., pag. 86
[95] Bădescu, Ilie, op. cit, pag. 373
[96] Gomart, Thomas – *Europa, între Rusia şi SUA* în *Revista 22,* nr. 944, aprilie 2008, pag. 8
[97] Gomart, Thomas, op. cit., pag. 9

ajuns să fie privit ca un focar al terorismului, ce ameninţă toate regiunile adiacente. Reţelele de recrutare Al-Qaeda care funcţionează în majoritatea ţărilor islamice, creşterea din ultima perioadă a numărului de fundamentalişti, apropierea de Palestina, de Kurdistan sau de Cecenia, regiuni asociate cu terorismul, precum şi faptul că Marea Neagră este o zonă de contact între Europa şi lumea islamică reprezintă tot atâtea motive de îngrijorare pentru occidentali. Drept urmare, implicarea trupelor NATO în Afghanistan şi Irak a fost privită ca o acţiune de menţinere a securităţii internaţionale, iar zona Mării Negre a fost avanpostul în faţa acestei zone turbulente.

O a doua serie de probleme sunt cele de ordin structural. Acestea sunt cauzate de o serie de factori precum diferitele ciocniri între tendinţe opuse, modele postsovietice neorientate spre schimbare, răbufniri ale instinctelor imperiale sau ambiţii naţionaliste pe de o parte şi confruntarea cu globalizarea de cealaltă, toate aflându-se pe fundalul competiţiei pentru resursele caspice[98]. Din aceste procese, au apărut **zonele de conflict îngheţat** din Nagorno Karabah, Abhazia, Osetia şi Transnistria, tulburări etnice alimentate de Moscova în scopul menţinerii monopolului în zonă şi care au persistat deoarece ţări precum Moldova, Georgia sau Azerbaidjan nu au forţa militară de a-şi asigura singure securitatea.

Problemele cauzate de conflictele îngheţate sunt variate iar printre ele se numără:

- îndepărtarea perspectivelor de viitor în regiune
- obstrucţionarea democraţiei
- imposibilitatea controlului internaţional
- tulburarea economiei
- crearea unor generaţii de delincvenţi
- existenţa cuiburilor de teroriști şi extremişti
- punerea în primejdie a reţelelor energetice.

Încercările de până acum de soluţionare au eşuat din motive precum:

[98] Ionescu, Mihail, op. cit., pag. 366

- lipsa de voinţă politică a părţilor implicate, mai ales în condiţiile acordurilor de încetare a focului
- lipsa de implicare a mecanismelor OSCE sau ONU de teama unei reacţii negative a Rusiei
- neexistenţa unei abordări neutre
- pierderea caracterului de urgenţă a problemei refugiaţilor
- faptul că unele regiuni secesioniste chiar au progresat în acest timp[99].

Alte pericole majore ce vin de la această frontieră dintre Asia şi Europa sunt constituite de:

- **traficul de droguri,**
- **traficul de armament şi muniţie**
- **traficul de fiinţe umane**
- **emigraţia ilegală.**

O supraveghere mult mai atentă a graniţelor cu spaţiul ex-sovietic este absolut necesară pentru a stopa pătrunderea pe teritoriul european a acestor reţele de crimă organizată, care urmăresc comercializarea diferitelor produse ilicite pe piaţa vestică.

În sfârşit, o ultimă categorie de factori destabilizatori este legată de **problemele economice şi politice ale statelor din zonă**:

- puterea economică în regiune este redusă
- diferenţele sociale şi de venit sunt uriaşe
- standardul de viaţă este unul scăzut în majoritatea ţărilor
- persistă multe structuri sovietice în economie,
- corupţia este prezentă la toate nivelurile
- instabilitate în cadrul politic
- majoritatea mecanismelor democratice lipsesc.

Lipsa de interes a liderilor locali se asociază cu tendinţe autoritare şi creşterea exagerată a puterii elitelor conducătoare. La toate acestea se adaugă atitudini sociale de respingere a

[99] Asmus Ronald, op cit, pag 60

vestului, naţionalismul, tradiţia sau religia ca factori de rezistenţă în calea globalizării[100]. De multe ori, instituţiile internaţionale tind să fie percepute ca urmându-şi propriile scopuri şi ignorând interesele locale[101].

Toate cele enumerate mai sus fac din zona extinsă a Mării Negre o sursă de nesiguranţă şi insecuritate raportat la obiectivele NATO şi UE.

[III.5] Planuri şi strategii occidentale pentru regiunea Mării Negre

Totuşi, până în acest moment, implicarea NATO şi UE în regiune nu a fost una suficient de consistentă. Diferite planuri şi proiecte au fost puse la punct, şi urmează ca de abia de acum înainte să se înceapă implementarea acestora.

Putem observa că ţările din regiunea extinsă a Mării Negre posedă multe trăsături comune, interese economice şi de securitate asemănătoare, o orientare generală spre vest, o nevoie sporită de cooperare regională, precum şi probleme similare, cum sunt cele legate de tranziţie sau diversele tulburări etnice şi sociale. Din punctul de vedere al formaţiunilor occidentale ar fi nevoie de strategii pentru atingerea unor obiective printre care s-ar număra:

- crearea unui spaţiu legitim NATO
- atragerea Rusiei
- coordonarea eforturilor şi intereselor comune euro-atlantice
- stabilizarea statelor puţin dezvoltate
- mobilizarea societăţii civile
- dezvoltarea cooperării regionale
- promovarea atlanticismului
- introducerea de reforme în sfera politicului, economicului şi socialului

[100] Ionescu, Mihail, op. cit., pag. 366
[101] Asmus, Ronald, op. cit., pag. 36

- libera exploatare a zăcămintelor[102]

În 2004, cu ocazia summitului de la Istanbul, a fost prezentată strategia Asmus-Jackson, care avea ca obiectiv crearea unor noi raporturi internaţionale în regiune precum şi reconstrucţia ţărilor de aici. Ca modele pentru acest proces se intenţionează să fie luate ţările baltice, a căror integrare recentă în structurile nord-atlantice a fost un succes[103]. Există totuşi diferenţe notabile între regiunea baltică şi regiunea Mării Negre, ce ţin de factori precum dezvoltarea economică, potenţialul militar, şi chiar situaţia geostrategică. Într-un asemenea proiect, România ar putea juca rolul pe care Finlanda l-a avut la Marea Baltică, acela al unui factor de echilibru, care să elaboreze iniţiative proaspete, şi, împreună cu Bulgaria, să redacteze un proiect comun inspirat din planurile NDI sau NEI din procesul integrării regiunii baltice[104].

Deocamdată, în 1994 a fost adoptat parteneriatul pentru pace PfP vizând cooperarea în domeniul apărării, acţiuni postconflictuale şi combaterea terorismului, cu ocazia summitului de la Praga s-a lansat planul de acţiune pentru parteneriat individual PAPI, elaborat pentru fiecare ţară în parte, şi planul de cooperare partenerială PAP, iar la Istanbul, planul PAP-DIB în domeniul instituţiei apărării.

Până în prezent, se consideră că Occidentul a comis anumite erori în abordarea zonei despre care vorbim[105]. S-a produs o apropiere unilaterală faţă de puterile conducătoare ale acestor state. Politicile abordate au fost pragmatice, şi nu s-a vizat marea masă a populaţiei. Această neînţelegere a societăţilor în tranziţie şi a particularităţilor lor a dus la o ignorare a importanţei implementării valorilor democratice şi a reconstrucţiei zonei[106]. Existenţa structurilor sovietice, a corupţiei, lipsa aparatelor de stat tipice democraţiei, atitudinea refractară faţă de occident a unei părţi a populaţiei, sunt obstacole în calea modernizării spaţiului pontic, iar simplele relaţii politice la nivel de conducere nu sunt suficiente.

[102] Moştoflei, Constantin (coord) - *Securitate şi stabilitate în bazinul Mării Negre,* Bucureşti, Editura Universităţii Naţionale de Apărare Carol I, 2005, pag. 235
[103] Dungaciu, Dan – *Moldova Ante Portas*, Bucureşti, Tritonic, 2005, pag. 285
[104] Ibidem, pag. 284
[105] Asmus Ronald, op. cit., pag. 72
[106] Ibidem, pag. 72

Pentru crearea unui cadru stabil în zona Caucazului, este nevoie de o **soluţionare a conflictelor îngheţate**, **asociată cu o creştere economică** şi cu **întărirea suveranităţii naţionale**. În această din urmă chestiune NATO ar trebui să contribuie la înfiinţarea instituţiilor legitime ale statului de drept, la respectarea drepturilor omului la judecarea crimelor de război şi la alte chestiuni ce ţin de procesul de democratizare.

În privinţa conflictelor îngheţate, ideile generale ale alianţei nord-atlantice urmăresc:

- convingerea părţile separatiste că au nevoie de o recunoaştere internaţională ce nu le va fi acordată intr-un viitor apropiat

- suplimentarea mecanismelor OSCE şi ONU în regiune

- tratarea cu atenţie sporită a problemei refugiaţilor

- crearea unui climat de încredere reciprocă între părţi

- convingerea Rusiei că stabilitatea în Caucazul de Nord este strâns legată de cea în Caucazul de Sud[107].

Proiectul Asmus-Jackson prevede cinci aspecte în care NATO ar trebui să se implice mai activ privitor la chestiunea Mării Negre[108].

1. În primul rând, regiunea pontică ar trebui implicată în **procesul de asigurarea stabilităţii democratice, sustenabilităţii economice şi bunăstării sociale**. O asemenea acţiune ar fi menită să asigure un cadru politic sigur, să creeze o piaţă comună de energie pentru Rusia, zona caspică şi Golful Persic, şi să preîntâmpine fenomenul unei eventuale ciocniri a civilizaţiilor.
2. O a doua chestiune ar viza asigurarea unei platforme adiţionale pentru **cooperarea dintre SUA şi UE în domeniile implementării democraţiei şi creării stabilităţii regionale**, dat fiind faptul că interesele lor în acestă regiune coincid.

[107] Ibidem, pag 60
[108] Ibidem, pag 139

3. Alianţa nord-atlantică ar trebui să îşi întărească **capacitatea de a se angaja în diverse operaţiuni** şi de a-şi asigura sprijinul partenerilor din afara NATO, în domenii cum sunt terorismul sau crima organizată.
4. **Rusia ar trebui angajată în acest proces** prin luarea în consideraţie a intereselor ei legitime de securitate, care sunt mai bine îndeplinite în condiţiile unei vecinătăţi stabile şi prospere. În acest punct, cooperarea Rusiei este crucială.
5. În ultimul rând, ar trebui încurajată **dezvoltarea unei identităţi regionale a zonei Mării Negre** ca partener valabil pentru Occident, prin politici şi acţiuni coordonate ale UE, NATO, SUA şi OCEMN.

În ceea ce priveşte Rusia, prezenţa ei militară în regiune, implicarea în conflictele etnice şi monopolul în problema energiei caspice, au provocat reacţii din partea alianţei nord-atlantice. La summitul OSCE de la Istanbul din 1999 s-a solicitat Rusiei îndepărtarea armamentului greu din Caucaz şi Moldova, închiderea a două dintre cele trei baze din Georgia până în 2001 şi retragerea forţelor ruseşti din Moldova până în 2002. Rusia amână în continuare aceste acţiuni, fapt ce a dus la eşuarea conferinţelor OSCE de la Porto din 2002 şi de la Maastricht din 2003[109].

La acestea se adaugă situaţia ambiguă a Ucrainei, apropiată când de Moscova când de Occident[110], politicile incisive adoptate faţă de ţările din jur[111], precum şi diferitele divergenţe avute cu forţele nord-atlantice în chestiunea Ceceniei.

Ca reacţie la atitudinea Rusiei, au fost considerate de către NATO mai multe opţiuni, printre care implicarea Rusiei ca partener în reconstrucţia zonei, adoptarea unui sistem de recompensă-pedeapsă, sau forţarea mâinii acesteia.[112]

În condiţiile în care Georgia este veriga slabă pentru Occident în încercarea de a beneficia de resursele caspice, conflictele de aici nu prezintă perspective de rezolvare rapidă[113],

[109] Ibidem, pag. 135
[110] Ibidem, pag. 152
[111] Ibidem, pag. 150
[112] Ibidem, pag. 155
[113] Asmus Ronald, op cit, pag. 118

iar Georgia se află într-o dependenţă economică ridicată faţă de Rusia, relaţia NATO-Moscova pare a fi cheia prin care se poate rezolva această situaţie.

Se consideră de către analişti că puterile occidentale ar avea trei opţiuni[114].

A. Prima este cea a unei integrări rapide a zonei asociată cu o atitudine fermă faţă de Rusia. O asemenea abordare ar reduce influenţa Rusiei în zonă, ar asigura controlul asupra energiei şi ar fi sprijinită de GUAM. Probleme ar fi mai multe, anume că s-ar putea ajunge la un conflict deschis, Rusia nu ar coopera în conflictele îngheţate şi ar pune presiuni suplimentare pe statele din jur, ar necesita investiţii mari şi multe state occidentale s-ar opune.
B. O a doua variantă ar fi un proces combinat de integrare şi cooperare, care ar face din Rusia un partener fără drept de veto.Astfel s-ar evita o coliziune, conflictele ar putea fi rezolvate paşnic, NATO ar beneficia de sprijinul aliaţilor, este o variantă verificată şi în acord cu politicile alianţei, iar dacă nu s-ar rezolva nimic ar rămâne varianta unu. Pe de altă parte, este nevoie de cooperarea Rusiei, aceasta şi-ar mări influenţa în regiune, iar gradul de nelinişte al ţărilor de aici ar creşte.
C. În sfârşit ultima soluţie ar fi cea a cooperării cu guvernul de la Moscova, care ar deveni un partener propriu-zis. Rusia ar simţi că primeşte ceva, s-ar considera luată în serios şi ar putea coopera şi în alte probleme. În schimb, acestă variantă ar duce la creşterea puterii Rusiei, iar SUA, Marea Britanie, Turcia şi statele din regiune şi-ar manifesta dezacordul.

A doua opţiune este văzută ca fiind cea mai convenabilă pentru Occident, care ar oferi stimulente Rusiei pentru retragerea bazelor militare, şi ar putea apoi să beneficieze de accesul la energiile caspice[115].

Oricum, trebuie precizat în toate aceste chestiuni că nu se poate vorbi despre o abordare comună a tuturor forţelor occidentale, existând diverse disensiuni de strategie între SUA sau Marea Britanie şi Franţa sau Germania[116].

[114] Ibidem, pag 154
[115] Ibidem, pag 156

În ceea ce priveşte situaţia din Moldova, se consideră că miza NATO nu a fost dezbătută îndeajuns şi nu s-a atins masa critică pentru aderare. Populaţia ar trebui informată în mod deosebit, şi se aşteaptă o implicare mai mare a României în atragerea Moldovei către NATO şi în rezolvarea situaţiei din Transnistria[117]. Un eventual eşec al soluţionării problemei de aici ar duce la o presiune publică sporită a generaţiilor tinere, ce se opun structurilor sovietice, la fluxuri de emigranţi spre vest şi la conflicte ample între aspiraţii contrare. Se crede că, în ansamblu, abandonarea ţărilor din CSI ar duce la transformarea acestora în colonii ruseşti[118].

[III.6] Summitul NATO din 2008 de la Bucureşti

Organizarea celui de-al 20-lea summit NATO între 2 şi 4 aprilie 2008 la Bucureşti este un nou eveniment menit să arate importanţa zonei Mării Negre pentru planurile nord atlantice precum şi importanţa României în cadrul acestei configuraţii strategice.

Pe lângă alte teme, a fost abordată şi problema aderării la NATO a Georgiei şi Ucrainei. Rusia s-a opus în termeni clari împotriva acestui plan, considerând o asemenea extindere ca pe o ameninţare directă la adresa propriei securităţi, şi a ameninţat că va înceta colaborarea cu alianţa: „nu credem că această extindere este un lucru util deoarece astfel NATO riscă să piardă un asemenea partener strategic cum este Rusia”[119]. În aceste condiţii, Germania şi Franţa au luat atitudine împotriva aderării celor două state, afirmând „ne opunem intrării Georgiei şi Ucrainei deoarece credem că acesta nu este răspunsul adecvat echilibrului de putere dintre Europa şi Rusia”[120].

Rezultatul obţinut a fost unul de compromis, aderarea gruzinilor şi ucrainienilor fiind amânată pentru un termen încă nedefinit.

---

[116] Dungaciu, Dan, op. cit., pag. 299
[117] Ibidem, pag. 305
[118] Ibidem, pag. 306
[119] Rogozin, Dmitri – *Care este raţiunea NATO?* în *Ediţie specială a cotidianului Ziua*, 2.04.2008, pag. 11
[120] Racheru, Ileana; Manea, Octavian – *Bilant dupa summitul NATO* in *Revista 22*, nr.944, aprilie 2008, pag. 4

De asemenea, s-a reafirmat intenţia de construcţie pe viitor a scutului antibalistic în ţările est-europene.

Concluzia generală a summitului de la Bucureşti a fost cea că alianţa este în acest moment divizată între tendinţele SUA de extindere, de încercuire a Rusiei şi de construcţie a scutului anti-rachetă, şi interesele europenilor, care ţin în primul rând de securitate, de stabilitate şi de necesarele importuri energetice din Rusia[121]**.** Aceste diferenţe de opinii par să fie de fapt nişte probleme de fond, ce ţin de viziunea generală diferită a unora şi a altora, iar pe termen lung **este posibil ca ele să ducă la o tot mai mare fragmentare în sânul alianţei nord-atlantice.**

[III.7] Uniunea Europeană la Marea Neagră

Începând cu 2007, UE a devenit riverană la Marea Neagră o dată cu aderarea României şi Bulgariei. Turcia este la rândul ei o candidată la integrarea europeană, iar faţă de celelalte ţări din zonă, uniunea a adoptat o politică de vecinătate, bazată pe relaţii economice şi pe încercări de reformă, de democratizare şi de promovare a valorilor occidentale.

Se consideră că a venit momentul ca Uniunea Europeană să facă trecerea de la o politică de vecinătate la una de integrare[122], având în Caucaz interese similare cu cele ale NATO. Este vorba despre reconstruirea regiunii prin sprijin **economic**, crearea unui mediu de circulaţie a bunurilor, persoanelor, serviciilor şi capitalului, de acces liber pe piaţa europeană a mărfurilor de aici şi de investiţii directe dinspre Europa, sau de mişcare liberă a forţei de muncă. Din punct de vedere **politic şi militar** se doreşte acordarea de asistenţă ţărilor aflate în conflict, implementarea unor programe de securitate, cooperarea cu reprezentanţii regionali ai organismelor internaţionale, sprijinirea forţelor OSCE şi ONU din Osetia, de la graniţa dintre Georgia şi Cecenia, asistenţă pentru azeri după războiul cu armenii precum şi intensificarea

[121] Ibidem, pag. 4
[122] Asmus, Ronald, op. cit., pag. 106

dialogului cu Georgia, Armenia şi Azerbaidjan. Aici, părerea generală este că UE nu are forţa de a schimba de una singură balanţa de putere în Caucaz[123]. **Social**, se urmăreşte lupta împotriva crimei organizate şi întoarcerea refugiaţilor. De asemenea se vrea introducerea instituţiilor democratice în zonă şi trecerea de la conducerea totalitară la cea democratică.

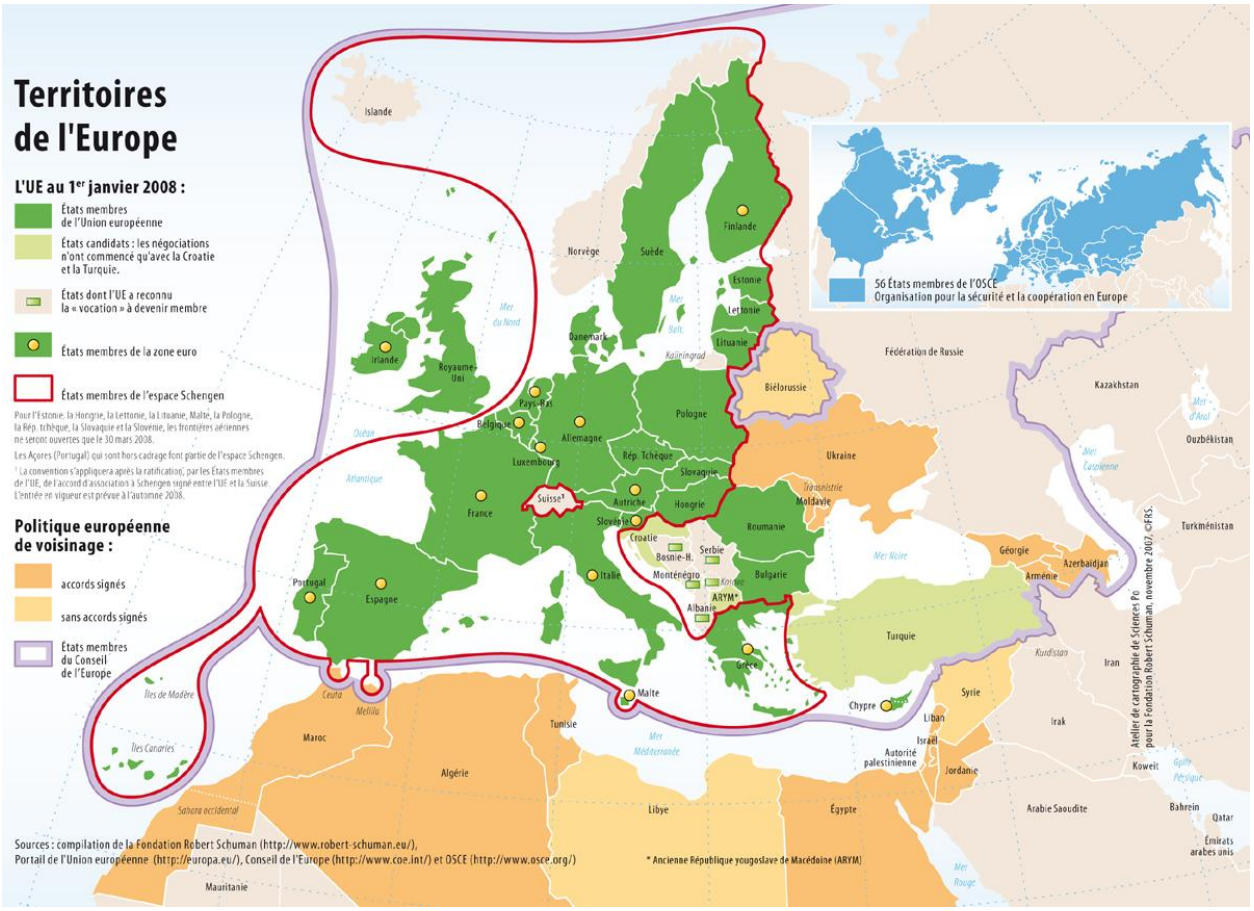
Territoires de l'Europe
L'UE au 1er janvier 2008 :
États membres de l'Union européenne
États candidats : les négociations n'ont commencé qu'avec la Croatie et la Turquie.
États dont l'UE a reconnu la « vocation » à devenir membre
États membres de la zone euro
États membres de l'espace Schengen
Politique européenne de voisinage :
accords signés
sans accords signés
États membres du Conseil de l'Europe
56 États membres de l'OSCE
Organisation pour la sécurité et la coopération en Europe
Sources : compilation de la Fondation Robert Schuman (http://www.robert-schuman.eu/), Portail de l'Union européenne (http://europa.eu/), Conseil de l'Europe (http://www.coe.int/) et OSCE (http://www.osce.org/)
* Ancienne République yougoslave de Macédoine (ARYM)

Fig. 11 – Uniunea Europeană în 2008
Sursa: http://www.diploweb.com/cartes/ue2008.htm

Atât în ţările membre (România, Bulgaria) cât şi la cele din zona de vecinătate **există anumite probleme**. Statele nu sunt dispuse să acorde acces nelimitat pe piaţă, uniunea nu acordă acces liber pentru produsele agricole, se aplică standarde, se pune problema dacă non-membrii pot să respecte concurenţa, apare problema exploziei demografice. Studiul „Politică de vecinătate europeană" publicat în 2004 sugerează noi politici cum ar fi liberalizarea comerţului

[123] Troncotă, Tiberiu – *Securitatea resurselor energetice regionale în Caucazul de Sud* în *Geopolitica*, nr. 23/2007, pag. 190

agricol şi aplicarea unor standarde mai scăzute pentru ţările neevoluate[124], existenţa unui comisar pentru vecinătate şi extindere sau o concentrare instituţională şi o colaborare sporită între instituţiile implicate. Se urmăreşte elaborarea unui Acquis structural al economiei şi a unei Agende clare pentru democraţie[125].

De asemenea, interesele UE converg spre menţinerea unor relaţii bune cu Rusia, dată fiind accentuata dependenţă a statelor din Uniune de hidrocarburile ruseşti, precum şi lipsa momentană a unor alternative viabile.

[III.8] Alte organizaţii internaţionale în spaţiul Mării Negre

În afară de NATO şi UE, un alt număr de organizaţii internaţionale funcţionează în regiune, contribuind la cooperarea dintre statele riverane.

- OSCE. Cuprinde toate ţările din zonă, urmăreşte consolidarea democraţiei, prevenirea conflictelor şi menţinerea păcii. Are misiuni în zonele de conflict din Moldova, Georgia şi Azerbaidjan.
- ONU. Include toate ţările de aici, urmăreşte menţinerea păcii şi securităţii şi are misiuni în Abhazia şi Nagorno Karabah
- CE. Implică toate statele din regiune, urmărind protejarea democraţiei şi a drepturilor omului.
- PSESE. Înfiinţat în 1999, cuprinde România, Bulgaria şi Moldova. Caută stabilizarea şi democratizarea Europei de Sud-Est
- ICE. Cuprinde România, Bulgaria şi Moldova, vrând sa fie un liant între centrul şi estul Europei
- SECI. Apărut în 1996, are ca membri România, Bulgaria şi Moldova şi urmăreşte cooperarea economică, de mediu şi transfrontalieră în Europa de Sud Est

[124] Asmus Ronald, op cit, pag 107
[125] Ibidem, pag 113

- SEECP. Datează din 1996, conţinând România şi Bulgaria. Vizează integrarea euro-atlantică, promovează cooperarea economică şi transfrontalieră
- SEDM. A luat fiinţă în 1997, are ca membri România şi Bulgaria şi are ca obiectiv cooperarea în domeniul apărării
- OCEMN. Apărută în 1992, conţine toate statele din zonă şi este principala organizaţie regională de cooperare economică
- BLACKSEAFOR. A apărut în 2001 având ca membri statele riverane şi este principalul grup de cooperare navală de la Marea Neagră
- BDI. Datează din 2004 şi este compusă din România, Bulgaria, Georgia, Moldova şi Ucraina. Urmăreşte controlul frontierelor şi neproliferarea armelor nucleare în zonă
- Tratatul de Securitate Colectivă. Organizaţie de securitate în fosta URSS ce include Rusia, Armenia, Georgia şi Azerbaidjan.
- CSTO. Include Armenia şi Rusia
- GUAM. Organizaţie economică apărută în 1997, compusă din Georgia, Ucraina, Armenia şi Moldova (Uzbekistan a făcut parte între 1999-2005) şi care are ca scop desprinderea economică a acestor state de Rusia, întărirea lor şi apropierea de formaţiunile europene.
- TACIS. Program de cooperare apărut în 1991 ce are ca membri statele din fosta URSS.
- TRACECA. Coridorul de transport Europa-Asia, iniţiat în 1993, cuprinde toate statele mai puţin Rusia.
- INOGATE. Program de transport al gazului, iniţiat în 1995, urmăreşte susţinerea reţelelor energetice şi a comerţului cu gaz şi petrol
- Black Sea Harmony. Operaţie de supraveghere şi patrulare în Marea Neagră înfiinţată de Turcia în 2004.

[III.9] Influenţe culturale occidentale în zona Mării Negre

În epoca ce a urmat căderii regimurilor comuniste, aşa cum observa Samuel Huntington, **diferenţele dintre state încep să aibă mai puţin o bază politică, şi mai mult una culturală**[126]. Acesta este un motiv în plus pentru care zona lărgită a Mării Negre, dintr-un spaţiu cu o însemnătate geopolitică scăzută aşa cum era pe vremea fostei URSS, a căpătat o mare importanţă internaţională în anii de după 1990.

Prăbuşirea blocului comunist a făcut ca lumea să devină din una bipolară una multipolară, iar ciocnirea dintre puteri a fost înlocuită de una între mai multe civilizaţii[127]. În societatea actuală a început ca, din cauze ce vor fi analizate, factorul identitar să fie unul deosebit de important, iar răspunsul la întrebarea „cine sunt?" pe care şi-o pune omul modern, să fie dat de multe ori de cultura din care acesta face parte.

În acest context, spaţiul lărgit al Mării Negre este unul în care se regăsesc în momentul de faţă NATO şi UE, care aduc cu ele cultura occidentală şi fenomenul globalizării, civilizaţia şi cultura rusească, lumea islamică, care dincolo de reprezentanţii ei direcţi, Turcia sau Azerbaidjan, îşi face simţită prezenţa în zonă, fiind unul din motivele implicării NATO în această regiune, precum şi o serie de culturi locale, cum sunt cea românească, cea bulgară, cea armeană, şi cea gruzină.

În studiul de faţă ne vom opri asupra a patru dintre culturile ce se întâlnesc la Marea Neagră, cea vestică, cea rusă, cea islamică, şi cea românească, le vom analiza pe fiecare în parte, şi vom arătăm diferenţele şi incompatibilităţile dintre ele, precum şi motivele pentru care aceste diferenţe pot fi deveni potenţiale surse de conflict.

Credem că această zonă nu poate fi analizată geopolitic, făcând abstracţie de caracterul cât se poate de deosebit al culturilor ce se regăsesc în ea, şi că, o dată înţeleasă această

[126] Huntington, Samuel, op.cit., pag. 19
[127] Ibidem, pag. 19

incompatibilitate culturală, va fi mai uşor să explicăm tensiunile existente în spaţiul extins al Mării Negre.

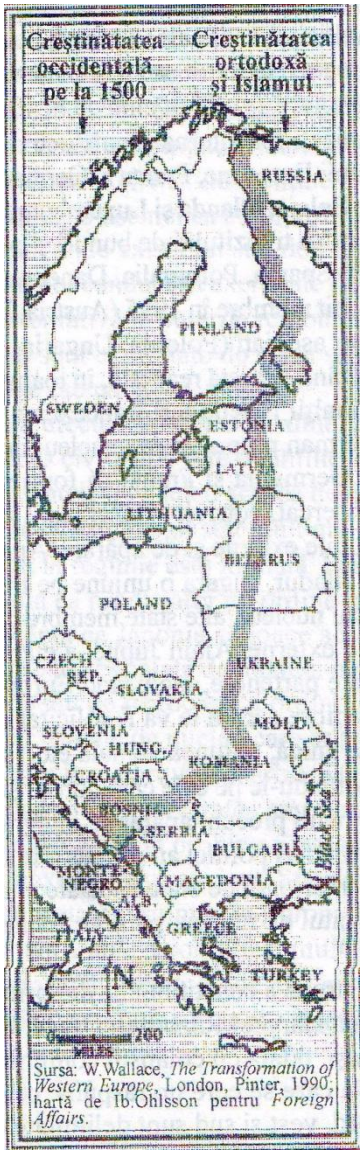

Fig. 12 – Limita civilizaţiei occidentale
Sursa: Huntington, Samuel – *Ciocnirea civilizaţiilor*

Se poate vorbi despre o civilizaţie occidentală relativ unitară[128], comună pentru majoritatea ţărilor din Vestul şi centrul Europei, precum şi pentru foste colonii europene aşa cum sunt SUA sau Canada. Huntington indica limitele acestei civilizaţii ca fiind Rusia, Belarus,

[128] Ibidem, pag. 143

estul Ucrainei, România mai puţin Ardealul, Serbia, Bosnia, Albania şi Grecia[129]. Dincolo de diferenţele inerente dintre naţiunile componente, există o serie de factori ce se regăsesc în istoria întregii lumi occidentale şi care au contribuit la crearea acestui fond cultural comun.

Printre aceste trăsături se numără[130]:

- moştenirea clasică, existenţa unui cadru de idei grecesc şi latin, construit în jurul **conceptului libertăţii de gândire şi de exprimare**
- religia creştină, conţinând concepte sociale importante precum cel de liber arbitru, sau ideea iertării şi a dragostei faţă de semeni. Din fondul creştin iniţial s-au desprins catolicismul, ce caută să unească o bună parte a spaţiului occidental in jurul papei, şi a dat un foarte important simţ al comunităţii în acest spaţiu şi diferitele ramuri protestante, care, aşa cum observa Max Weber[131], au stat la baza capitalismului prin sacralizarea muncii şi prin conferirea unei raţiuni religioase activităţii economice.
- limbile europene, înrudite între ele, făcând în general parte dintr-un tulpină indo-europeană comună. Engleza, franceza sau spaniola, fiind limbi colonizatoare, şi limbile unor culturi importante, au ajuns să aibă în ziua de azi un mare număr de vorbitori atât în Europa cât şi pe restul globului.
- separarea bisericii de stat, existentă în Europa încă din Evul Mediu, şi care a dus la o **laicizare a societăţii occidentale** în toate compartimentele ei
- dreptul roman, din care provin o serie de trăsături definitorii pentru occident, precum **existenţa drepturilor individului şi a libertăţilor individuale**
- pluralismul social, care a dus la dezvoltarea drepturilor şi libertăţilor şi a limitat tendinţele de guvernare absolutistă
- colectivităţile reprezentative, care au dus la o tot mai mare autonomie la nivel local, şi, împreună cu pluralismul social, a stat la baza guvernării democratice

[129] Ibidem, pag. 144
[130] Ibidem, pag. 63
[131] Weber, Max – *Etica protestantă şi spiritul capitalist*, Bucureşti, Humanitas, 1993, pag. 270

- **individualismul, considerat de mulţi ca fiind cea mai distinctă trăsătură a Occidentului**[132], izvorât din îndelungata tradiţie a guvernării legii, a drepurilor şi libertăţilor individului

Încă din secolele trecute, gândirea apuseană a căutat să se dezvolte în alte direcţii decât în cea religoasă şi să îşi caute repere mult mai degrabă pozitiviste decât spirituale. De aici s-au dezvoltat curente de gândire precum umanismul renascentist, raţionalismul postrenascentist, individualismul, iluminismul, materialismul, istoricismul, utilitarismul, intelectualismul, socialismul sau ateismul[133]. Toate aceste blocuri istorice au încercat să imprime o nouă direcţie de înaintare omenirii, având ca punct central constructe precum omul sau raţiunea, diferită de calea credinţei şi de centrarea în jurul unei finalităţi metafizice.

Din toate acestea se desprinde imaginea unui om occidental centrat în jurul propriei persoane, uşor distanţat de angrenajul social, individualizat, laicizat, preocupat de acumularile materiale, cu o gândire democratică, perfect conştient de drepturile sale, protejându-şi in permanenţă posesiile şi libertăţile.

La aceste trăsături se adaugă **trecutul colonial** al multor ţări europene cum sunt Anglia, Franţa, Olanda, Spania sau Portugalia. Faptul că la un moment dat acestea au controlat cea mai mare parte a globului pământesc, a dus la o **atitudine egocentrică şi superioară** a omului occidental, care a tins să-şi considere propria cultură ca fiind cea mai bună[134]. Un alt factor care a contribuit la această atitudine a fost **progresul tehnologic** al Occidentului, care a fost de altfel şi o cauză a supremaţiei militare. Realizările tehnice şi descoperirile ştiinţifice au dus la adoptarea unei poziţii dispreţuitoare faţă de restul civilizaţiilor, considerate pe această bază ca fiind inferioare[135].

Pornind din a doua jumătate a secolului XX, am asistat la începutul unei tentative de **universalizare a culturii occidentale**[136]. Naţiunile occidentale au ajuns în momentul de faţă în situaţia de a deţine sistemul bancar mondial, de a controla valutele puternice, de a procura

[132] Huntington Samuel, op. cit., pag 65
[133]Bădescu, Ilie – *Noopolitica*, Bucureşti, Mica Valahie, 2006,pag. 400
[134] Huntington, Samuel, op. cit., pag 45
[135] Ibidem, pag 49
[136] Ibidem, pag 50

majoritatea produselor finite, de a domina pieţele de capital, de a exercita o influenţă morală înăuntrul mai multor societăţi, de a fi capabile de intervenţii militare oriunde în lume, de a controla strâmtorile, de a dirija dezvoltarea, de a controla învăţământul şi tehnologia, de a domina accesul cosmic, comunicaţiile sau armele de înaltă tehnologie[137].

Din punct de vedere ideologic, la baza acestei atitudini stă concepţia dezvoltată de teoreticieni precum Fukuyama, potrivit căreia modernizarea lumii este sinonimă cu democratizarea ei[138], **Occidentul este deţinătorul unor valori superioare şi absolute, iar restul lumii ar trebui să se supună** idealurilor democraţiei, liberalismului, capitalismului, pieţei libere, drepturilor omului sau individualismului[139].

Acest proces de globalizare se desfăşoară pe mai multe planuri. Se poate vorbi de globalizare industrială, economică, prin apariţia unei pieţe globale, politică, prin organisme universale, informaţională, culturală, prin răspândirea culturii vestice, ecologică, socială, prin libera circulaţie, în domeniul legislaţiei, al tehnologiei, al transporturilor, al migraţiei etc.

Globalizarea caută în permanenţă agenţii capabili de mari transformări ai sistemelor de valori[140]. Prin urmare, **acest proces de globalizare se realizează în principal prin deţinerea de către ţările occidentale a industriei mass-media** şi prin controlarea simbolurilor mediatice[141]. Dat fiind că lumea poate fi considerată o pădure de simboluri[142], iar diversele mijloace media ocupă un loc important în viaţa omului modern de oriunde de pe glob[143], devine evident că cel ce controlează această industrie culturală va putea opera asupra fondului simbolic al oamenilor de pretutindeni[144]. Televiziunea, presa, alături de marile corporaţii internaţionale[145], sau de extinderea organismelor europene şi nord-atlantice, contribuie la promovarea culturii vestice

[137] Ibidem, pag 72
[138] Fukuyama, Francis – *Sfârşitul istoriei şi ultimul om*, Bucureşti, Paideea, 1994, pag. 7
[139] Huntington Samuel, op cit, pag. 61
[140] Bădescu, Ilie, Mihăilescu, Ioan – *Geopolitică, globalizare, integrare,* Bucureşti, Mica Valahie, 2003, pag. 79
[141] Beck, Ulrich – Ce este globalizarea?Erori ale globalismului,răspunsuri la globalizare, Bucureşti, Trei, 2003, pag 26
[142] Ibidem, pag. 122
[143] Ibidem, pag. 122
[144] Ibidem, pag. 124
[145] Tomlinson, John – *Globalizare şi cultură,* Timişoara, Amarcord, 2002, pag. 123

peste tot pe glob, şi la promovarea unor valori precum individualismul, libertatea personală, consumerismul sau productivitatea[146].

Uniunea Europeană sau NATO, factori promotori ai acestor valori, ajută la răspândirea lor pe întreg teritoriul acestor formaţiuni. Dată fiind extinderea NATO şi a Uniunii la Marea Neagră, precum şi poziţia de falie între civilizaţii a zonei Mării Negre[147], s-a în ultimii ani la contacte din ce în ce mai directe cu modele civilizaţionale diferite de cel european, precum cel rus sau cel islamic, şi, implicit, la conflicte ce vor fi dezbătute în capitolele ce urmează.

Se aduc numeroase **argumente în favoarea valorilor occidentale şi globaliste**. Se consideră că liberul schimb şi capitalismul generează prosperitate şi duc la creşterea condiţiilor de trai[148]. Speranţa de viaţă sau nivelul de sănătate cresc pe tot globul[149], la fel şi nivelul de alfabetizare. Accesul la informaţie este mult sporit, iar capacitatea oamenilor de a comunica este din ce în ce mai mare. Democraţia ar fi în această accepţiune cel mai bun sistem de guvernare, care duce la respectarea drepturilor şi libertăţilor individului, protejează minorităţile, diminuează exploatarea şi tratamentul inuman[150].

Cultura occidentală precum şi globalizarea se confruntă şi cu **numeroase critici**. Contestatarii lor le acuză de faptul că ar fi false, imorale şi periculoase.[151] Se consideră că individualismul omului occidental duce la comportament antisocial, la un declin al rolului familiei, la o scădere a capitalului social, a eticii muncii, şi la un impas al relaţiilor interumane în general[152]. Gândirea capitalistă este acuzată că generează o cultură a consumului[153], în care dimensiunea spirituală este înlocuită de idolatria banului[154], şi de cultul produselor materiale. Universalismul este considerat a fi un materialism[155], iar omul universal, acalitativ, axat pe o

[146] Ibidem, pag. 128
[147] Huntington Samuel, op. cit., pag. 144
[148] <http://en.wikipedia.org/wiki/globalisation>
[149] <http://en.wikipedia.org/wiki/globalisation>
[150] <http://en.wikipedia.org/wiki/globalisation>
[151] Huntington Samuel, op. cit., pag. 281
[152] Ibidem, pag. 277
[153] Bădescu Ilie, op. cit., pag. 154
[154] Ibidem, pag. 190
[155] Ibidem, pag. 210

cantitate lipsită de măsură[156] şi căutând sensuri în permanenţă în afara sa. Acest fenomen globalizator nu are un corespondent în realitatea etern umană, eşuează în a da existenţei omeneşti o direcţie spirituală, şi duce în cele din urmă la o pierdere a sensibilităţii umane[157] şi a scânteii divine din fiinţa omenească. Omul global, prin aceasta nu are interioritate, dimensiune spirituală şi perspectivă transcendentă asupra vieţii[158]. Cultura globală, aşadar, nu ar avea fond, emoţie, memorie[159], limite, măsură interioară, gen, specific naţional[160], este anistorică şi atemporală[161]. Se consideră că globalizarea afectează funcţiile naţiunii şi bisericii, şi implicit parte din identitatea omului actual[162]. De asemenea, globalizarea este acuzată pentru dezastrele ecologice pe care le produce şi pentru amplificarea fenomenului şomajului[163].

Aşadar, criticile culturii vestice şi ale globalizării afirmă că acestea, prin laicitatea lor, nu au o conotaţie şi o finalitate spirituală, că, deşi creştine, nu ar promova valori creştine, sau religioase în general, iar aceasta afectează fondul fiinţei omeneşti, că individualismul duce la declinul societăţii şi al raporturilor interumane, că în numele libertăţii personale şi de exprimare sunt promovate non-valori, că modelul capitalist duce la cultul banului şi al achiziţiilor materiale, că identitatea oferită de către naţiune, precum şi specificul naţional au de suferit, şi cel mai important, că toate acestea sunt dimensiuni ale unui imperialism cultural[164], care încearcă să se extindă asupra celorlalte culturi de pe glob şi să le uniformizeze.

Prin faptul că globalizarea este considerată o formă fără fond[165], această formă se poate dovedi adeseori incompatibilă cu fondurile peste care încearcă să se instaleze. De aici apar şi ciocnirile cu alte civilizaţii.

[156] Ibidem, pag. 192
[157] Ibidem, pag. 189
[158] Ibidem, pag. 194
[159] Tomlinson John, op. cit., pag. 140
[160] Bădescu Ilie, op. cit., pag. 151
[161] Tomlinson John, op. cit., pag. 144
[162] Bădescu Ilie, op. cit., pag. 112
[163] Neguţ, Silviu – *Comunitatea euro-atlantică în contextul globalizării* în Geopolitica, nr. 2-3/2004, pag. 176
[164] Huntington Samuel, op. cit., pag 165
[165] Bădescu Ilie, op. cit., pag. 210

[III.10] Poziţia Occidentului în evenimentele recente din Georgia

Deşi s-a considerat că preşedintele georgian Mikhail Saakashvili a iniţiat conflictul armat din august 2008 din Osetia de Sud cu scopul de a stârni reacţii în cadrul formaţiunilor vestice şi pentru a le angrena pe acestea în război[166], poziţia adoptată de statele şi organizaţiile euro-atlantice a fost una cât se poate de moderată. NATO sau ţările europene s-au mărginit la a face reproşuri Rusiei şi la a solicita retragerea trupelor din regiune[167]. Conflictul a fost clasificat cât se poate de repede drept un incident izolat, iar colaborarea cu Moscova a fost menţinută[168]. Au fost condamnate atât episodul în sine cât şi lipsa de stabilitate din regiune, însă fără a se trece la repercusiuni de vreun fel.

Această atitudine poate fi explicată pe de o parte prin dependenţa Uniunii Europene de gazul rusesc şi prin importanţa relaţiilor economice cu Rusia[169], apoi prin distanţa geoculturală a Caucazului faţă de Europa[170] precum şi prin teama faţă de o eventuală amplificare a conflictului. S-a considerat că hidrocarburile sunt mai importante decât o regiune percepută ca fiind mai aproape de Rusia în momentul de faţă decât de Europa, şi că izbucnirea unui nou Război Rece nu este un lucru de dorit în acest moment.

Cu această ocazie s-au făcut noi referiri la modul diferenţiat în care SUA tratează fenomene similare, afirmându-se că atâta vreme cât autodeterminarea e normală în Kosovo, ea e normală şi în Osetia sau Abhazia[171].

Principala problemă care rămâne este cea a viitorului european al Georgiei, în contextul în care Rusia şi-a demonstrat opoziţia, iar guvernul gruzin a arătat că poate cauza Alianţei serioase probleme prin acţiunile sale. Chestiunea care s-a pus a fost cea a pericolului extinderii

[166] Stancu, Dan – *Georgia, lăsată de izbelişte în războiul cu Rusia* în *Evenimentul zilei*, 11.08.2008, pag. 10
[167] Neacşu, Emil – *NATO se răsteşte cu voce tremurândă la Rusia* în *Gardianul*, nr. 1890, 20.8.2008,pag. 2
[168] Balaban, Constantin Gheorghe – *Conflicte îngheţate şi crize la limita de est a NATO şi UE, obstacol major în calea cooperării şi stabilităţii regionale* în *Geopolitica*, nr. 28/2008, pag. 13
[169] Neacşu, Emil, op. cit., pag. 2
[170] Mungiu-Pippidi Alina – *De ce NATO nu va cuceri Caucazul* în *România Liberă*, nr 5605, 11.8.2008, pag..5
[171] Blându, Tudor – *Crize identitare în conflictele îngheţate ale spaţiului est-european* în *Geopolitica*, nr. 28/2008, pag. 30

NATO cu state ce nu pot fi apărate, precum şi faptul că prin integrarea membrilor CSI în alianţă se pot declanşa probleme interminabile[172].

[III.11] Concluzii referitoare la implicarea organismelor occidentale în regiune

Prezenţa în regiune a NATO, a Uniunii Europene sau a altor formaţiuni vestice are mai multe mize.

- în primul rând este vorba de accesul la resursele de petrol şi gaze de la Marea Caspică. Dacă până acum Rusia a avut monopolul în exploatarea acestora, mai nou Occidentul, silit de nevoia tot mai crescută la nivel mondial s-a implicat în regiune în încercarea de a crea un acces liber la aceste zăcăminte. În acest scop s-au semnat contracte cu Azerbaidjanul, cheia accesului occidental la Marea Caspică. Conductele care pleacă de aici trebuie să tranziteze teritoriile Georgiei şi Turciei pentru a ajunge în Europa, iar în ambele cazuri acest proces este obstrucţionat de diverşi factori. Dacă în Georgia este vorba de conflictele din Osetia de Sud şi Abhazia, susţinute de Moscova, în Turcia apare problema sabotajelor la care recurg grupuri separatiste kurde. Exploatarea acestor resurse de către ţările europene este legată de modul în care NATO va reuşi să se implice în Georgia şi să asigure stabilitatea în acestă zonă, iar în cazul Turciei, lucrurile depind de direcţiile în care va evolua această ţară, dacă va susţine în continuare interesele NATO sau dacă va alege să urmeze o linie proprie. Presupunând că alianţa nord-atlantică nu ar reuşi să se impună în aceste două situaţii, există posibilitatea ca Azerbaidjanul să rămână izolat, iar singurul partener viabil în acest caz să fie Rusia.
- o a doua chestiune o reprezintă competiţia pentru putere la nivel global. La Marea Neagră se întâlnesc trei blocuri geopolitice, cel euro-atlantic, cel rusesc şi cel islamic. După căderea URSS, aici s-a creat un vid de putere în care încearcă să îşi impună dominaţia atât NATO cât şi Rusia. Formaţiunile vestice încearcă să îşi facă aliaţi, în

[172] Petrescu, Stan – *Geopolitica Rusiei la finele conflictului din Caucaz* în *Geopolitica*, nr. 28/2008, pag. 83

scopul de a democratiza, de a dezvolta, de a întări economic şi de a instala un climat pro-occidental în regiune, şi de a scoate ţările de aici din sfera de influenţă rusească. Se urmăreşte detensionarea conflictelor îngheţate şi securizarea din punct de vedere militar a zonei, prin construirea de facilităţi NATO, pentru a îndepărta Rusia ca putere de la Marea Neagră. Deocamdată România, Bulgaria, Turcia, Georgia şi Azerbaidanul par să facă politica Occidentului, în timp ce poziţia Ucrainei este una ambiguă. Rusia însă nu este dispusă să se lase dată la o parte, la planul de primire în alianţă a Georgiei şi Ucrainei răspunzând cu separarea de Georgia a Osetiei şi Abhaziei, cu ameninţarea încetării colaborării cu NATO şi cu demonstraţia faptului că este deocamdată principala putere în regiune. Riposta alianţei nord-atlantice nu a fost una convingătoare, fapt datorat pe de o parte dependenţei europene de gazul rusesc, precum şi a antagonismelor din sânul NATO. Viitorul acestui conflict este unul incert. Pe de o parte se pune problema cât de mult este dispus Occidentul să rişte în relaţia cu Rusia, pe de alta în ce măsură Turcia şi Ucraina vor servi pe viitor intereselor alianţei, iar apoi, cum va reacţiona Rusia în faţa diferitelor situaţii cu care va fi confruntată. Ne aflăm fără doar şi poate în mijlocul unui proces aflat în plină desfăşurare, iar evoluţia lui viitoare ţine de un mare număr de factori.

- în al treilea rând este vorba de preocuparea pentru ameninţările neconvenţionale, aici intrând:
    - terorismul islamic
    - pericolele generate de confictele îngheţate
    - traficul de fiinţe umane dinspre Asia şi fosta Uniune Sovietică
    - traficul de droguri
    - traficul de armament şi muniţie
    - emigraţia ilegală
    - pericole ce provin din lipsa de stabilitate a statelor din regiune

Planurile declarate ale NATO şi ale Uniunii Europene sunt legate de o implicare mai activă în regiune, de accelerarea democratizării şi a dezvoltării şi de soluţionarea conflictelor.

De asemenea, se doreşte atragerea Rusiei ca partener fără însă a i se acorda putere sau drept de decizie.

Occidentalizarea acestui spaţiu, împreună cu extinderea procesului de globalizare sunt la rândul lor o sursă de conflict atât cu civilizaţia rusească, cât şi cu cea islamică, cât şi raportat la culturile locale. Aceste diferenţe vor fi analizate în capitolele următoare.

Concluzia generală este că de unde după 1990 Marea Neagră era o zonă lipsită de interes, starea conflictuală din regiune a crescut din ce în ce mai mult în ultimii ani, datorită a numeroşi factori, că ne aflăm în mijlocul unor evenimente ce pot fi considerate ca fiind de importanţă mondială şi că în evoluţia viitoare a relaţiilor dintre NATO şi ţările pontice este loc pentru numeroase scenarii şi speculaţii.

Capitolul IV

RUSIA ŞI ASPIRAŢIILE EI HEGEMONICE

[IV.1] Rusia după 1990

Destrămarea Uniunii Sovietice a găsit Rusia într-o situaţie complexă, şi a dus la apariţia unor mari dileme, cele mai importante ţinând de identitatea Rusiei, precum şi de direcţia pe care ea trebuia s-o urmeze. Rusia era în acel moment un conglomerat de naţionalităţi şi de religii, situat pe două continente. Numai în regiunea Mării Negre, de care ne ocupăm aici, erau patru etnii distincte: slavi, caucazieni, tătari şi populaţii turcice, cele trei din urmă fiind la rândul lor împărţite în subdiviziuni. Se punea desigur problema cum se definesc aceste popoare, dacă sunt ruşi, dacă sunt eurasiatici, dacă sunt entităţi diferite între ele sau dacă sunt altceva. La fel de importantă era şi chestiunea CSI. În jurul Rusiei se creease un vid de putere. **Ţările din fosta URSS** nu aveau în general o afiliere strategică clară, fiind **dependente economic de Rusia, având nevoie de protecţia militară şi de relaţiile externe şi comerciale ale acesteia. Rusia** pe de altă parte **nu avea puterea financiară pentru a le satisface trebuinţele**[173], aşa că apariţia unor alţi actori în spaţiul sovietic era previzibilă. Aici intrau şi ţările ce ne interesează pe noi, anume Ucraina, Moldova, Georgia, Armenia şi Azerbaidjan. Problema care se punea era ce linie trebuie să adopte Rusia în modul de a se raporta atât la vecinătatea apropiată cât şi la lume în general.

Faptele concrete constau în existenţa unui teritoriu enorm, cu uriaşe rezerve de subsol parţial neexploatate, a unei istorii pline de abuzuri, care au dus la lipsa unei conştiinţe democratice, dar care în acelaşi timp a fost una imperială, fapt ce generează mari ambiţii, încredere în propria superioritate, precum şi admiraţie pentru puterea nelimitată[174]. În acelaşi timp avem de-a face cu o naţiune eterogenă, lipsită de o identitate clară de ansamblu, din mijlocul căreia se detaşează poporul rus, posesorul multor trăsături distinctive şi particulare ce vor fi analizate într-o secţiune separată.

[173] Brzezinski, Zbigniew, op. cit., pag. 159
[174] Murawiec, Laurent – *Metoda rusă şi naivitatea ei* în *Foreign Policy*, iunie/iulie 2008, pag.40

După 1990, au apărut un mare număr de idei şi orientări, ce însă nu s-au cristalizat neapărat într-o direcţie clară. Referitor la identitatea ruşilor au apărut mai multe teorii:

- **eurasianismul**, curent ce afirmă că ruşii nu sunt un popor nici pe de-a întregul european nici pe de-a întregul asiatic, ci un produs particular al stepelor Eurasiei, fapt ce i-ar apropia de popoarele Asiei Centrale şi ar putea genera o identitate comună pentru un potenţial nou conglomerat multinaţional[175]
- **atlanticismul**, care afirmă apartenenţa europeană a ruşilor, precum şi orientarea acestora spre formaţiunile euro-atlantice
- **naţional-ortodoxismul**, ce scoate în evidenţă elementul slav şi leagă destinul Rusiei de cel al Ucrainei şi Belarusului, manifestând de asemenea grija pentru ruşii de pe teritoriul celorlalte republici.

Atitudinea generală faţă atât de ţările înconjurătoare cât şi faţă de marile puteri occidentale poate fi rezumată în următorul tabel.[176]

Curent de gândire	**Exponenţi**	**Statutul internaţional al Rusiei**	**Principalele ameninţări şi surse de instabilitate**	**Relaţia cu vecinătatea apropiată**	**Relaţia cu Occidentul**
Internaţiona-lism idealist	Saharov Gorbaciov Kozârev	O mare putere, normală printre celelalte puteri ale lumii	Criza şi declinul economic	Nu reprezintă o ameninţare, constituind spaţiul pentru integrare economică	Parteneri şi posibili aliaţi, cooperare totală
Realism defensiv	Vernadski Arbatov	O mare putere în	Conflictele de la periferie şi	Unele state reprezintă o	O relaţie echilibrată,

[175] Brzezinski, Zbigniew, op. cit., pag. 125
[176] Secrieru, Stanislav – *După imperiu: Evoluţia principalelor orientări în politica externă rusă (1991-1999)* în *Monitor Strategic,* nr. 1-2/2005, <http://www.ispaim.ro/pdf/ms122005.pdf>, pag. 62

		criză	problemele de natură internă (politice, economice, militare)	ameninţare datorită conflictelor interetnice, militare	neutră, este posibilă cooperarea în anumite domenii
Realism agresiv	Primakov	O superputere	Occidentul, care încearcă să marginalizeze rolul Rusiei în sistem şi să se infiltreze în spaţiul său de influenţă tradiţional	Reprezintă o ameninţare deoarece sunt atrase în sfera de influenţă a altor puteri regionale	Ostilitate, Occidentul este o altă cultură; este posibilă o cooperare limitată. reciproc avantajoasă
Expansionism revoluţionar	Frunze Troţki Dughin	O superputere	Complotul SUA împotriva Rusiei	Vor reprezenta o ameninţare până când nu vor fi integrate în noul imperiu rus	Ostilitate deschisă faţă de SUA, nu şi de Europa ca posibil aliat

Fig. 13 – Curente de gândire în Rusia postsovietică
Sursa: Secrieru, Stanislav – *După imperiu: Evoluţia principalelor orientări în politica externă rusă (1991-1999)*

În continuare vom vedea cum au evoluat aceste atitudini în anii de după 1990.

[IV.2] Direcţii şi orientări ale Rusiei

O primă orientare a Rusiei post-sovietice a fost spre integrarea într-un „comintern democratic”[177]. Linia politică pe care o începuse Gorbaciov a fost continuată de Elţân, una din principalele cauze fiind criza financiară prin care trecea Rusia precum şi faptul că susţinerea unui imperiu devenise mult prea costisitoare[178]. **Guvernul rus urmărea refacerea potenţialului economic al URSS, iar acest lucru nu se putea realiza decât prin ajutor occidental**[179]. Rusia părea astfel dispusă să renunţe la pretenţiile ei hegemonice, să coexiste paşnic alături de celelalte puteri mondiale şi să fie admisă în NATO şi în G7, urmând să primească în schimb un ajutor financiar substanţial[180]. Pe de o parte această încercare de reformă a societăţii ruse nu a fost una reuşită, ajungându-se până în 1992 la un grad de sărăcie nemaiîntâlnit[181], iar pe de alta reacţia populaţiei nu a fost una pozitivă, prooccidentalii fiind consideraţi slabi iar moderaţia Rusiei o dovadă a slăbiciunii ei[182].

Aceşti factori au dus **după 1992 la o schimbare consistentă a politicii externe ruseşti către un „izolaţionism regional”**, linie promovată de către ministrul de externe de atunci Andrei Kozârev[183]. **Se urmărea construirea unei Rusii puternice, care să domine spaţiul CSI, să-l întărească, să-l dezvolte şi să-i asigure stabilitatea**. Acest spaţiu trebuia să fie izolat de restul lumii şi să se prevină încercările de infiltrare ale NATO şi UE. De asemenea guvernul moscovit urma să protejeze interesele etnicilor ruşi de pretutindeni. Chiar dacă pentru moment Rusia era cea mai viabil aliat pentru ţările din CSI, se anunţau încă de pe acum o serie de probleme. **Rusia nu era nici suficient de puternică militar pentru a controla acest spaţiu şi nici nu avea destulă**

[177] Ibidem, pag. 64
[178] Bugajski, Janusz – *Pacea Rece: Noul imperialism al Rusiei,* trad. Ivan Ruxandra, prefaţă Preda Cristian, Bucureşti, Casa Radio, 2005, pag. 22
[179] Ibidem, pag. 22
[180] Secrieru, Stanislav, op. cit., pag. 65
[181] Ibidem, pag. 66
[182] Bugajski, Janusz, op. cit., pag. 23
[183] Secrieru, Stanislav, op. cit., pag. 67

forţă economică pentru a-l dezvolta pe cont propriu, iar direcţia firească a statelor nou apărute era de a-şi căuta noi aliaţi[184].

Această strategie intermediară gândită de Kozârev s-a transformat sub următorul ministru de externe, Evgheni Primakov într-o „contra-globalizare eurasiatică", direcţie vizibilă mai cu seamă după 1996[185]. Pentru multă vreme **Rusia a oscilat între o apropiere de formaţiunile europene, menită a reface potenţialul financiar al ţării, şi o poziţie neoimperială**. Această din urmă atitudine s-a manifestat prin diverse modalităţi generale[186]:

- influenţarea politicii externe şi de securitate a membrelor CSI
- încercare de monopol economic în CSI
- menţinerea ţărilor din CSI în dependenţă economică de Moscova
- limitarea orientării occidentale a acestora
- construcţia unui eşafodaj spre a deveni o putere globală
- apropierea de puterile europene, mai ales de Germania
- presiuni diplomatice în CSI
- propagandă anti-NATO
- ameninţări militare
- afişarea potenţialului militar
- control energetic
- folosirea pârghiilor economice
- exploatarea diviziunilor etnice
- accentuarea nemulţumirilor sociale
- discreditarea guvernelor
- susţinerea izolaţionismului
- manipularea reţelelor criminale

După venirea lui Vladimir Putin la preşedenţie, această linie politică s-a accentuat. Putin a reconstruit imaginea „derjavnostului", a unui stat puternic în raport cu exteriorul şi în acelaşi

[184] Brzezinski, Zbigniew, op. cit., pag. 159
[185] Secrieru, Stanislav, op. cit., pag. 68
[186] Bugajski, Janusz, op. cit., pag. 53

timp autoritar pe plan intern[187]. Economia a fost centralizată, principalele corporaţii din domeniul gazului şi petrolului trecând în controlul statului[188]. În acelaşi timp, în relaţiile externe s-a folosit din plin argumentul energetic, marile resurse ale Rusiei fiind cheia refacerii economice, precum şi a negocierii de pe o poziţie de forţă cu ţările europene, dependente de gazele naturale ruseşti[189].

Politica autoritară a lui Putin a întâmpinat şi dese critici, ce au vizat mai ales cenzura din mass-media, slaba implementare a democraţiei precum şi instituţiile corupte şi ineficiente.[190]

Obiectivele lui Putin, preluate şi de succesorul acestuia Medvedev au vizat refacerea sferei de influenţă din timpul URSS, precum şi construcţia unui nou bloc economic, politic şi militar în spaţiul ex-sovietic.

Rusia, în scopul de a-şi reface identitatea de mare putere, a căutat să se apropie de principalele forţe ce se opun Statelor Unite şi Alianţei Nord-Atlantice. În acest moment, **axa Moscova-Beijing-Teheran este privită drept contraponderea globală a Occidentului**[191]. Cu China există proiectul unui spaţiu economic comun în estul Asiei[192], în timp ce Iranul este considerat de ruşi drept o cale de extindere a influenţei în Orientul Mijlociu[193]. La încercarea de construcţie a unui bloc anti-NATO, se adaugă şi politica de înarmare din ultimii ani a guvernului moscovit[194].

Trebuie remarcată totuşi părerea unor analişti[195] , potrivit căreia **ambiţiile Rusiei sunt nerealiste**. Se consideră că aceasta nu posedă suficientă forţă militară pentru a ajunge la potenţialul de pe vremea URSS, şi că nu este destul de puternică financiar pentru a atrage în jurul ei ţările din CSI.

---

[187] Ibidem, pag. 37
[188] Ibidem, pag. 46
[189] Ibidem, pag. 41
[190] Murawiec, Laurent, op. cit., pag. 40
[191] Munteanu, Petre – *Rusia este şi asiatică* în *Foreign Policy*, iunie/iulie 2008, pag. 37
[192] Ibidem, pag. 37
[193] Deică, Petre - *Rusia imperială,recidiva sau visul unui geopolitician rus,* Centrul de Geopolitică şi Antropologie Vizuală, <http://www.geopolitica.ro/frgeopolitica.html>, pag. 6
[194] Alexe, Vladimir, op. cit., pag. 5
[195] Bugajski, Janusz, op. cit. pag. 26

Oricum, aspiraţiile imperiale ale Rusiei nu au rămas fără urmări în raporturile cu NATO. **După 2000, relaţia cu Occidentul a devenit tot mai conflictuală**[196], construindu-se scutul anti-rachetă din Polonia, iar teritoriul rusesc fiind încercuit cu baze ale alianţei nord-atlantice.

[IV.3] Situaţia Rusiei la Marea Neagră

După destrămarea URSS, **litoralul pontic ce a revenit Rusiei a fost unul redus atât ca dimensiuni cât şi ca infrastructură**[197]. Singurul port important rămas la ruşi a fost Novorosiisk, iar zona de uscat adiacentă acestuia este una ce ridică destule probleme. Infrastructura este una slab dezvoltată, existând puţine drumuri şi căi ferate[198], iar populaţia din regiune conţine elemente predominant caucaziene şi turcice[199]. De asemenea capacitatea Novorosiiskului de a realiza traficul de hidrocarburi către Europa este una limitată[200]. Această situaţie nou apărută este una inedită şi delicată în acelaşi timp pentru ruşi, în condiţiile în care pe tot parcursul istoriei lor importanţa acordată controlului Mării Negre a fost un factor constant[201].

Interesul Rusiei pentru zona pontică provine din mai multe motive. **Pe de o parte este vorba de o fortăreaţă maritimă naturală, uşor de apărat, şi în acelaşi timp de o ieşire la Marea Mediterană**, aici intervenind rolul strâmtorilor Bosfor şi Dardanele, pe care conducătorii ruşi şi-au dorit întotdeauna să le aibă în controlul lor[202]. Pe de altă parte **ţările de aici fac parte din ceea ce Moscova consideră a fi sfera ei de influenţă tradiţională**.

Un prim rol extrem de important îl are Ucraina. Ieşirea ucrainienilor din sfera de influenţă rusească are drept consecinţă directă pierderea identităţii Rusiei de imperiu panslav. Se consideră că **Ucraina este necesară Rusiei pentru ca aceasta din urmă să se poată intitula**

[196] Ibidem, pag. 30
[197] Serebrian, Oleg, op. cit. pag. 30
[198] Ibidem, pag. 33
[199] Ibidem, pag. 30
[200] Ibidem, pag. 30
[201] Ibidem, pag. 23
[202] Deică, Petre, op. cit., pag. 6

imperiu eurasiatic, putând fi o legătură cu Europa, sau, dimpotrivă, un obstacol ce izolează Rusia de Europa[203]. De asemenea, dacă Ucraina s-ar desprinde, Rusia şi-ar pierde statutul de unificator al slavilor de pretutindeni[204].

Dincolo de aceste consideraţii ideologice, **dacă Kievul s-ar delimita total de Moscova, aceasta ar pierde controlul asupra Crimeei şi asupra principalelor porturi de la Marea Neagră, Odessa şi Sevastopol**[205].

Deocamdată, în Ucraina persistă multe din vechile structuri sovietice, există importante elemente proruse la conducerea statului[206], iar ţara este împărţită în partea vestică prooccidentală şi cea estică favorabilă Rusiei[207]. La aceasta se adaugă accentuata dependenţă economică a ucrainienilor faţă de gazul rusesc[208], precum şi întârzierea reformelor, factori ce pun Ucraina într-o ipostază incertă, pendulând între Occident şi Rusia.

De asemenea, apare **chestiunea de mare importanţă a Crimeei**, cheie a controlului la Marea Neagră[209], care are o populaţie majoritar rusă, are numeroase baze militare ruseşti pe teritoriu şi este favorabilă în general Moscovei[210], ceea ce o situează în momentul de faţă **mai aproape de Rusia decât de Ucraina**. Construirea de către ruşi a unui baraj în 2003 în strâmtoarea Kerci, a stârnit proteste vehemente ale părţii ucrainiene, acest act fiind văzut ca o nouă tentativă de extindere a influenţei ruseşti. De asemenea, se preconizează că în 2017 când va expira contractul de închiriere a Sevastopolului de către ruşi, noi probleme ar putea apăra.[211] Într-o situaţie similară se găseşte şi bazinul Doneţk din estul Ucrainei, cu majoritate rusofilă[212].

[203] Ibidem, pag. 13
[204] Brzezinski, Zbigniew, op. cit., pag. 107
[205] Ibidem, pag. 107
[206] Bugajski, Janusz, op. cit., pag. 115
[207] Ibidem, pag. 125
[208] Ibidem, pag. 122
[209] Serebrian, Oleg, op. cit., pag. 46
[210] Ibidem, pag. 47
[211] Buchko, Vasyl – *Crimea peninsula through the prism of tensions and conflicts* în *Geopolitica*, nr. 28/2008, pag.53
[212] Serebrian, Oleg, op. cit., pag. 41

În ceea ce priveşte **interesul guvernului de la Moscova în Caucaz**, aici apar două mize: cea **a resurselor energetice din Azerbaidjan** precum şi căii de exploatare a acestora ce trece prin Georgia, şi accesul înspre Orientul Mijlociu dublat de **lupta pentru putere cu Turcia**[213] .

Pe de o parte Rusia doreşte monopolul asupra zăcămintelor de la Marea Caspică, însă se izbeşte de atitudinea favorabilă Occidentului manifestată de Azerbaidjan şi Georgia. Pentru a zădărnici folosirea coridorului energetic Baku-Supsa-Ceyhan, **Rusia a sprijinit vreme de mulţi ani conflictele îngheţate din Nagorno Karabah, Abhazia, Osetia de Sud şi Adjaria**[214], furnizând arme şi bani separatiştilor. În condiţiile în care Turcia promovează panturcismul în rândul azerilor şi al popoarelor din Asia Centrală, o eventuală dar puţin probabilă extindere a influenţei ruseşti în Azerbaidjan s-ar dovedi cu siguranţă extrem de importantă, deoarece ar permite controlul resurselor de hidrocarburi şi în acelaşi timp ar izola Asia Centrală de Turcia[215].

Principala aliată a Rusiei în Caucaz este Armenia, ale cărei sarcini sunt de a izola Turcia de Azerbaidjan, de a împiedica prin intermediul conflictului din Nagorno Karabah traficul de gaze spre Europa şi de a asigura o legătură cu Iranul[216].

În ceea ce priveşte nordul Caucazului, Rusia se confruntă cu existenţa unui mozaic de populaţii nonruse, caucaziene, turceşti sau tătare, adesea islamice, care fac din Caucazul de Nord o zonă agitată şi turbulentă. Guvernul de la Moscova caută să profite mai cu seamă de lipsa de unitate ale acestor populaţii, de caracterul lor eterogen, pentru a le dezbina şi controla[217].

În Moldova, Rusia sprijină de mulţi ani conflictul din Transnistria, menţinând în acest fel un punct din care supraveghează şi încearcă să controleze Moldova[218]. Acest stat este văzut de ruşi ca o poartă spre România şi spre statele slave din Balcani[219]. Dacă Moldova ar fi sub control rusesc, Moscova ar putea să încerce să îşi extindă influenţa în spaţiul sud-est european,

[213] Ibidem, pag. 58
[214] Ibidem, pag. 50
[215] Brzezinski, Zbigniew, op. cit., pag. 146
[216] Ibidem, pag. 146
[217] Serebrian, Oleg, op. cit., pag. 49
[218] Deică, Petre, op. cit., pag. 12
[219] Ibidem, pag. 12

mai ales către aliatul său tradiţional Serbia, precum şi să spere la o reorientare spre Moscova a celuilalt stat slav de aici, Bulgaria[220].

Strategiile generale prin care Rusia a încercat după 1990 să controleze spaţiul pontic au fost:

- **menţinerea ţărilor de aici în control militar**. Dat fiind că acestea iniţial nu îşi puteau asigura singure securitatea, Rusia a amplasat baze militare şi trupe pe teritoriile lor. Numărul de baze ruseşti în CSI ajunsese la 28[221]
- **menţinerea în zonei în dependenţă economică**. După căderea URSS, Rusia a fost principalul partener economic pentru fostele state membre. La ora actuală, spaţiul pontic şi nu numai se află într-o accentuată dependenţă de gazele naturale ruseşti, neputându-se lipsi de acestea[222]
- **blocarea reformelor, întreţinerea sărăciei**, în scopul de a împiedica modernizarea ţărilor din zonă şi orientarea lor spre Occident[223]
- **întreţinerea instabilităţii etnice şi a conflictelor îngheţate**, pentru a sabota traficul de hidrocarburi şi pentru a menţine zonele respective în control rusesc[224].

Aşadar, scopurile Moscovei sunt acelea de a îşi reface aria de influenţă la Marea Neagră, de a se extinde spre Europa şi Orientul Mijlociu, de a profita de potenţialul oferit de Ucraina şi de resursele din Caucaz.

[220] Ibidem, pag. 10
[221] Brzezinski, Zbigniew, op. cit., pag. 122
[222] Asmus, Ronald, op. cit., pag 150
[223] Ibidem, pag. 150
[224] Ibidem, pag. 150

[IV.4] Importanţa Rusiei din punct de vedere energetic

În condiţiile în care Rusia deţine circa 60% din rezervele mondiale de gaze naturale[225], în mod firesc, această ipostază a fost privită drept cheia reconstruirii finanţelor ruseşti şi a refacerii influenţei Rusiei în Eurasia.

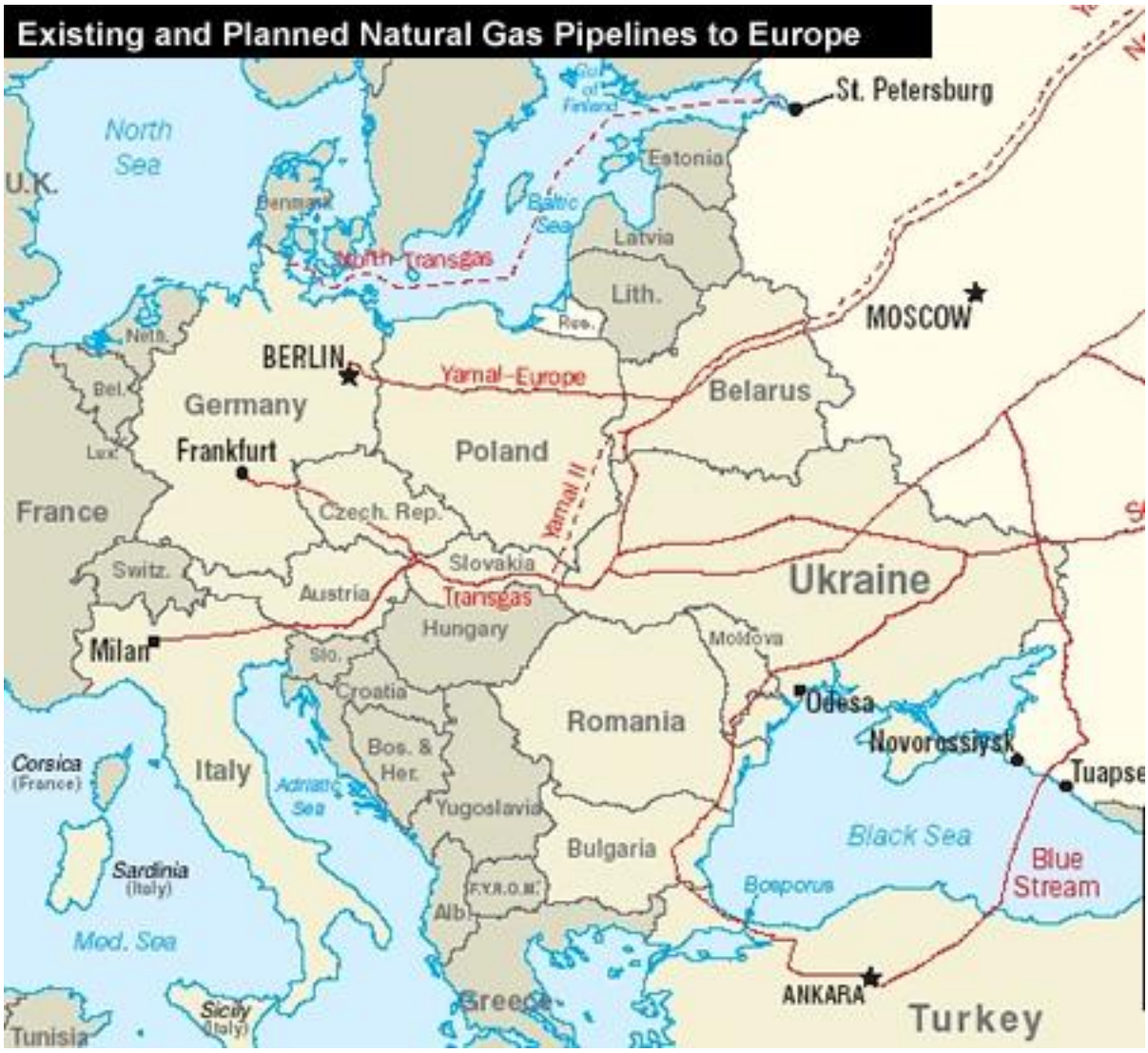

Fig. 14 – Principalele conducte de gaz ruseşti spre Europa
Sursa: http://en.wikipedia.org/wiki/File:RUGasPipesMap.jpg

[225] Diaconu, Alexandra – *Noile tancuri ale Moscovei* în *Foreign Policy*, iunie/iulie 2008,pag.34

La sfârşitul lui 2005, Putin anunţa în cadrul şedinţei Consiliului de Securitate al Federaţiei Ruse că „sectorul energetic devine într-o măsură tot mai mare fundamentul politicii externe a Rusiei”[226], chema companiile ruseşti din domeniu să-şi „întărească poziţiile internaţionale”[227], iar statul să „le ajute în mod adecvat”[228].

Ideile lui Putin vizau transformarea Rusiei, o ţară aflată după 1990 în criză economică, într-un gigant economic mondial, considerau **exportul gazelor naturale drept modalitatea optimă de redresare a finanţelor, şi, cu fondurile astfel obţinute, de revenire a Rusiei la statutul de mare putere**, şi, de creeare a unei reţele de distribuţie a gazelor în CSI, Europa şi Asia de Sud-Est, în scopul de a aduce aceste ţări în dependenţă faţă de Rusia[229].

Fazele principale ale acestei operaţiuni de amploare erau[230]:

- creearea unui gigant energetic prin acapararea de către Gazprom a companiilor mai mici
- promovarea şi implementarea unei politici liberale în relaţie cu investitorii străini pentru atragerea de fonduri, contracte şi investiţii
- controlul infrastructurii naţionale şi pe cât posibil al celei internaţionale, adică al reţelelor de conducte şi a întreprinderilor de prelucrare a gazului şi petrolului
- întâietatea statului în reglementarea tuturor proceselor din domeniul energetic chiar dacă sunt iniţiate de companii private
- diversificarea căilor de transport ale hidrocarburilor şi construcţia altora spre noi pieţe
- creearea unor relaţii de prietenie cu state deţinătoare de resurse similare în perspectiva dublării cererii până în 2020, adică încheierea de contracte pe termen lung cu statele din Asia Centrală, Kazahstan, Uzbekistan, Turkmenistan, pentru o extindere ulterioară spre China, India, Pakistan, Iran

[226] Milevschi, Octavian – *“Imperiul liberal” în refacere: resursele energetice şi reafirmarea globală a Rusiei* în *Monitor Strategic,* nr. 1-2/2007, <http://www.ispaim.ro/pdf/ms122007.pdf>, pag. 87
[227] Ibidem, pag. 87
[228] Ibidem, pag. 87
[229] Diaconu, Alexandra, op. cit.,pag.34
[230] Milevschi, Octavian, op. cit., pag. 89

- pe termen lung creearea dependenţei sistemice a Europei de resursele energetice ale Rusiei

Criza mondială a petrolului şi gazelor, începută în 2005[231] a făcut ca Rusia să devină principalul furnizor de energie al Europei, asigurând 25% din consumul energetic al UE[232], dependenţă care se estimează că va creşte pe termen scurt şi mediu[233].

Fig. 15 – Proiectul South Stream
Sursa: http://en.wikipedia.org/wiki/File:South_Stream_map.png

În regiunea extinsă a Mării Negre, una din porţile de acces spre Europa, Rusia se confruntă însă cu o serie de probleme. Pe de o parte, Novorosiiskul, principalul port, nu are o capacitate suficientă pentru a realiza toate exporturile necesare, aşa că ruşii se văd siliţi să

[231] Ibidem, pag. 93
[232] Ibidem, pag. 93
[233] Ibidem, pag. 94

folosească portul Odessa din Ucraina, creându-se o anumită dependenţă faţă de ucrainieni[234]. Aceasta este accentuată de faptul că 80% din conductele spre Europa trec prin Ucraina[235].

Dat fiind că Ucraina are în proprietate 100% din propria reţea de ţevi, capătă astfel o relativă independenţă din acest punct de vedere în raport cu Rusia[236]. **Această nevoie a ruşilor de infrastructura ucraineană coroborată cu nevoia ucrainienilor de gazul rusesc duc la o relaţie de interdependenţă a celor două ţări în plan energetic.**

Din această cauză **Rusia caută în permanenţă rute alternative**, implicându-se în proiectele de construire ale unor ţevi prin Turcia sau Bulgaria, Blue Stream, South Stream sau Burgas-Alexandropolis[237].

În ce priveşte Caucazul, apariţia conductelor Baku-Supsa şi Baku-Ceyhan, slăbeşte monopolul rusesc în regiune, ducând şi la o tot mai mare independenţă a Georgiei faţă de gazele ruseşti.

Pentru a evita aceste vulnerabilităţi, **Gazpromul încearcă să preia acţiunile companiilor de gaze** din ţările de la Marea Neagră, până acum deţinând pachete majoritare în Armenia şi Moldova[238]. Recentele probleme din Georgia au fost nefavorabile Moscovei, deoarece o prin integrarea gruzinilor în această reţea energetică a Gazpromului, s-ar fi putut face joncţiunea cu Armenia şi de-acolo cu Iranul[239].

În ciuda faptului că din anumite puncte de vedere sunt dependenţi de Ucraina, precum şi în ciuda orientării spre parteneri occidentali a Georgiei şi Azerbaidjanului, ruşii au reuşit ce şi-au propus, anume să pună bazele unui nou imperiu, unul bazat de această dată pe exportul de energie şi pe relaţii relativ liberale cu celelalte state, iar pentru moment, nici un factor imediat nu pare să ameninţe supremaţia energetică rusească în CSI, în UE, precum şi extinderea ei în Asia de Sud-Est.

[234] Ibidem, pag. 96
[235] Ibidem, pag. 96
[236] Ibidem, pag. 97
[237] Ibidem, pag. 98
[238] Ibidem, pag. 96
[239] Ibidem, pag. 97

[IV.4.1] Criza gazului din 2008-2009

La sfârşitul lui 2008 şi începutul lui 2009, între Rusia şi Ucraina a avut loc o nouă criză a gazului. Pretenţiile Gazpromului ca Naftogazul să plătească preţul pieţei europene la hidrocarburi, solicitarea achitării unor datorii mai vechi, precum şi factul că ucrainienii au mărit taxa de tranzit, au făcut ca la 1.01.2009 Rusia să oprească livrarea de gaze naturale către Europa. Ţările din UE au fost în cea mai mare parte afectate puternic de stoparea traficului de gaze, aici intrând şi România şi Bulgaria care primesc din Rusia via Ucraina principalul cantităţii de gaze necesare[240]. Negocierile pentru reluarea distribuirii au fost împiedicate şi de acuzele Rusiei că partea ucraineană fură gaz din conductele destinate Europei, aşa că au fost necesare aproape trei săptămâni de discuţii şi de organizarea unei conferinţe la Moscova pentru ca cele două părţi să ajungă la un consens. În cele din urmă Ucraina a acceptat plata preţului european, urmând să nu mărească cel puţin în 2009 preţul de tranzit.

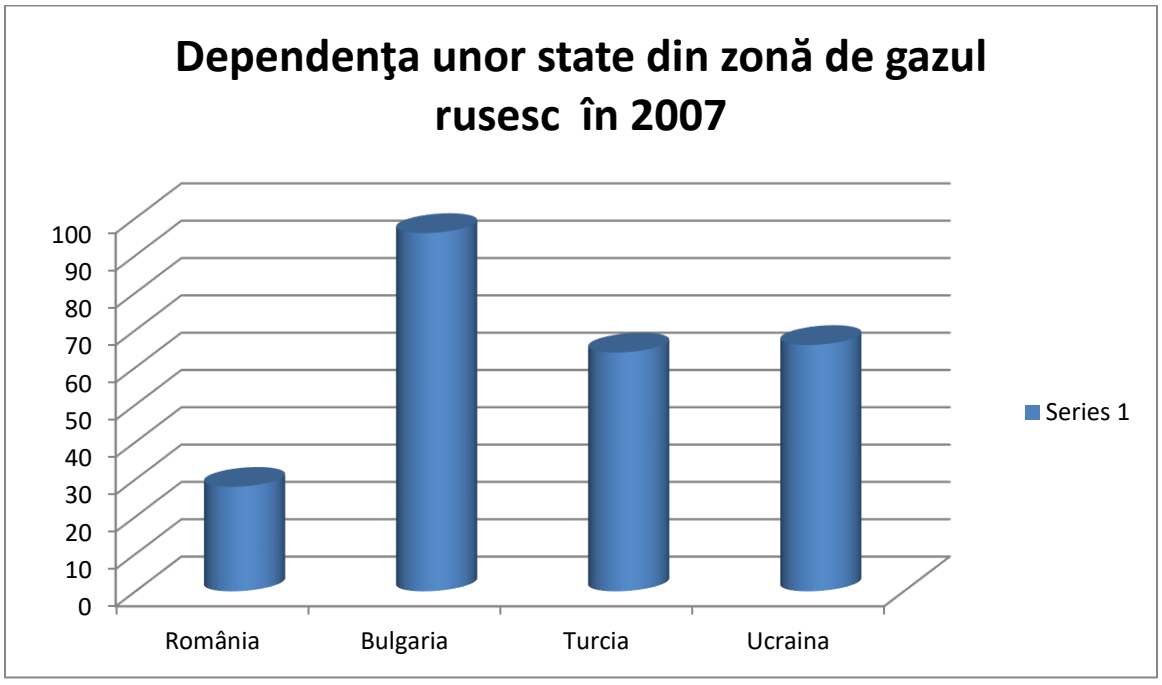

Fig. 16 – Dependenţa unor state din zonă de gazul rusesc în 2007
Sursă: http://www.eia.doe.gov/cabs/Russia/NaturalGas.html

[240] <http://en.wikipedia.org/wiki/Russia-Ukraine_gas_dispute>

Aceste evenimente au fost interpretate din diverse perspective. În primul rând ele au subliniat dependenţa UE de gazul rusesc, precum şi necesitatea găsirii de soluţii alternative[241]. De asemenea au arătat Rusiei că trebuie să se concentreze asupra unor proiecte energetice care să ocolească Ucraina cum ar fi Nord Stream la Marea Baltică[242]. Rusia a demonstrat Europei şi Ucrainei că poate menţine un preţ ridicat la gaze, deoarece multe ţări din Europa de Est nu ar putea rezista prea mult timp fără importurile de hidrocarburi din Rusia[243].

Faptul că Ucraina nu a acceptat de la început solicitările ruseşti a fost văzută ca a o tentativă de a obliga Occidentul să pună presiune pe Rusia din cauza crizei apărute, sperându-se ca Rusia să cedeze la aceste presiuni şi să scadă preţurile[244].

Reacţia părţii ruseşti a fost interpretată printre altele şi ca o încercare de a-l discredita şi de a-l pune într-o lumină proastă în ochii Occidentului pe preşedintele ucrainean Viktor Yuschenko, partizanul unei politici de apropiere de vest şi de îndepărtare faţă de Kremlin.[245]

[IV.5] Factorul cultural rus

Analizând evenimentele şi politica din Rusia se desprind o serie de atitudini aparent paradoxale. Avem pe de o parte de-a face cu un stat european ca origine, dar în care occidentul este privit ca „celălalt", o prezenţă antitetică, de unde se preiau diferitele avantaje ale modernizării, iar a cărui civilizaţie este dispreţuită şi în acelaşi timp temută[246]. Pe de altă parte, e vorba de o ţară în care este apreciată atitudinea autoritară a guvernului şi lipsa de libertate şi democraţie.[247] Avem de-a face cu o fostă mare putere care doreşte să-şi extindă dominaţia

[241] Goşu, Armand – *Gazprom: Mizele conflictului cu Ucraina* în *Revista 22*, nr. 983, ianuarie 2009, pag. 8
[242] Ibidem, pag. 8
[243] Ibidem, pag. 8
[244] <http://en.wikipedia.org/wiki/Russia-Ukraine_gas_dispute>
[245] Ibidem
[246] Piontkovsky Andrei – *De ce detestă şi de ce iubesc ruşii Occidentul?*, Foreign Policy, iunie/iulie 2008, Bucureşti, pag. 32
[247] Ibidem, pag. 33

asupra spaţiului dinainte de 1990, precum şi a unor porţiuni mai mari din Eurasia[248], afirmând că Occidentul s-ar afla în colaps[249], cu o populaţie care susţine aceste planuri[250], în condiţiile în care pentru restul lumii aceste dorinţe par nerealiste, considerându-se că Rusia nu are forţa militară pentru aşa ceva[251].

Pentru a vedea de unde provin aceste atitutini, aparent greu de înţeles, şi în mod evident incompatibile cu valorile occidentale şi globaliste, trebuie analizată civilizaţia şi cultura rusă, precum şi geopolitica Rusiei, derivată din această cultură.

Putem observa pentru început că **din istoria Rusiei au lipsit majoritatea elementelor constituente ale culturii occidentale**. Aici nu am întâlnit moştenirea clasică greco-latină şi tradiţia libertăţii de gândire derivate de aici, Rusia fiind ortodoxă, nu a existat nici influenţa catolică a papei, nici etica muncii specifică protestanţilor, nu a existat dreptul roman şi tradiţia domniei legii, fie că s-a aflat sub tătari, sub ţar sau sub bolşevici, guvernarea a fost una absolutistă, fără o separare a puterilor în stat, şi fără vreo urmă de democraţie, au lipsit o serie de fenomene culturale occidentale precum iluminismul sau renaşterea[252]. Reprezentativă este reforma instituţiilor ruseşti facută de Petru cel Mare, care a importat diverse elemente occidentale, dar a continuat să conducă ţara de o manieră despotică[253].

Din această istorie particulară pe care a avut-o Rusia, în zona de intersecţie dintre Europa şi Asia, într-un cadru geografic al unei uriaşe stepe care le-a permis expansiunea nemăsurată în toate direcţiile, aflându-se sub un lung şir de guvernări totalitare, preluând de la bizantini moştenirea ortodoxă, au rezultat o serie de trăsături distincte, care au fost definite prin conceptul de „suflet rusesc”.

Oswald Spengler vorbeşte despre sentimentul spaţiului specific unei culturi ca fiind latura cea mai caracteristică a acelei culturi[254]. Acest sentiment al spaţiului, se leagă într-un mod incontestabil de peisajul exterior din cultura respectivă, care la rândul lui este tradus în peisaj interior. Aşa cum afirma Lucian Blaga peisajul e integrat într-un angrenaj sufletesc.

[248] Bugajski Janusz, op. cit., pag. 49
[249] Krastev Ivan – *Ce vrea Rusia?,* Foreign Policy, iunie/iulie 2008, Bucureşti, pag. 58
[250] Bugajski Janusz, op. cit., pag. 18
[251] Ghighilicea Nicoleta – *Puterea Rusiei, mit sau realitate?*, Foreign Policy, iunie/iulie 2008, Bucureşti, pag. 29
[252] Huntington Samuel, op. cit., pag. 126
[253] Ibidem, pag. 126
[254] Spengler, Oswald – *Decline of the west*, New York, Alfred Knopf, 1962, pag. 91

"Peisajul devine receptacolul unei plenitudini sufleteşti; se întrupează în el un sentiment al destinului ca vântul in pânzele unei corăbii. Peisajul în acest din urmă înţeles e al doilea obraz al omului[255]". Astfel, trăsăturile omului rus s-ar putea explica pornind de la **ideea spaţiului nemărginit şi nelimitat**, de unde ar deriva **tendinţa spre expansiune** şi spre întindere teritorială, căutarea permanentă de repere, de aici derivând o perspectivă filosofică sau mistică asupra existenţei, dorinţa de a se dedica în totalitate unei cauze sau firea exaltată, sentimentală, delăsătoare şi impulsivă a poporului rus[256]. Se consideră de asemenea că imensitatea Rusiei a generat nepăsare, lipsă de iniţiativă, parazitism, lipsă de responsabilitate[257].

În viziunea lui Mircea Vulcănescu, pe slavi în general îi caracterizează pe de o parte religiozitatea si atitudinea spiritualizată faţă de lume iar pe de alta parte un mod de a fi plin de moliciune, mlădiere si delicateţe. Sufletul slav este unul năvalnic, dezechilibrat si încărcat de nostalgie[258].

Adăugând la acest cadru geografic şi spiritual trecutul imperial al ruşilor, s-a încercat explicarea dorinţei de putere şi de supremaţie, dorinţă care de multe ori a fost disproporţionată raportat la condiţiile concrete[259].

Vicisitudinile istorice care au dus la exploatarea permanentă a poporului rus sunt considerate ca stând la baza respectului pentru forţă al ruşilor şi a **slabei implementări a drepturilor omului şi a libertăţilor individuale** în conştiinţa rusească[260].

Cert este faptul că Rusia a apărut şi s-a dezvoltat în condiţii aparte faţă de lumea occidentală, iar ruşii au fost în decursul istoriei prea diferiţi şi prea îndepărtaţi de Europa, pentru a avea o conştiinţă de popor european. Aceste diferenţe s-au transformat mai cu seamă pe vremea comunismului într-o atitudine agresivă[261], şi într-o autodefinire prin opoziţie cu

[255] Blaga, Lucian – *Trilogia culturii*, Bucureşti, ELU, 1969, pag. 131
[256] <http://en.wikipedia.org/wiki/Russian_soul>
[257] Deică, Petre, op. cit., pag. 3
[258] Vulcănescu, Mircea – *Dimensiunea românească a existenţei*, Bucureşti, Ed. Fundaţiei Culturale Române, 1991, pag. 17
[259] <http://en.wikipedia.org/wiki/Russian_soul>
[260] Huntington Samuel, op cit, pag. 126
[261] Ibidem, pag. 128

vestul, iar naţionalismul ortodox actual este considerat chiar mai îndepărtat de occident decât era marxismul[262]. De altfel, Rusia şi-a căutat după 1990 identitatea în trei direcţii distincte: una slav-ortodoxă, una imperială şi una euro-asiatică[263].

Toate aceste direcţii şi toată gândirea rusească în general şi-au găsit cel mai bine expresia în geopolitica lui Aleksandr Dughin.

Acesta construieşte linia de politică externă a Rusiei pornind de la ce consideră a fi **realitatea fundamentală rusească, anume poporul rus**[264]. „Poporul" este un construct colectiv, într-o evidentă antiteză atât cu statul cât şi cu individul[265], deci implicit cu individualismul occidental, iar Dughin îl consideră baza tuturor formelor statale ruse[266]. El afirmă că „poporul" prin natura lui înclină spre expansiune şi spre asimilarea spaţiilor eurasiatice[267], identitatea acestui „popor" găsind-o în conceptul de eurasianism, de produs atât al Europei cât şi al Asiei. Poporul rus este astfel definit într-o antiteză fundamentală cu occidentul[268]. El consideră că Rusia are o **legitimitate post-imperială** asupra teritoriilor fostei URSS, iar „poporul" rus are o misiune universală de reocupare şi de lărgire a acestui spaţiu vital, ce derivă din natura lui sufletească[269]. Această năzuinţă capătă o foarte puternică implicaţie spirituală, ruşii preluând de la bizantini tradiţia imperială ortodoxă, ei fiind următorul mare imperiu al ortodoxiei care încearcă să reunifice şi să protejeze întreaga lumea ortodoxă[270]. Dughin consideră că ţările ortodoxe din sud-estul Europei gravitează în mod firesc spre Moscova şi îşi aşteaptă de aici eliberarea, această lume est europeană fiind separată de occident în mod natural, atât politic cât şi teologic, din momentul apariţiei Imperiului Bizantin şi a schismei de la 1054[271].

Conform altor analize, termenii cheie în înţelegerea vieţii sociale şi politice din Rusia sunt *derjavnosti*, adică statul autocratic, *sobornosti*, poporul rus văzut ca un organism viu, şi *samoderjavie*, ideologia specifică guvernării ruseşti. Aceasta din urmă implică **ideea de a**

[262] Ibidem, pag 128
[263] Ibidem, pag 129
[264] Bădescu Ilie, op cit, pag 264
[265] Ibidem, pag 264
[266] Ibidem, pag 265
[267] Ibidem, pag 265
[268] Ibidem, pag 265
[269] Ibidem, pag 265
[270] Ibidem, pag 270
[271] Ibidem, pag 266

guverna singur, bazându-te doar pe tine şi fără a suporta nici o influenţă din afară, şi se aplică pe de o parte la poziţia Rusiei în lume, de a fi cel mai puternic stat, cât şi la poziţia conducătorilor ei faţă de popor, puternici, autoritari şi absolutişti[272]. Este evidentă asemănarea dintre acest concept şi atitudinea politică a lui Vladimir Putin, care a reprezentat din această perspectivă imaginea arhetipală a liderului rus.

Putem vedea astfel o serie de incompatibilităţi de fond între lumea rusească şi lumea occidentală. Diferenţele provin din istoriile complet diferite, care au făcut din Rusia o ţară prea puţin asemănătoare cu Europa pentru a putea fi integrată în aceasta, şi care astfel s-a definit în permanenţă prin opoziţia cu occidentul, cu o religie ortodoxă pe care o consideră superioară, cu o cultură care de asemenea e considerată superioară, cu orgoliile şi ambiţiile unui fost mare imperiu, care visează să controleze Eurasia, şi nu să se supună organismelor euro-atlantice, cu o mentalitate colectivă ce se opune individualismului occidental, cu o mistică ce se opune gândirii laice europene, cu un spirit sentimental, exaltat şi dezechilibrat, diferit de tradiţia raţionalismului vestic, cu un respect faţă de forţă şi de autoritate şi cu o slabă dezvoltare a drepturilor şi libertăţilor, care iarăşi nu se potrivesc cu ideile occidentale despre democraţie şi despre drepturile omului.

Ne putem da seama că în spaţiul lărgit al Mării Negre nu are loc numai o luptă pentru accesul la hidrocarburi între Rusia şi occident, ci şi o ciocnire între două civilizaţii cât se poate de diferite, şi cât se poate de convinse de legitimitatea lor de a îşi extinde cultura şi de a-şi impune supremaţia în Eurasia.

[272] Kuleva, Marianna – *Ideologie versus interes naţional: determinări ale politicii externe a Rusiei* în *Monitor Strategic,* nr. 3-4/2007, <http://www.ispaim.ro/pdf/ms342007.pdf>, pag. 31

[IV.6] Rusia şi evenimentele din august 2008 din Georgia

Se consideră că acţiunea trupelor georgiene din august 2008 de a încerca ocuparea Osetiei de Sud a fost una declanşată în mod deliberat de către ruşi prin numeroase provocări[273]. Prin aceasta, Kremlinul a căutat să transmită lumii un număr de mesaje.

S-a demonstrat pe de o parte că Rusia nu are o atitudine pasivă în faţa înaintării NATO, că nu acceptă intrarea alianţei în spaţiul CSI şi că este în continuare o forţă de care trebuie ţinut cont[274]. Declaraţiile adverse ale lui Putin în urma summitului de la Bucureşti vis-a-vis de aderarea Georgiei şi Ucrainei au fost susţinute de această demonstraţie armată a Rusiei că ea este puterea numărul unu în regiune şi că poate oricând interveni de o manieră mult mai rapidă şi eficientă decât NATO.

Pe de altă parte s-a vrut să se arate că guvernul gruzin este iresponsabil, ca Georgia este instabilă, şi că alianţa nord-atlantică ar trebui să ia în calcul pericolul extinderii într-o ţară ce nu poate fi controlată efectiv[275]. S-a dorit compromiterea preşedintelui Saakashvili, arătându-se că acesta şi-a asumat riscuri fără a avea asigurări din partea Occidentului, mizând pe o eventuală reacţie, şi că poate pune în primejdie interesele aliaţilor vestici prin acţiuni necugetate[276].

Un alt destinatar al mesajului a fost Ucraina, sugerându-se că Rusia s-ar opune la modul cât se poate de serios unei eventuale aderări ale altor state din CSI la NATO[277].

De asemenea, traficul pe conducta Baku-Tbilisi-Ceyhan a fost împiedicat pe durata conflictului.

După aceste evenimente, atât Abhazia cât şi Osetia de Sud au invocat precedentul Kosovo şi au cerut Moscovei recunoaşterea independenţei, pe cae Duma de Stat le-a şi acordat-o. Această independenţă nu este una recunoscută internaţional.

---

[273] Anghel, Gabriela – *Georgia a căzut în capcana rusă* în *România Liberă*, nr. 5613, 20.8.2008,pag.12
[274] Balaban, Constantin, op. cit.,pag.10
[275] Petrescu, Stan, op. cit., pag. 83
[276] Ionescu, Paul – *Conflictele îngheţate şi eligibilitatea pentru extinderea NATO* în *Geopolitica*, nr. 28/2008,pag.17
[277] Petrescu, Stan, op. cit., pag. 83

[IV.7] Concluzii privitoare la atitudinea Rusiei în spaţiul pontic

Rusia, după o perioadă de căutări a revenit la ambiţiile ce au caracterizat-o pe tot parcursul istoriei ei. Anii de după 1990 au pus Rusia într-un dublu rol. Pe de o parte a avut o atitudine de relativă apropiere faţă de Occident, menită să refacă economia ţării, iar pe de alta a încercat să îşi menţină influenţa în cadrul CSI prin protecţie militară, prin dependenţă economică, întreţinând conflictele îngheţate, precum şi prin alte mijloace.

Problema Rusiei este că nu s-a dovedit o soluţie destul de viabilă pentru aceste ţări, care au încercat să găsească alternative în lumea occidentală.

Obiectivul vizat de Moscova a fost acela de a construi un nou bloc economic, politic şi militar în CSI, de a menţine ceea ce percepea a fi sfera ei de influenţă de drept, şi de a redeveni o mare putere globală, o alternativă la SUA, alături de alte ţări precum China sau Iranul.

Aceste atitudini au dus la reacţii adverse din partea NATO, care a încercat la rându-i să se infiltreze în spaţiul pontic şi să capete acces la rezervele caspice.

Marea Neagră este pentru Rusia un spaţiu tampon atât cu Europa cât şi cu Turcia, unde încearcă să îşi menţină şi să îşi extindă influenţa. Interesele cele mai mari sunt în Ucraina, de care Rusia are nevoie atât pentru a fi un imperiu, cât şi datorită porturilor şi infrastructurii ucrainiene, apoi în Azerbaidjan şi Georgia, necesare pentru zăcămintele şi conductele de hidrocarburi, în Moldova, unde Transnistria reprezintă un cap de pod al Rusiei spre Europa, şi în Armenia, principalul aliat rusesc în Caucaz.

Rusia actuală spre deosebire de URSS, încearcă să creeze un imperiu în primul rând economic, datorită marilor resurse de gaze naturale şi datorită nevoii Europei şi ţărilor din CSI de aceste importuri. Trecerea Gazpromului şi a întregii industrii a gazelor în controlul statutului, găsirea de parteneri peste tot în jur, menţinerea monopolului şi a preţurilor mari unde este posibil sau construcţia infrastructurii spre Europa şi Asia sunt tot atâtea etape în tentativa

ruşilor de a-şi reface imperiul financiar şi de a menţine toţi aceşti parteneri într-o dependenţă faţă de Moscova.

În condiţiile în care ambiţiile ruseşti nu sunt în general considerate realiste, supremaţia în domeniul gazelor este o realitate ce nu pare să se schimbe prea curând, fiind în acelaşi timp un argument forte prin care Rusia poate negocia şi emite pretenţii în raport cu CSI şi UE.

Evenimentele recente din Georgia arată că Rusia nu se mulţumeşte defel să fie dată la o parte de forţele occidentale de la Marea Neagră, că este agresivă şi imprevizibilă, şi că, în ultimii ani a redevenit pe plan mondial o forţă ce nu poate fi nicidecum neglijată.

Una din temele acestui capitol este de a arăta că motivul pentru care Rusia are o relaţie conflictuală cu Occidentul în spaţiul pontic, în locul unei cooperări economice care ar părea mult mai adecvată la realităţile lumii moderne, este constituit de factorul cultural. Gândirea rusească este diferită faţă de cea europeană din suficient de multe puncte de vedere pentru ca Rusia să nu poată fi considerată parte din Europa. Atitudinii democratice, laice, individualiste, cu accent pe drepturi şi libertăţi avute de către lumea vestică i se opune una spirituală, mistică, colectivă, înclinată spre expansiune, spre autoritate şi spre abuz, iar amândouă sunt convinse de propria superioritate.

Aşadar, sursa conflictelor ruso-occidentale de la Marea Neagră este economică, situată însă pe un mult mai puternic fundal socio-cultural. Întrebarea cea mai importantă care se pune pe termen lung este dacă globalizarea va triumfa şi în Rusia, sau dacă Rusia va deveni parte dintr-o coaliţie anti-occidentală a civilizaţiilor.

Capitolul V

POLITICA ŞI INTERESELE ROMÂNIEI

[V.1] Situaţia generală a României în spaţiul pontic

Marea Neagră este identificată de majoritatea geopoliticienilor români, dintre care îi menţionăm pe Simion Mehedinţi, Gheorghe Brătianu sau Ion Conea, drept unul din reperele definitorii pentru naţiunea română şi ca făcând parte din spaţiul de securitate al statului român[278].

Libertatea accesului prin strâmtorile Bosfor şi Dardanele, controlul de către ţara noastră a gurilor Dunării, precum şi circulaţia liberă pe Dunăre sunt factori ce garantează legătura României atât cu Europa cât şi cu oceanul planetar, prosperitatea comercială, şi mai ales independenţa şi suveranitatea ţării noastre. Istoria ne arată că atunci când Marea Neagră a fost închisă, dominată de o singură putere, şi România a fost dominată de acea putere, în timp ce un spaţiu pontic liber a fost asociată cu perioadele noastre de prosperitate. Simion Mehedinţi considera că orientarea înspre mare, dezvoltarea Dobrogei, a infrastructurii portuare şi a comerţului maritim sunt esenţiale pentru dezvoltarea ţării noastre[279].

Se consideră că dacă punctele de control ale Mării Negre, Crimeea şi strâmtorile ar fi ocupate, România s-ar vedea privată de spaţiul ei vital şi sufocată[280].

Alături de mare şi Dunăre, altă componentă importantă a spaţiului nostru de securitate sunt Munţii Carpaţi, consideraţi drept coloana noastră vertebrală, punctul central al naţiunii române (*kernland*-ul), locul naşterii poporului român, precum şi un element de legătură pentru românii din cele trei provincii istorice[281].

[278] Bădescu, Ilie – *Idei politice româneşti*, Bucureşti, Mica Valahie, 1993, pag. 294
[279] Bădescu, Ilie - *Sociologia Frontierei,* Bucureşti, Floare Albastră, 1995, pag. 77
[280] Ibidem, pag. 107
[281] Dobrescu, Paul, op. cit., pag. 62

Aceşti trei factori sunt consideraţi esenţiali pentru ţara noastră, fiind elemente identitare, şi contribuind la securitatea şi dezvoltarea ei.

Pe lângă aceştia, s-a evidenţiat şi relevanţa Nistrului şi a istmului ponto-baltic, care deşi nu se situează pe teritoriul României, ne separă de Asia, de Rusia, şi de sfera de influenţă rusească, fiind un hotar atât al Europei cât şi al naţiunii române[282].

Poziţia României în lume, dincolo de factorii enumeraţi mai sus, este o imagine în miniatură a Mării Negre, un punct de intersecţie al culturilor , spaţiilor geopolitice şi rutelor comerciale, unde se întâlnesc Europa Centrală cu Peninsula Balcanică, lumea ortodoxă cu cea catolică, occidentală, zonă de tampon între slavi şi popoarele vest-europene, între UE şi Rusia, şi în general, în decursul istoriei, a multor altor imperii şi neamuri.

Putem lesne vedea că acest amplasament are două tăişuri. Până în 1990, ţara noastră a avut mult mai degrabă de suferit datorită lui, vecinătatea ruşilor, turcilor, ungurilor sau habsburgilor fiind piedici în calea dezvoltării ei. Probabil că principala provocare pe care România o întâlneşte este de a transforma această situare într-un avantaj, şi de a exploata înspre folosul ei poziţia de intersecţie în care se află.

Căderea regimului comunist a găsit ţara noastră într-o situaţie de izolare internaţională. Relaţiile economice fuseseră realizate în cea mai mare parte cu Uniunea Sovietică, iar spaţiul în care ne găseam se aflase în sfera de influenţă rusească si nu trezea in mod special interesul puterilor occidentale. Această situaţie, care a persistat şi în anii imediat următori revoluţiei din 1989, a început să se schimbe, mai ales după 1996[283].

O serie de factori au dus la o creştere semnificativă a importanţei zonei lărgite a Mării Negre în context global.

Lupta pentru supremaţie zonală între NATO şi Rusia, ameninţările teroriste din Orientul Apropiat, descoperirea zăcămintelor de hidrocarburi din Marea Caspică, extinderea spre răsărit a procesului de globalizare, sau reţelele de crimă organizată ce încearcă să pătrundă în Europa

[282] Bădescu, Ilie – *Idei politice româneşti*, Bucureşti, Mica Valahie, 1993, pag. 295
[283] Petre, Zoe, op.cit.,pag. 62

dinspre Asia sunt tot atâtea motive pentru care NATO, UE şi principalele forţe occidentale au inceput să acorde o atenţie deosebită spaţiului pontic.

În acest context, Romania are, poate, cea mai importantă poziţie la Marea Neagră din decursul istoriei ei de până acum. Bunăvoinţa arătată Occidentului, precum şi gradul general de dezvoltare, superior majorităţii ţărilor din vecinătatea Mării Negre[284], fac din ţara noastră un punct de interes deosebit pentru puterile vestice. Avem astfel o oportunitate de a profita de situaţia actuală pentru a ne dezvolta si pentru a ne afirma interesele în această zonă cu mult mai multa tărie decât am făcut-o până în prezent.

În capitolul de faţă vom încerca să facem o analiză a situaţiei României la Marea Neagră, a intereselor ei precum şi a principalelor obiective şi direcţii ce ar putea fi urmate de către guvernul român.

[V.2] România în raport cu Occidentul

Direcţia generală de aliniere la organismele occidentale a început să se contureze tot mai clar, şi, după cum a ţinut să specifice preşedintele Traian Băsescu, afirmarea poziţiei României la Marea Neagră a devenit o prioritate in politica externă[285]. Atitudinea de apropiere faţă de NATO, arătată cu ocazia războiului din fosta Iugoslavie, s-a concretizat prin aderarea la Alianţa nord-atlantică în 2004 şi la Uniunea Europeană în 2007, ocazie cu care România a devenit un stat de graniţă pentru ambele formaţiuni. **Consolidarea unei axe Washington-Londra-Bucuresti a fost declarată de către guvernul României o direcţie de bază a politicii externe in 2004**[286], iar, in 2005, SUA a demarat proiectul de construcţie a unor baze militare lângă Constanţa.

[284] Moştoflei, Constantin, op. cit., pag 22
[285] Petre Zoe, op cit, pag 47
[286] Roncea, Victor (coord),op. cit., pag. 15

Toate acestea indică unul din noile roluri ale ţării noastre in viziunea occidentală. România urmează sa devină un **punct de frontieră, prin care se face legătura cu zona ex-sovietică şi cu Orientul Apropiat,** de unde pot fi supravegheate aceste spaţii, si prin care se pot lansa diferite operaţiuni şi iniţiative. În configuraţia Mării Negre, România alături de Bulgaria şi de Turcia par a fi avanposturi prin care NATO caută să îşi extindă influenţa către Asia, şi prin care încearcă să controleze acest spaţiu. Tot Traian Băsescu făcea o constatare din care reiese clar funcţia ţării noastre in spaţiul pontic: "Eu afirm cu toată responsabilitatea un lucru: securitatea Europei in următorii 20 de ani depinde de modul cum se va asigura securitatea la Marea Neagră"[287]. Într-adevăr, în contextul în care Rusia caută să-şi redobândească statutul de mare putere, în care Ucraina vrea să capete o supremaţie locală, în care Turcia are de multe ori propriile ambiţii, şi în care terorismul islamic din Orientul Apropiat este o ameninţare, România pare flexibilă şi dispusă să se adapteze intereselor Occidentului. Acest fapt e subliniat şi de apartenenţa României la toate organismele internaţionale existente în zona: NATO, UE, OSCE, PSESE, ICE, SECI, SEECP, SEDM, OCEMN, BLACKSEAFOR sau BDI.

România a înregistrat progrese şi din punct de vedere economic, mai ales după 1999[288]. Diferitele infuzii de capital străin au dus la întărirea prosperităţii si la accelerarea reformelor. Printre punctele considerate pozitive de către Occident ale procesului de tranziţie se numără faptul ca s-a ajuns la o calitate a guvernării ce nu este legată de formaţiunea aflată la putere[289], iar modernizarea precum şi orientarea către NATO şi UE sunt la ora actuală fenomene generale.

Conform unor indici ai bunei guvernări, aplicaţi la zona extinsă a Mării Negre, România ocupă o poziţie de frunte la majoritatea capitolelor. Aici se numără factori precum drepturile politice, civile si umane, stabilitatea politică, eficienţa guvernării, calitatea politicilor de piaţă sau domnia legii[290].

[287] Andronic, Dan – *Marea Neagră – o direcţie de forţă a discursului lui Traian Băsescu* în *Revista de politică internaţională*, nr.4/2006, Bucureşti, pag 108
[288] Moştoflei Constantin, op.cit., pag. 328
[289] Ibidem, pag. 23
[290] Ibidem, pag. 18

Reproşurile ce se aduc ţării noastre se referă mai cu seamă la existenţa corupţiei şi la faptul că afacerile sunt orientate cu precădere spre UE, iar securitatea spre NATO[291].

[V.3] Perspective legate de securitate

Dintre posibilele scopuri ce pot fi urmărite de către guvernul român, cu referire la Marea Neagră, **un prim obiectiv evident este acela de a deveni o ancoră de securitate în zonă**. Alianţa nord-atlantică este de părere că prin zona pontică Europa poate ataca sau poate fi atacată, aşa că este necesar ca acest cadru geopolitic sa devină un spaţiu legitim al NATO. România are rolul de a fi alături de Bulgaria un factor stabilizator în regiune, de a realiza un pod înspre Turcia, şi de a putea interveni alături de aliaţii ei vestici in cazul apariţiei unor conflicte. De asemenea, există posibilitatea participării împreună cu trupele de menţinere a păcii în diverse focare de turbulenţă de pe glob aşa cum a fost cazul Afghanistanului şi Irakului. Principala funcţie a ţării noastre în acest context este aceea de a contribui la paza frontierei de răsărit a NATO şi UE. Aceasta direcţie este confirmată şi de amplasarea de facilităţi ale Alianţei Nord-Atlantice pe teritoriul României.

Se consideră[292] că printre rolurile Forţelor Terestre din cadrul Armatei Române se numără: monitorizarea situaţiilor, încercarea constantă de localizare a crizelor, controlul şi dezamorsarea crizelor. Ele trebuie să contribuie la respingerea unor eventuale agresiuni armate asupra NATO, sprijinirea instituţiilor guvernamentale, oferirea de sprijin altor state, combaterea proliferării armelor de distrugere in masă, acţiuni de căutare şi salvare, înlăturarea efectelor dezastrelor etc.

Din punct de vedere maritim, scopul Armatei Române este acela ca pe termen lung să poată să-şi apere singură interesele maritime, şi, pe termen şi mai îndelungat, să ajungă o

[291] Roncea Victor, op. cit., pag. 91
[292] Moştoflei, Constantin, op. cit., pag 213

putere maritimă regională[293]. Se doreşte dezvoltarea capacităţilor navale, astfel ca, până în 2020 să posedăm o forţă maritimă Multirol, ce se poate adapta la orice situaţie. Printre atribuţiile unei asemenea forţe, dincolo de capacitatea de apărare a spaţiului naval şi participarea la diverse operaţiuni ale aliaţilor României, s-ar mai număra cooperarea navală, prin vizite reciproce, schimb de informaţii, exerciţii navale, asigurarea pazei de coastă, participarea la operaţiuni de căutare şi salvare pe mare, sau protecţia mediului.

Un al doilea domeniu în care România trebuie să acţioneze este acela al riscurilor şi ameninţărilor neconvenţionale. Climatul instabil din fosta URSS favorizează dezvoltarea diferitelor reţele de crimă organizată, care se ocupă cu traficul de armament, muniţie, materiale strategice şi tehnică de luptă către ţările europene. Contrabanda se realizează deopotrivă pe rutele terestre cât şi prin porturi. Traficul de droguri dinspre Asia către Europa traversează de asemenea această zonă, diferitele stupefiante produse in Asia Centrală trecând în drumul lor spre Occident prin ţările Europei de Est, unde s-au creat in ultima vreme si puternice pieţe de desfacere[294]. Traficul de persoane, în special tot din fosta URSS, tranzitează de multe ori teritoriul ţării noastre, iar migraţia ilegală din ţări precum China sau Irak are de multe ori ca ţintă România. În sfârşit, există ameninţarea diferitelor grupări teroriste, ce pot căuta să îşi extindă aria de acţiune înspre arealul pontic. Ţara noastră, prin poziţia ei strategică, are datoria de a controla cu foarte mare atenţie traficul de frontieră, şi de a se păzi atât pe ea cât şi pe aliaţii săi vestici de ameninţările numite mai sus.

[V.4] Perspective în relaţiile externe

Din punctul de vedere al relaţiilor externe, sarcina României este de a deveni un factor de stabilitate în zonă şi o putere de echilibru, totuşi, în condiţiile în care nu poate fi ameninţătoare şi nu poate exercita presiuni. Însă, eventual, împreună cu un aliat, ar putea avea

[293] Ibidem, pag 94
[294] Roncea, Victor, op. cit., pag. 30

o poziţie suficientă pentru a emite anumite puncte de vedere. Nu trebuie facută greşeala de a supraevalua propriul rol si trebuie făcute eforturi spre a deveni un element de mediere între ţările vecine[295]. La aceasta ar putea ajuta relaţiile istorice armonioase cu statele din jur, precum si experienţa avută în trilaterale, alături de Polonia şi Ucraina, de Ucraina şi Moldova, de Bulgaria şi Turcia, precum şi de Bulgaria şi Grecia. În acest fel, ne-am putea înconjura cu o reţea de cordialitate, care ne-ar ajuta la afirmarea intereselor pe plan local.

România ar putea în acest context să se implice ca mediator în Caucaz, devenind un distribuitor de democraţie la nord şi la est de Marea Neagră. Scopul urmărit de UE şi de NATO este acela de a internaţionaliza Marea Neagră, iar guvernul român poate contribui la atragerea Georgiei sau Azerbaidjanului către structurile occidentale[296], Mircea Geoană luând de altfel parte in 2001 la discuţii de mediere în Osetia de Sud si Abhazia. Vizitele lui Traian Basescu la Kiev sau la Moscova par să confirme această tendinţă a ţării noastre de participare ca element activ la stabilizarea regională a spaţiului pontic. Bulgaria ne poate fi un aliat în aceste procese, date fiind numeroasele interese comune ce unesc cele doua ţări[297].

Toate aceste atitudini au fost subliniate cu ocazia recentului conflict din Osetia de Sud, când vizitele preşedintelui Traian Băsescu în Ucraina, Georgia, Moldova, Turcia şi Azerbaidjan au evidenţiat rolul de mediator pe care încearcă România să şi-l asume. Mesajul general al acestui turneu a fost unul de implicare şi solidaritate din partea unui stat membru al NATO şi UE faţă de aceste ţări, şi în acelaşi timp de atenţionare a Uniunii Europene referitor la problemele zonei. Relevant a fost că, departe de a sugera o atitudine agresivă faţă de Moscova, Băsescu i-a recomandat lui Saakashvili să negocieze cu Rusia, şi să adopte o poziţie echilibrată şi realistă. Putem observa în acest discurs tendinţa României de a fi un mediator şi un factor stabilizator în zona Mării Negre[298].

[295] Petre, Dan, op. cit., pag. 7
[296] Petre, Zoe, op. cit., pag. 65
[297] Andronic Dan, op. cit., pag. 113
[298] Culcer, Rodica – *Traseele preşedintelui României* în *Formula AS*, nr. 835, august 2008,pag.2

[V.5] Perspective economice

O altă dimensiune a preocupărilor româneşti la Marea Neagră este cea economică. Dincolo de propria dezvoltare economică şi încercarea de a ajunge la standardele impuse de partenerii vestici, **se recomandă ca România să se implice într-o reţea de cooperare economică şi de schimb cu ţările vecine, să se afirme ca o prezenţă activă pe pieţele pontice şi să participe la procesul de dezvoltare al statelor din jur**[299].

Anumite probleme apar in relaţia avută cu Uniunea Europeană, considerându-se că prin faptul ca nu este liberalizat comerţul agricol, că nu se acordă liber acces pe piaţa europeană pentru produsele agricole şi că se aplică standarde prea ridicate, UE îşi pierde din atractivitate[300].

Un alt element important în relaţia cu Occidentul îl constituie proiectul NABUCCO, de construire a unei ţevi de hidrocarburi care să plece de la Constanţa, să tranziteze teritoriile României şi Bulgariei, şi în cele din urmă să ajungă pe malul Mării Adriatice la Trieste. Această exploatare alternativă a zăcămintelor energetice caspice, prin care se caută îndepartarea monopolului rusesc, este unul din motivele importante ale prezenţei occidentale în zonă.[301] Alături de oleoductul Baku-Ceyhan, Constanţa-Trieste este principalul proiect vest-european de a beneficia de energiile de la Marea Caspică. Construcţia acestei magistrale este programată să înceapă în 2010 şi să se finalizeze în 2013.

Un factor notabil în implicarea românească în spaţiul pontic îl constituie ONG-urile. Se consideră că în Romania, acestea au pragmatism şi profesionalism, însă le lipseşte experienţa[302]. Printre societăţile implicate se numără Fundaţia Universitară a Mării Negre, Societatea Academică Română, Proiectul România la Răscruce, sau ONG-uri medii cum sunt Mare Nostrum, Ecos Tulcea, Oceanic Club, sau GESS Mangalia. Toate acestea ar putea fi

[299] Petre, Dan, op.cit., pag 25
[300] Asmus Ronald, op cit, pag 109
[301] Brzezinski Zbigniew, op cit, pag 59
[302] Pralong, Sandra – *Ce rol pentru societatea civilă în politică externă la Marea Neagră?* în *Revista de politică internaţională*, nr.4/2006, Bucureşti, pag. 100

elemente în proiectul de dezvoltare si internaţionalizare a Mării Negre, însă, deocamdată, lipseşte un puternic semnal politic in acest sens[303].

Importanţa României în traficul de hidrocarburi e arătată şi de recentele negocieri cu Gazprom pentru construirea unui gazoduct care să transporte anual 18,7 miliarde metri cubi de gaze naturale către zona Balcanilor, precum şi pentru includerea în proiectul South Stream[304]. De asemenea, începând cu 1999 a avut loc un parteneriat intensiv cu Azerbaidjanul în chestiuni legate de economie, fapt ce subliniază poziţia României de punct de trecere între Baku şi Europa[305].

[V.6] România în cadrul diferitelor organizaţii internaţionale

România face parte la ora actuală din majoritatea organizaţiilor regionale din zona Mării Negre. În cadrul OCEMN, ca membru fondator, România a susţinut iniţiative privind cooperarea în domeniul transporturilor, energiei, protecţiei mediului, telecomunicaţiilor şi combaterii crimei organizate. S-a încercat să se consolideze cooperarea cu Adunarea Parlamentară a Iniţiativei Central-Europene si cu Dimensiunea Parlamentară a Pactului de Stabilitate, şi s-au susţinut candidaturile Serbiei şi Muntenegrului la OCEMN. De asemenea, candidatura Serbiei şi a Muntenegrului a fost susţinută şi în altă organizaţie din care face România parte, anume SEECP. În cadrul SECI, ţara noastră a susţinut următoarele proiecte: finanţarea centrului SECI pentru combaterea crimei organizate care s-a şi înfiinţat la Bucureşti în 2000, înfiinţarea unui centru regional pentru managementul crizelor si elaborarea unui document comun privind evaluarea riscurilor de securitate pentru Europa de Sud-Est. În cadrul SEDM, România face parte din Forţa Multinaţională de Pace din SE Europei (MPFSEE), a găzduit între 2003-2007

[303] Ibidem, pag. 99
[304] Mihăiescu, Marius - *Gazprom ar vrea sa transporte anual prin Romania 18,7 miliarde metri cubi de gaze naturale,* <http://economie.hotnews.ro/stiri-energie-4906236-gazprom-vrea-transporte-anual-prin-romania-18-7-miliarde-metri-cubi-gaze-naturale.htm>
[305] Karimli, Faxli – *Relaţiile dintre Republica Azerbaidjan şi România în cadrul sistemelor transcontinentale de transporturi* în *Geopolitica*, nr. 14-15/2005, pag. 225

comandamentul SEEBRIG, şi împreună cu Bulgaria a efectuat în 2006 un exerciţiu de management intitulat Black Sea Guard. Sub auspiciile BDI, ca parte a procesului BSBSI, in iunie 2005, au avut loc la Constanţa şi la Bucureşti, exerciţiile de apărare STYX 2005. România a luat parte la diverse operaţiuni OSCE în Albania, Serbia, Croaţia, Macedonia şi Georgia, implicându-se şi în negocierile privind adaptarea tratatului CFE pentru arme mici, precum şi în îmbunătăţirea Documentului de la Viena.

[V.7] Relaţiile cu Moldova şi Ucraina

Poate cea mai importantă problemă in acest moment a guvernului român referitoare la zona extinsă a Mării Negre, constă în relaţia cu Ucraina şi Republica Moldova.

În ceea ce priveşte Ucraina, apar trei chestiuni de o deosebită actualitate, anume construcţia de către partea ucraineană a canalului Bâstroe, disputa asupra platoului continental din jurul Insulei Şerpilor şi încercarea de reprimare a elementului românesc din Bucovina şi din ţinutul Herţa.

Prin **proiectul Bâstroe**, se consideră de către unii analişti[306] că guvernul de la Kiev serveşte în parte interesele Moscovei, printr-o **încercare de extindere a influenţei ruso-ucrainiene asupra Europei de Est şi asupra gurilor Dunării**. Acest proiect, ce ar putea deveni un dezastru ecologic pentru unul din cele mai importante ecosisteme din Europa[307], urmăreşte instalarea controlului ucrainean asupra gurilor Dunării, precum şi evitarea controlului românesc asupra navelor ce intră pe Dunăre. Acest proiect lezează interesele Romaniei, atât din punct de vedere natural, cât şi strategic, partea ucraineană încercând să capete o supremaţie zonală la Dunărea de Jos[308].

[306] Roncea Victor, op cit, pag 203
[307] Ibidem, pag 204
[308] Ibidem, pag 206

Fig. 17 – Problema Insulei Şerpilor
Sursa:http://www.frontnews.ro/social-si-economic/eveniment/argumentele-si-pretentiile-romaniei-la-haga-22148

Chestiunea Insulei Şerpilor este considerată piatra de încercare a diplomaţiei româneşti[309]. **Miza negocierilor constă în resursele de subsol din platoul continental din jurul insulei**, ţara noastră urmărind să obţină o zonă de 12.000 metri pătraţi. Se estimează existenţa a 2 miliarde metri cubi de gaze, ceea ce ar implica o independenţă economică faţă de Rusia pe 20 de ani[310], şi a unei producţii anuale de 750.000 tone de ţiţei[311]. Kievul, pentru a îşi asigura controlul asupra respectivului platou, afirmă că insula, cu o suprafaţă de 17 ha si un perimetru de 1973 m este locuibilă, şi, a demarat in 2004 la Haga un proces in acest scop. Numeroasele runde de negocieri intre cele două parţi au eşuat, inclusiv discutiile din 2005 de la Ialta. Poziţia guvernului român este aceea că Insula Şerpilor ar fi o stâncă nelocuibilă, aşa că, prin urmare, Ucraina încearcă să o colonizeze in grabă. Faza finală a procesului de la Haga a început în septembrie 2008. Pe 3.02.2009, a fost dat verdictul final în acest caz, recunoscându-se faptul că teritoriul din jurul insulei aparţine ţării noastre şi că România are dreptul deţinerii şi exploatării resurselor din această suprafaţă. Hotărârea este definitivă şi irevocabilă, punând capăt unui litigiu vechi de 42 de ani.

[309] Ibidem, pag. 206
[310] Isac, Mihai – *Începe procesul Insula Şerpilor* în *Ziua*, nr. 4326, 2.09.2008, pag. 8
[311] Roncea, Victor, op. cit., pag. 207

În sfârşit, există **problema relaţiilor cu Republica Moldova şi cu Transnistria**. Prin procesul de rusificare la care sunt supuşi românii din Moldova[312], este deformată imaginea României în istoria Republicii Moldova[313], iar ideile că moldovenii sunt români, iar limba moldovenească este limba română, sunt privite de catre guvernul de la Chisinau ca pretenţii imperialiste[314]. În condiţiile în care 75,8% din populatia Moldovei şi 31,9% din cea a Transnistriei se declară moldoveni[315], guvernul român a făcut diferite demersuri de apropiere între cele două ţări, printre altele condamnându-se pactul Ribbentrop-Molotov şi existând propuneri de acordare a cetăţeniei române pentru basarabeni[316]. Reacţiile autorităţilor moldovene au oscilat, de la un anumit entuziasm aparut după 1990, trecându-se la o atitudine de respingere până în jur de 2003, apoi la o atitudine ambivalentă aparută o dată cu proiectul aderării României la NATO şi UE, şi cu perspectiva aderării Moldovei la aceleaşi organisme[317].

Se poate afirma că o altă obligaţie morală a guvernului român este de a avea un rol activ in rezolvarea situaţiei din Transnistria. Ţara noastră acceptă să fie reprezentată de diverşi trimişi ai UE, în loc să aibă iniţiative, fapt pe care de altfel forurile înalte ale Uniunii Europene îl şi aşteaptă de la noi[318]. Este evident că această situaţie daunează grav intereselor populaţiei româneşti de dincolo de Prut si Nistru. Nerespectarea drepturilor omului, contrabanda cu arme, atitudinea imperialistă a ruşilor, politica antinaţională şi antiromânească sunt tot atâţia factori de îngrijorare pentru cetăţenii moldoveni din Transnistria. Există păreri conform cărora **o implicare mai abilă a diplomaţiei româneşti în dezbateri sau o politică susţinută a NATO şi UE ar putea duce la o rezolvare a situaţiei în folosul Moldovei**[319].

[312] Ibidem, pag. 243
[313] Ibidem, pag. 79
[314] Ibidem, pag. 79
[315] <http://en.wikipedia.org/wiki/Transniestria>
[316] Roncea Victor, op cit, pag. 160
[317] Ibidem, pag. 162
[318] Ibidem, pag. 296
[319] Ibidem, pag. 296

[V.8] Perspective geoculturale

O ultimă chestiune despre care considerăm că merită dezbatută se referă la rolul geocultural al României. Prin poziţia ei geografică, România a fost de-a lungul timpului un **factor de mediere între culte şi etnii**. Dat fiind că Marea Neagră în sine este un spaţiu de intersecţie culturală, această diversitate poate duce de multe ori la conflict, între naţiuni sau între religii. România poate contribui la armonizarea acestor elemente divergente şi poate să îşi aducă aportul la o mai bună înţelegere dintre diversele unităţi ale regiunii.

Lucian Blaga a identificat drept termeni cheie pentru înţelegerea sufletului românesc noţiunea de "plai", reprezentând un orizont al gândirii înalt, ritmic şi indefinit, alcătuit din deal si vale, şi care determină o conştiinţă mlădioasă, unduitoare, angrenată în ciclurile naturii, având un orizont al dorinţei indefinit, ce se regăseşte în conceptul "dor", o nostalgie şi în acelaşi timp o căutare a inefabilului[320].

În viziunea lui Mircea Vulcănescu, pentru român, lumea este rânduită, lucrurile având toate un loc şi o vreme, şi fiind unite într-o vastă solidaritate universală. Toate lucrurile sunt fiinţe, iar lumea de dincolo o cuprinde pe cea de aici, sfinţenia fiind prezentă pretutindeni. Românul trăieşte într-un plan al posibilului şi al indefinitului, unde nu există nefiinţă, nu există imperativ, nu există iremediabil, iar moartea este tratată cu usurinţă, ea având o continuare altundeva. Tot Vulcănescu descrie românul reprezentativ ca fiind o combinaţie de expunere franceză, metafizică germană, religiozitate slavă, artă ţigănească, politică bizantină, viaţă mondenă balcanică, gândire tracică, simţire slavă-ţigănească şi mod de a acţiona balcano-bizantin[321].

Constantin Rădulescu-Motru, într-o scriere despre români vazuţi mai mult din punctul de vedere al vieţii de zi cu zi, observă că românul nu are un spirit orientat spre muncă şi spre progres în ceea ce priveşte ocupaţiile nou apărute, nu e înzestrat cu perseverenţă ("românului

[320] Blaga, Lucian, op. cit., pag. 222
[321] Vulcănescu, Mircea, op. cit., pag. 17

îi este greu până se apucă de ceva că de lăsat se lasă repede[322]"), dar în schimb are răbdare în tot ceea ce ţine de chestiunile tradiţionale, şi munceşte cu plăcere atâta vreme cât o percepe ca fiind datoria lui firească.[323]

Conştiinţa apartenenenţei la neamul românesc a fost întotdeauna foarte puternică pentru românii de pretutindeni. Elocvent este faptul ca românii din Ardeal, sub presiunea exercitată de biserica catolică, nu s-au convertit la romano-catolicism, ci au infiinţat o biserică greco-catolică, sau cum spunea Nae Ionescu, nu românii s-au convertit la catolicism ci catolicismul s-a convertit la condiţiile româneşti[324]. La fel, românii din Basarabia sau Bucovina, în ciuda secolelor de înstrăinare nu şi-au uitat niciodată originile şi neamul, unirea din 1918 fiind un moment trait de primul până la ultimul român.

Definitorie pentru poporul român este şi religia ortodoxă. Dacă în religiile occidentale accentul cade pe idei şi pe fapte abstracte, ortodoxismul îşi găseste baza în căutarea frumosului şi a magicului din lume şi a contemplării acestuia. Spre deosebire de catolicism, o religie ce caută să se răspândească în intreaga lume fără a avea o bază culturală sau organică, ortodoxismul este caracterizat tocmai de unitatea sa organică, de faptul ca este parte a culturii poparelor ortodoxe. El nu caută să facă prozeliţi, din simplul motiv ca nu ar putea sa existe in afara acestei culturi. Biserica ortodoxă presupune un organism ce nu face altceva decat sa comunice sugestiv in jurul sau, cuprinzând în acest fel atât omul cât şi natura vegetală. Cultura ortodoxă conţine mai multe componente unice. Aici se încadrează conceptele de neam şi de grai. Dacă în catolicism, statul şi naţiunea sunt subordonate şi tolerate de către biserică, în ortodoxism există ideile de neam şi de lege, care sunt percepute de toţi cei cuprinşi în ele. De asemenea, este surprinzătoare unitatea lingvistica a românilor în comparaţie cu cea a italienilor, spaniolilor sau germanilor. Noţiunea de grai si de neam sunt aşadar incluse in cultura ortodoxă. Ortodoxismul nu a fost niciodată o religie dogmatică, favorizand dezvoltarea unui folclor de o bogăţie deosebită[325]. Iarăşi, spre deosebire de sectele protestante, în ortodoxie nu

[322] Rădulescu-Motru, Constantin – *Psihologia poporului Român*, prefaţă Schifirneţ Constantin, Bucureşti, Albatros, 1999, pag. 98
[323]Ibidem, pag. 99
[324] Ionescu, Nae – *Îndreptar ortodox*, Criterion Publishing, Bucuresti 2001, pag. 93
[325] Olinescu, Marcel – *Mitologie românească*, Bucureşti, Gramar, 2004, pag. 8

s-a pus accentul pe categoriile individualismului sau ale libertăţii personale. Din acest punct de vedere, omul ortodox a fost de-a lungul timpului integrat în colectivitate şi în lume. Pentru el nici nu există dileme de genul celei referitoare la prezenţa lui Dumnezeu în lume. El se poate îndoi cel mult de grija pe care I-o poartă Dumnezeu, dar nu şi de prezenţa acestuia, pe care o simte peste tot în jurul său. Acest lucru se face simţit chiar şi prin arhitectura bizantină a bisericilor. În această arhitectură, transcendenţa are o natură descendentă, de pogorâre a sfinţeniei si a inefabilului printre oameni, aşa cum observa acelaşi Lucian Blaga[326]. Omul ortodox nu caută sa işi explice divinitatea, ci o acceptă, ducând o existenţă întru mister[327].

Am evidenţiat aceste aspecte pentru a arăta că **poporul român posedă o natură şi o spiritualitate proprie, diferite de cele vestice, ruseşti sau islamice, şi în oarecare măsură incompatibile cu acestea**. Aici nu se regăsesc nici individualizarea, laicizarea, materialismul, noţiunile de drept şi pretenţia de superioritate existente în societatea occidentală, nici firea exaltată, dezechilibrată şi impulsivă, asociată cu tendinţa spre expansiune şi fascinaţia pentru putere a ruşilor, şi nici mecanismul social prezent în islam. Comunismul însă a slăbit fondul spiritual al românilor, iar aceştia au devenit mai permeabili în faţa pătrunderii mai cu seamă a valorilor vestice.

Totuşi date fiind aspectele negative ale procesului de globalizare, anume tendinţa de omogenizare culturală şi de laicizare a societăţii, **ţara noastră trebuie să facă eforturi pentru ca procesul ei de modernizare şi dezvoltare să se împletească cu o păstrare a culturii proprii şi elementelor specifice**, precum şi a spiritualităţii creştin-ortodoxe. Pentru aceasta, e nevoie de un efort conjugat al bisericii si al elitelor culturale, mai ales in contextul avalanşei informaţionale ce vine dinspre Occident şi al tendinţei de acceptare nediferenţiată a valorilor globaliste şi de negare a propriei identităţi religioase si culturale.

[326] Blaga, Lucian, op. cit., pag. 161
[327] Ibidem, pag. 50

[V.9] Concluzii

În acest capitol am încercat să prezentăm sumar condiţia actuală a României în contextul lărgit al Mării Negre, a intereselor ei, precum şi principalele direcţii ce ar putea fi urmate de ţara noastră în actualul context.

Dată fiind aderarea la NATO şi UE, România devine un punct de frontieră al ambelor formaţiuni, prin care pot fi supravegheate Rusia şi Orientul Apropiat, şi de unde se poate continua procesul de extindere al formaţiunilor vestice. Ţara noastră ar avea rolul unui element de stabilitate şi al unui factor de mediere şi de echilibru în tentativa de internaţionalizare a Mării Negre. În acelaşi timp, ar urma să se desfăşoare procesul intern de modernizare şi de dezvoltare al societăţii şi economiei româneşti, şi de aliniere a nivelului de viaţă la standardele din Uniunea Europeană. România ar urma să ia parte alături de trupele NATO la diverse operaţiuni, precum şi să asigure paza frontierelor europene în faţa crimei organizate, a traficului de droguri, arme si persoane, sau a extinderii reţelelor teroriste. Pe plan extern, guvernul român ar trebui să aibă un rol de mediator intre diferiţii vecini de la Marea Neagră, şi, să se implice pe cât posibil în rezolvarea diferitelor conflicte, asigurând echilibrul şi stabilitatea în regiune. Din punct de vedere economic, ar trebui să ne implicăm pe pieţele pontice, participând la crearea unei reţele de schimb în zonă. De asemenea există proiectul NABUCCO, ce urmăreşte contrucţia unei conducte de zăcăminte caspice pe teritoriul românesc. Deosebit de importante sunt diferendele cu Ucraina, legate de canalul Bâstroe şi de Insula Şerpilor, în care diplomaţia românească ar trebui sa facă eforturi sporite, apoi există situaţia Transnistriei în care ar trebui să avem un grad mai mare de implicare.

Chiar dacă posibilităţile de acţiune ale guvernului român sunt de multe ori reduse, România are numeroase perspective în spaţiul pontic, iar dacă acestea vor fi abordate de pe o poziţie justă, următorii ani ar putea aduce îmbunătăţiri notabile ale statutului românesc in regiune, iar ţara noastră ar putea ajunge în situaţia de a-şi valorifica poziţia geostrategică şi posibilităţile aşa cum de puţine ori s-a întâmplat în decursul istoriei.

Capitolul VI

ROLUL DE PIVOT AL TURCIEI

[VI.1] Cadru istoric

Triburi turcice originare din Asia Centrală au intrat în secolele XII-XIII pe teritoriul Asiei Mici, până în 1453 ocupând-o în întregime. De aici provine una din marile probleme ale Turciei moderne, anume faptul că populaţia turcească nu este autohtonă în Asia Mică, ci s-a instalat peste alte pături etnice, în speţă peste greci, armeni şi kurzi, toţi de origine indo-europeană. Imperiul Otoman a avut un grad ridicat de toleranţă faţă de etniile de pe pe teritoriul său, în cei peste 500 de ani de dominaţie neasimilând mai nimic din aceste populaţii. În momentul renaşterii naţionalismelor, care a cuprins mare parte a lumii la începutul secolului XX, otomanii s-au văzut într-o ipostază extrem de delicată. Majoritatea popoarelor din componenţa imperiului, de altfel slăbit şi fiind doar umbra marii forţe de acum câteva sute de ani, şi-au cerut cu vehemenţă independenţa, ceea ar fi însemnat poate dizolvarea oricărei formaţiuni politice turceşti. Omul cu o mare importanţă în istoria Turciei a fost Mustafa Kemal Ataturk, care a luat două decizii esenţiale pentru ţara sa.

Prima a fost renunţarea la imperiu şi consolidarea unui stat turc puternic pe teritoriul Asiei Mici, unde turcii aveau o relativă majoritate. Împotriva celorlalţi locuitori ai peninsulei, greci, armeni şi kurzi s-au luat atitudini de o duritate adeseori duse la extrem. Grecii au fost îndepărtaţi în urma unui şir de războaie şi a unor îndelungate schimburi de populaţie din Rumelia şi de pe coasta vestică a Anatoliei, iar împotriva armenilor s-a comis un genocid de mare amploare, fiind ucişi între 1915 şi 1918 între 500.000 şi 1.500.000 de armeni de pe teritoriul Turciei[328] (fapt nerecunoscut decât într-un mod vag şi parţial de guvernul turc). Dacă într-un fel sau altul grecii şi armenii au fost îndepărtaţi cu preţul unor rivalităţi ce ţin până în

[328] <http://www.armeniapedia.org/index.php?title=Armenian_Genocide>

ziua de azi, populaţia kurdă a rămas în sud-estul Turciei în jur de 12 milioane[329], fiind cam a cincea parte din cea turcească.

A doua decizie importantă a lui Ataturk a fost aceea de a reforma şi moderniza statul turc. În viziunea lui vechiul era incompatibil cu noul, şi pentru a fi puternică, Turcia trebuia să renunţe la mecanismele de pe vremea Imperiului Otoman, să renunţe la implicarea religiei musulmane în treburile statului, şi să devină un stat puternic, suveran şi laicizat.

Din aceste fapte istorice decurg o parte din trăsăturile Turciei moderne. **Turcia se percepe ca fiind singură şi înconjurată de duşmani**[330]. Disputele cu Grecia din Cipru, rivalitatea istorică cu Armenia, problema kurzilor, precum şi disensiunile cu Iranul şi Irakul pe baza acestei chestiuni, sau apropierea de focarele de conflict din Caucaz, au dus la o teamă a turcilor de a nu îşi pierde din teritorii. În consecinţă, armata turcă se bucură de un uriaş respect, fiind un adevărat cult clădit în jurul acestei instituţii[331]. Chiar şi în ziua de azi, defăimarea armatei sau a personalităţii lui Ataturk se pedepsesc prin lege. Imaginea de stat puternic la care Turcia tinde, se leagă de un stil de guvernare autoritar şi implică în mod vădit o **slabă implementare a drepturilor omului**.[332] De fapt duşmanii pe care kemalismul îi identifica sunt islamul, kurzii, şi democraţia[333].

De aici decurge şi unul din paradoxurile Turciei kemaliste. Avem de-a face cu un stat care a importat foarte mult din trăsăturile societăţii moderne occidentale, mult mai dezvoltat din toate punctele de vedere decât restul lumii musulmane[334], cu o guvernare laică, care a aderat încă din 1952 la NATO şi a fost apropiat de organismele europene în mod constant, dar unde există mari probleme cu drepturile omului[335] şi cu implementarea valorilor democratice. Acestea provin dintr-o **incompatibilitate de fond între gândirea kemalistă şi cea occidentală**.

---

[329] Văduva, Gheorghe – *Turcia, pivot geostrategic euroasiatic* în *Geopolitica*, nr. 25/2008, pag. 26
[330] Kirişci, Kemal – *Turkey's foreign policy in turbulent times* în *Chaillot Paper*, nr. 92, septembrie 2006, <http://aei.pitt.edu/7409/01/chai92.pdf>, pag. 9
[331] Ibidem, pag. 15
[332] Văduva, Gheorghe, op. cit., pag. 22
[333] Posch, Walter – *Crisis in Turkey: Just another bump on the road to Europe?* în *Occasional Paper*, nr. 67/2007, < www.iss.europa.eu/uploads/media/occ67.pdf >, pag. 12
[334] Serebrian, Oleg, op. cit., pag. 58
[335] Ibidem, pag. 56

În viziunea kemalistă, care are în spate peste cinci secole în care turcii au fost un mare imperiu, **Turcia trebuie să fie o forţă, un stat puternic şi autoritar, în nici un caz o ţară dominată**, iar modernizarea este un mijloc pentru aşa ceva[336]. Cultura turcă este una hobbesiană, anarhică, mult mai apropiată ca esenţă de Rusia decât de Occidentul democratic şi kantian[337]. Este evidentă nepotrivirea între gândirea turcă şi cea vestică, care percepe democraţia drept un scop în sine, precum şi refuzul de fond, provenit din moştenirea imperială, ca Turcia să fie un simplu pion în cadrul NATO. De altfel în cei 50 de ani de componenţă în NATO, turcii s-au izbit mai degrabă de un **refuz din partea europenilor în a-i recunoaşte ca fiind de-ai lor**[338]. Cei aproape 3.000.000 de turci din Germania continuă să nu se integreze şi să formeze comunităţi separate[339], iar atitudinea generală a Europei este una de neacceptare.

În condiţiile în care lumea musulmană are o atitudine distantă faţă de Turcia datorită societăţii laice de aici şi apropierii de Occident, asistăm la o anumită **criză de identitate a turcilor de astăzi**[340], ce se poate rezolva în mai multe sensuri: continuarea procesului de integrare, renaşterea islamului sau găsirea unui drum propriu, mai ales în forma panturcismului[341].

[VI.2] Relaţia cu NATO şi UE

Turcia face parte din NATO încă din 1952. Ascensiunea economică, puterea militară şi poziţia strategică fac din ea un pivot al intereselor euro-atlantice în coasta Orientului Mijlociu şi a Rusiei. Nivelul de dezvoltare al Turciei este apropiat de cel occidental[342], pe teritoriul ei se află

[336] Kirişci, Kemal, op.cit., pag. 102
[337] Ibidem, pag. 101
[338] Huntington, Samuel, op. cit., pag. 134
[339] Şen, Faruk – *Turkish Immigrants in Germany*, <http://www.tusiad.us/content/uploaded/pw11Turkish_Immig_Ger.pdf>, pag. 5
[340] Posch, Walter, op. cit., pag. 49
[341] Brzezinski, Zbigniew, op. cit., pag. 151
[342] Serebrian, Oleg, op. cit., pag. 57

baze americane, iar ţara în sine este considerată o mare putere maritimă[343]. De altfel, la nivelul Mării Negre, Turcia a fondat în 2004 operaţiunea Black Sea Harmony, ce are ca funcţii supravegherea spaţiului pontic, urmărirea navelor suspecte şi paza rutelor comerciale[344]. Valoarea Turciei este dată însă în principal de vecinătatea ei cu zonele de conflict din Irak sau Palestina, de alte state cu atitudine anti-occidentală precum Iranul sau Siria, de aliatul SUA, Israel, de apropierea de Caucaz şi de faptul că e necesară în transportul de hidrocarburi, sau de proximitatea faţă de Rusia. Ca aliat NATO, **politicile externe ale Turciei se intersectează în multe cazuri cu cele americane, fiind astfel considerată un bastion american în regiune[345] şi un pod între Europa şi Asia**.

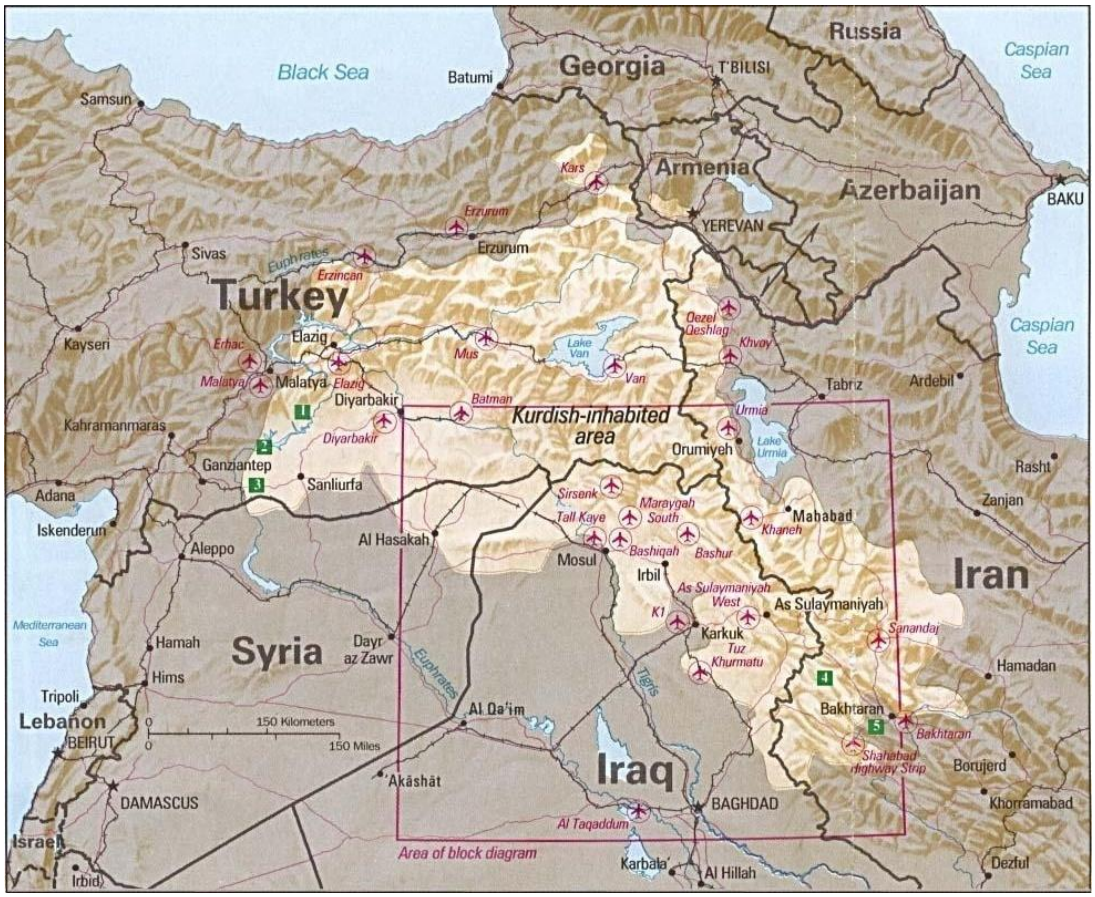

Fig. 18 – Regiuni locuite de kurzi
Sursa: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/58/Kurdish-inhabited_area_by_CIA_%281992%29.jpg

[343] Brzezinski, Zbigniew, op. cit., pag. 151
[344] Moştoflei, Constantin, op. cit, pag. 149
[345] Huntington, Samuel, op. cit., pag. 131

În Caucaz, Turcia reprezintă o contrapondere a Rusiei, încercând să îşi extindă influenţa către Georgia şi Azerbaidjan şi să le atragă pe acestea spre alianţe cu Occidentul[346]. **Prezenţa Turciei este indispensabilă, prin depărtarea geografică a celorlalţi membri NATO de Caucaz**, cât şi prin faptul că Turcia este o forţă pe plan local capabilă să se opună Rusiei. De asemenea, principala conductă de resurse caspice, Baku-Supsa-Ceyhan trebuie să tranziteze în mod obligatoriu teritoriul turcesc pentru a ajunge în Europa. **Fără participarea Turciei în chestiunea gazului caspic, accesul vestic la aceste zăcăminte şi-ar pierde mult din valoare**; teritoriul turcesc are un rol cheie în cadrul acestor rute alternative.

Totuşi, **Turciei i se fac numeroase reproşuri**[347]. Este vorba pe de o parte de problema kurzilor, conductele trecând prin această zonă turbulentă unde au loc adesea sabotaje, apoi de nerecunoaşterea genocidului armean şi de problemele Turciei cu Armenia, care ţin această ţară departe de Occident, de conflictele cu grecii din Cipru, şi, în sfârşit de problemele de fond în relaţia cu vestul. Aici intră nerespectarea drepturilor omului, neimplementarea suficientă a libertăţilor democratice, atitudinea antiamericană a populaţiei[348], renaşterea islamică, şi, mai ales, faptul că **Turcia îşi urmează în primul rând propriile interese**[349]. Acest fapt a fost evident mai cu seamă atunci când nu a permis SUA folosirea teritoriului în invazia Irakului, de teama că americanii vor permite crearea unui stat kurd în nordul acestei ţări, şi care ar alimenta mişcările separatiste kurde din Turcia[350]. În ansamblu, Turcia este percepută ca un aliat instabil, cu probleme de identitate, unde islamul ar putea căpăta din nou putere (iar SUA are exemplul Iranului, alt stat iniţial favorabil Americii, dar în care renaşterea islamică a produs schimbări radicale), şi care oricum îşi urmăreşte întâi de toate ambiţiile de se consolida ca forţă locală[351]. Aceste probleme ale Turciei moderne sunt evidente mai ales în relaţia cu minoritatea kurdă, guvernul de la Istanbul negând în dese rânduri apartenenţa acestei populaţii la altă etnie decât

[346] Asmus, Ronald, op. cit., pag. 69
[347] Văduva, Gheorghe, op. cit., pag. 24
[348] Kirişci, Kemal, op. cit., pag. 81
[349] Ibidem, pag. 28
[350] Ibidem, pag. 28
[351] Ibidem, pag. 28

cea turcă, kurzii fiind denumiţi „turci de munte”, iar măsurile luate împotriva lor fiind de multe ori unele deosebit de dure şi în orice caz profund nedemocratice[352].

Referitor la o eventuală aderare a Turciei la Uniunea Europeană, se consideră că motivele ar fi unele în primul rând strategice, legate de poziţia cheie a Turciei de punte de legătură spre Caucaz, şi de element de securitate în zonă. Există temerea că dacă nu va fi integrată, Turcia se va îndepărta de Europa[353]. Altfel, majoritatea datelor existente par să indice că între Turcia şi statele europene există mari diferenţe legate de etnie, religie, lipsa democraţiei.[354]

[VI.3] Islamul în Turcia

Chiar dacă fenomenul kemalismului a dus la o laicizare a elitelor conducătoare, iar anumite practici musulmane precum portul vălului au fost abolite, Turcia rămâne o ţară cu o istorie islamică şi în care 99,8% din populaţie se declară mahomedani[355]. Forţa cu care renaşterea musulmană a izbucnit în întregul spaţiu islamic nu avea cum să lase Turcia neatinsă. În condiţiile în care religia era puternică mai ales la populaţia mai vârstnică şi în păturile rurale, iar 15% din turci se pronunţă în favoarea Sharia[356], reformele religioase s-au făcut simţite din plin, educaţia islamică a fost reintrodusă în şcoli, iar după 1980 partidele islamice au început să aibă tot mai mare succes[357], făcând din **islamism una din orientările politice importante ale Turciei**. Partidul AKP, care promovează un islam moderat, are 35-40% din preferinţele electoratului[358]. Este de înţeles teama Occidentului faţă de o venire la putere a partidelor

[352] Văduva, Gheorghe, op. cit., pag. 25
[353] Sinescu, Călin – *Risque, incertitude, mefiance et precaution: l'adhesion de la Turquie a l'UE* în *Geopolitica*, nr. 25/2008, pag. 32
[354] Ibidem, pag. 32
[355] CIA The World Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tu.html#People>
[356] Posch, Walter, op. cit., pag. 11
[357] Karakas, Cemal - *Turkey: Islam and Laicism Between the Interests of State, Politics, and Society*, <http://www.hsfk.de/fileadmin/downloads/prif78.pdf>, pag. 3
[358] Posch, Walter, op. cit., pag. 40

religioase în Turcia, deoarece mai mult ca sigur că **aceasta ar duce la o îndepărtare de NATO şi de Europa şi la o apropiere de lumea arabă**, iar planurile occidentale la Marea Neagră şi în Orientul Apropiat ar suferi o mare lovitură.

În momentul de faţă, la nivel planetar, gradul de importanţă la care au ajuns ţările musulmane nu poate fi contestat de nimeni. Ţări ca Iran, Turcia, Pakistan sau Arabia Saudită reprezintă nişte forţe la nivel mondial, fiind deţinătoare ale armelor de distrugere în masă. Conflictele din ultimele decenii între occident si Afganistan, Iran, si, mai nou, Iraq au căpătat implicaţii globale. Terorismul de sorginte arabă este un fenomen răspândit, atentatele din Israel, SUA sau Spania fiind de notorietate.

Cei 1,2 miliarde de locuitori musulmani ai planetei, precum şi cele 35 de naţiuni majoritar mahomedane la care se adaugă încă 21 minoritare, dar cu un număr semnificativ de populaţie islamică[359], reprezintă o putere uriaşă pe plan mondial. Dar, în spatele acestei puteri, stau un mileniu şi jumătate de cultură şi civilizaţie islamică, o cultură de o unitate nemaîntâlnită în restul lumii.

De unde în prima jumătate a secolului XX, ţările islamice nu se aflau printre naţiunile care să aibă un cuvânt greu de spus la nivel global, în a doua parte a secolului trecut a avut loc un fenomen social de mari proporţii denumit "**renaşterea islamică**". Principalele cauze ale acestui fenomen au constat într-o creştere de mari proporţii a populaţiei în toată lumea islamică, asociată cu descoperirea zăcămintelor petroliere din Golful Persic, aceasta ducând la dezvoltarea fără precedent a statelor din zonă[360]. Renaşterea islamică a fost generată mai cu seamă de tinerii între 15 şi 24 de ani, de studenţi, de intelectuali, apoi de clasa medie a societăţii şi de cei veniţi la oraş, care au beneficiat de diversele programe sociale[361]. Această reformă a plecat din plan cultural, resfrângându-se apoi în plan social şi politic şi căutând să schimbe societatea islamică de la vârf la bază[362]. Islamul a fost privit în cadrul acestui proces ca o sursă de dezvoltare, identitate, sens, stabilitate, legitimare, putere şi speranţă[363].

[359] <http://en.wikipedia.org/wiki/muslim_world>
[360] Huntington Samuel, op cit, pag. 107
[361] Ibidem, pag. 102
[362] Ibidem, pag. 101
[363] Ibidem, pag. 100

Reformatorii au ajuns să facă parte din păturile conducătoare ale ţărilor în cauză, de unde să se implice la nivelul întregii societăţi. Mulţi lideri au aderat la renaşterea islamică şi în scopul de a-şi mări popularitatea[364]. Ce s-a urmărit prin această mişcare a fost realizarea unei **modernizări a lumii islamice fără a o occidentaliza**[365]. S-a dorit ca beneficiile unei societăţi moderne să se asocieze cu conştiinţa musulmană, iar trecerea la nou să nu însemne preluarea unor elemente din cultura occidentală considerate greşite.

Astfel au apărut ţări deosebit de dezvoltate tehnologic precum Emiratele Arabe Unite, Qatar, Bahrein, Oman, precum şi state cu o mare putere militară, aşa cum sunt Indonezia, Egiptul, Iranul, Pakistanul, Arabia Saudită sau Turcia[366].

Una din problemele care se pun este că nici una din aceste state cu o putere deosebită nu a reuşit să devină, din diferite motive, o figură centrală şi un factor de coeziune pentru celelalte ţări musulmane[367].

Împreună cu această trezire generală a conştiinţei islamice, a început şi o luptă a musulmanilor de pretutindeni pentru a se desprinde din diferitele formaţiuni statale non-musulmane din care făceau parte. La toate frontierele lumii islamice au izbucnit conflicte ale liniilor de falie. Războiul din Nagorno Karabah, conflictele Turciei cu Armenia şi cu Grecia, războiul din Cecenia, luptele din Bosnia şi Kosovo, apoi cele din Etiopia, Sudan, Pakistan, Bangladesh sau Kashmir, fără a pune la socoteală Israelul, Irakul sau Afghanistanul, toate sunt considerate a fi în mod esenţial conflicte între civilizaţii, cauzate de dorinţa mahomedanilor de independenţă şi separare[368]. Au fost identificate multe cauze, printre care militarismul religiei islamice, proximitatea cu un mare număr de alte culturi, faptul că musulmanii nu pot fi asimilaţi cultural, creşterea demografică sau absenţa unui stat de nucleu[369].

[364] Ibidem, pag. 106
[365] Ibidem, pag. 106
[366] <http://en.wikipedia.org/wiki/muslim_world>
[367] Huntington Samuel, op cit, pag. 159
[368] Ibidem, pag. 232
[369] Ibidem, pag. 240

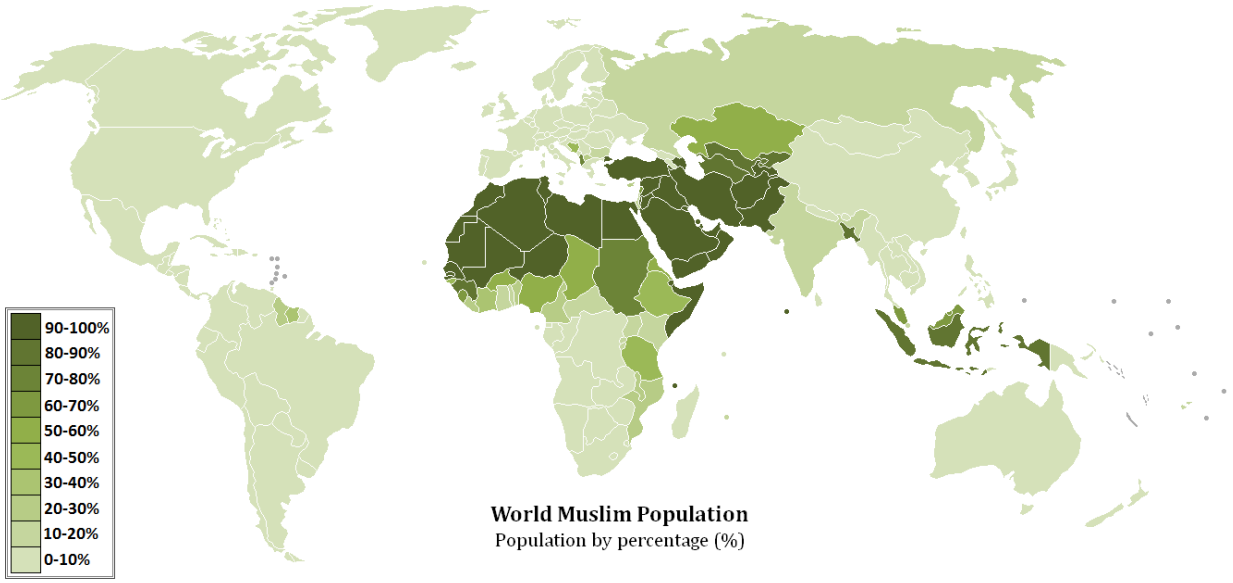

Fig. 19 – Islamul pe glob
Sursa: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/21/World_Muslim_Population_Map.png

Totuşi, pentru a înţelege eventualul militarism al mahomedanilor, sau de ce nu pot fi ei asimilaţi cultural, trebuie analizată doctrina islamică, precum şi modul în care ea se raportează la valorile occidentale.

Coranul, cartea sfântă a Islamului, este axat în principal asupra preceptelor practice ale religiei în detrimentul metafizicii[370]. El **reprezintă în principal un mod de viaţă**, având prevederi legate de mai toate activităţile sociale cotidiene, începând de la lege, continuând cu instituţia căsătoriei şi cu familia, cu relaţiile cu ceilalţi, cu drepturile omului, şi mergând până la dirijarea politicii, a ştiinţei sau a educaţiei, în măsura în care toate acestea existau in jurul anului 600. De-a lungul timpului, aceste principii au fost completate de către învăţaţi pentru a se adapta epocii curente. Astfel, doctrina islamică reprezintă un ghid ce dirijează întreaga viaţă a comunităţii şi a individului, fiind sursa primară la care se apelează în orice problemă.

Lucru foarte important, în majoritatea ţărilor arabe nu există o separare între puterea spirituală şi cea seculară, cârmuirea făcându-se pe baza principiilor religioase[371]. Pentru aceasta există aşa numita Shariah sau legea musulmană, care se aplică în toate sectoarele guvernării.

[370] Anghelescu, Nadia – *Introducere în Islam*, Bucureşti, Univers Enciclopedic, 1993, pag. 34
[371] Ibidem, pag. 77

Shariah este compusă din diferitele precepte ale Coranului privitoare la situaţiile de viaţă respective, la care se adaugă Sunnah, detalieri ale Coranului scrise de profet, apoi aşa zisele Ijma, rezolvări la diverse probleme moderne, ulterioare vieţii lui Mohammed, aşa cum au fost ele interpretate de ulama, înţelepţi islamici, pe baza Coranului, şi, în sfârşit, Quyas, cazuri precedente asemănătoare ce servesc de model. Această lege islamică acoperă o serie extrem de vastă de domenii, pornind de la cei cinci factori consideraţi importanţi, anume religia, viaţa, gândirea, proprietatea si urmaşii, până la detalii minore cum sunt igiena, dieta, creşterea copiilor şi până la probleme internaţionale.

Din trăsăturile generale ale Islamului, reiese cu precădere un interes scăzut pentru mistică si pentru metafizică, si un interes foarte ridicat pentru religia mahomedană ca mod de viaţă pe pământ[372]. Omul trebuie să lase orice preocupare în seama lui Allah care este atotputernic şi dincolo de înţelegerea umană şi să caute să păzească poruncile sale privind viaţa din această lume[373]. Regulile religioase pentru un musulman sunt puţine si simple. El trebuie sa îl recunoască pe Allah ca unic Dumnezeu, să se roage de cinci ori pe zi, in luna Ramadan să ţină post de la răsărit până la apus, sa dea milostenie la săraci şi să facă pelerinaj o dată în viaţă la Mecca. Mohammed se pronunţă destul de clar împotriva monahismului, a ruperii de lume şi a încercării de evoluţie personală, direcţia generală părând a fi aceea de a realiza o societate umană ce funcţionează dupa fundamentele religiei[374]. De asemenea observăm prin existenţa acestei porunci a milosteniei (musulmanul trebuie sa dea a patruzecea parte din venit la săraci), care de altfel este mai mult decat o recomandare religioasă, fiind o lege reglementată de stat, că se urmareşte o egalare a condiţiei individului şi o limitare a tendinţei individualiste. Această tendinţă reiese şi din recomandările privind modestia si simplitatea in port şi în ţinută, atât la bărbaţi cât şi la femei.

Un aspect deosebit de important în ceea ce priveşte lumea musulmană îl reprezintă atitudinea faţă de terorism şi faţă de jihad, chestiuni de maxim interes în lumea actuală. Pentru început, jihadul nu mai este ce era la începuturile islamului. După cum se ştie, oştirile arabe au

[372] Ibidem, pag. 34
[373] Ibidem, pag. 93
[374] Ibidem, pag. 56

supus în anii 600-700 mare parte din bazinul Mediteranei, precum şi Orientul apropiat până în India. Pe atunci lumea era împarţită în două: "Dar al Islam", lumea islamică, şi "Dar al Harb", restul lumii, stăpânit de anarhie, şi în care mahomedanii aveau menirea de a aduce ordinea. În accepţia modernă, jihadul este o luptă de apărare a islamului în faţa oricărui pericol extern, luptă la care trebuie să se ralieze toţi drept credincioşii, şi care are un caracter sfânt, neputând fi autorizată decât de către imami[375]. Jihadul poate avea o formă atât de apărare cât şi de prevenire, atunci când religia şi cultura islamică pot fi puse în pericol. Coranul, deci, autorizează violenţa în limitele autoapărării, aceasta autoapărare putând avea însă sensuri destul de largi. Totuşi, terorismul în mod clar nu se înscrie în acestă linie a apărării sau protecţiei, Mohammed condamnând în mod explicit rănirea inocenţilor pe timp de război.

Toate cele de mai sus au fost exemple menite sa arate liniile principale de gândire ale religiei musulmane. **Principiul de bază care se desprinde din învăţăturile profetului este unitatea**. Această unitate se referă pe de o parte la viata socială care este legată indisolubil de religie, nefiind o separare între stat şi biserică sau intre viaţa spirituală şi cea laică, cât şi la unitatea lumii si culturii islamice[376]. Toţi musulmanii sunt fraţi, şi, în măsura în care se întinde lumea mahomedană, ei trebuie sa fie uniţi întru protejarea legii, religiei si culturii lor, care este considerată superioară[377]. Această unitate poate fi ameninţată de orice influenţă străină, cum ar fi cea a culturii laice occidentale, şi, chiar dacă islamul nu se mai extinde, el trebuie să apere ceea ce a acumulat într-un mileniu si jumătate.

Conceptul central al religiei musulmane este acela de "ummah", sau comunitatea musulmană unică[378]. Această comunitate anulează criteriile rasiale sau lingvistice, cuprinzând credincioşii de pretutindeni. Ea înglobează toate sferele socialului, economicului şi politicului. Scopul acestei comunităţi este de a oferi modelul normativ al unei societăţi sacralizate, în cadrul căreia toţi membrii să îşi poată găsi calea spre mântuire[379]. **Colectivitatea primează**

[375] Ibidem, pag. 35
[376] Ibidem, pag. 56
[377] Ibidem, pag. 16
[378] Ibidem, pag. 56
[379] Ibidem, pag. 56

asupra individului, buna funcţionare a acestui aparat având întâietate faţă de vieţile oamenilor propriu-zişi[380].

Desigur că există diverse grade de aplicare a învaţăturii musulmane in ţările islamice. La o extremă poate fi regimul taliban din Afghanistan, care a dus Shariah la extrem, vrând să creeze statul islamic perfect, dupa interpretările cele mai radicale ale legii. Astfel cei acuzaţi de adulter erau executaţi in public, femeilor li s-a interzis sa muncească sau să studieze, au fost interzise muzica si televizorul, iar bărbaţii au fost obligaţi să poarte barbă[381]. La polul opus este de pildă o ţară cum e Bosnia, care se ghidează după legi si reguli apropiate de cele europene. Oricum, conştiinţa musulmană este prezentă atât la ţările arabe, cât şi în India sau Indonezia, atât în Africa de la sud de Sahara cât şi în Asia Centrală, mergând până la marile comunităţi de musulmani din Europa (5 milioane in Franţa, 3 milioane in Germania sau 2 milioane in Anglia)[382].

Putem observa imediat o contradicţie fundamentală între ideea de comunitate islamică "ummah" şi ideea de comunitate globală construită după model occidental.

Dacă societatea occidentală este una laicizată, nu are componente sacre la nivel de guvernare, şi promovează concepte precum pluralismul religios sau libertatea cultelor, cea islamică este una sacralizată, având o religie unică şi omniprezentă, încercând să proiecteze un model divin asupra societăţii umane, şi având un scop spiritual, mântuirea sufletelor credincioşilor.

În timp ce în lumea occidentală primează loialitatea faţă de stat şi, eventual, naţiune, în lumea musulmană importantă e loialitatea faţă de religie, şi apoi de trib, iar credinţa absolută în Allah nu e compatibilă cu supunerea faţă de stat[383].

În islam primează colectivitatea, văzută ca mecanism pentru salvarea individuală, iar importanţa individului este secundară. Oamenii trebuie să se conformeze legilor comunităţii, a

[380] Ibidem, pag 56
[381] <http:// en.wikipedia.org/wiki/Human_rights_in_Afghanistan>
[382] <http://en.wikipedia.org/wiki/muslim_world>
[383] Huntington Samuel, op cit, pag 161

cărei bună funcţionare este esenţială, iar în caz contrar pedepsele pot fi aspre[384]. Finalitatea religiei islamice este aşadar una colectivă. În occident, libertatea fiecăruia este absolută, atâta vreme cât nu-i lezează direct pe ceilalţi, drepturile omului sunt fundamentale şi inalienabile, iar fiecare individ îşi poate alege propriul drum. Ceea ce contează aşadar este individul şi capacitatea acestuia de a-şi manifesta în deplină siguranţă liberul arbitru. Multe din libertăţile omului occidental, precum cele religioase sau sexuale, intră în puternică contradicţie cu vederile Coranului[385].

Dacă la musulmani nu există o separare a religiei de sfera politicului, a economicului sau a socialului, urmărindu-se o societate deplin sacralizată, la occidentali pluralismul este esenţial, această separare între religie şi celelalte domenii existând încă din evul mediu.

Legea islamică, shariah, destul de strictă şi de rigidă, şi prezentă în organismele de guvernare, intră iarăşi în contradicţie cu dreptul occidental, având origini în dreptul roman care este laic, modern, mult mai flexibil şi nuanţat, şi bazat pe principii din care lipseşte componenta religioasă.

Atât creştinismul cât şi islamismul sunt religii monoteiste şi universaliste, considerându-se fiecare singura credinţă adevărată, şi având idei opuse, cum ar fi dragostea pentru om în sine la creştini faţă de primatul comunităţii la musulmani, sau ideea de liber arbitru în religia creştină faţă de ideea de destin şi predeterminare în religia musulmană.

Există, desigur, şi numeroase critici aduse doctrinei islamice. Se afirmă că legitimează violenţa în scopuri de apărare, că menţine pedeapsa capitală, că femeia are un statut inferior bărbatului, şi, cel mai important, că se încearcă să i se impună individului de către societate un anumit mod de a se comporta şi de a gândi, limitându-i-se liberul arbitru şi opţiunea de a alege[386].

Oricum, putem vedea o contradicţie fundamentală între “ummah”, o societate sacralizată, cu finalitate spirituală şi în care religia este prezentă în fiecare domeniu, şi lumea

[384] <http://en.wikipedia.org/wiki/Shariah>
[385] <http://en.wikipedia.org/wiki/Shariah>
[386] <http://en.wikipedia.org/wiki/Fundamentalism>

occidentală. Întinderea ideilor globaliste în lumea musulmană ar duce la laicizarea acesteia, la separarea religiei faţă de celelalte componente ale societăţii, la apariţia pluralismului religios, deci, ar afecta în mod esenţial scopul spiritual al societăţii islamice, acela al unei lumi omeneşti după model divin care să ofere individului un cadru pentru mântuire.

De altfel, această incompatibilitate dintre forma globalistă şi fondul musulman este şi una din principalele cauze ale revigorării sentimentului religios şi a renaşterii islamice[387]. Dată fiind criza de identitate individuală pe care o provoacă modernizarea, nevoia unei identităţi se manifestă adesea printr-o revoluţie spirituală, iar acest fenomen s-a petrecut şi în lumea musulmană[388].

Alături de renaşterea islamică şi de globalizare, creşterea demografică din ţările mahomedane precum şi dispariţia comunismului ca duşman comun au dus la actuala stare tensionată dintre Islam şi Occident[389]. La aceasta contribuie şi faptul că în decursul istoriei, pentru Europa, lumea islamică a fost "celălalt", duşmanul tradiţional din vremea cruciadelor şi a Imperiului Otoman, şi, în ultimă instanţă, o lume diferită cu reguli diferite[390].

Musulmanii tind să vadă Occidentul ca fiind o lume ireligioasă, materialistă, decadentă, coruptă, imorală, arogantă, brutală, imperialistă, şi în acelaşi timp seducătoare prin libertăţile pe care le oferă, prin tehnologie, prin mass-media, şi de a cărei influenţă se tem[391].

Occidentalii văd lumea islamică drept una periculoasă, violentă, fanatică, teroristă, nucleară şi drept o nesfârşită sursă de emigranţi[392].

Dar, după cum spunea Huntington, la ora actuală "problema fundamentală a occidentului nu este fundamentalismul islamic ci islamul, o civilizaţie deosebită ai cărei membri sunt convinşi de superioritatea culturii lor. Problema pentru Islam este occidentul, o civilizaţie

[387] Huntington, Samuel, op cit, pag. 191
[388] Ibidem, pag. 69
[389] Ibidem, pag. 191
[390] Ibidem, pag. 190
[391] Ibidem, pag. 193
[392] Ibidem, pag. 193

diferită ai cărei membri sunt convinşi de universalitatea culturii lor şi cred că puterea lor superioară le impune obligaţia de a-şi extinde această cultură pretutindeni în lume”[393].

Am făcut această caracterizare a fenomenului Islamic pentru a arăta că şi un islam moderat precum cel din Turcia este suficient pentru a integra această ţară în marea familie musulmană şi pentru a o rupe de Europa, la care se adaugă temerile occidentale că islamul moderat s-ar putea cu timpul radicaliza.

Ne putem da astfel seama că poziţia Turciei de aliat al SUA şi al NATO nu este defel una sigură, iar situaţia se poate schimba în anii ce vin într-un mod radical.

[VI.4] Panturcismul

După 1990, profitând de vidul de putere creat de dispariţia URSS, Turcia a apărut ca actor important în acest spaţiu. Neacceptată pe de-a întregul nici de Europa nici de lumea musulmană, **Turcia s-a refugiat într-o identitate turcică, solidarizându-se cu multele popoare turceşti** de la Marea Neagră, din Caucaz şi din Asia Centrală. Trebuie menţionat că această denumire e una generală, distincţiile etnice dintre aceste populaţii răspândite pe tot cuprinsul Asiei fiind mari[394]. Totuşi, există anumite puncte comune. Atât găgăuzii din Moldova, tătarii din Crimeea, populaţiile din Caucazul de Nord, din zonele Daghestanului, Adâgheii, Karaceavo-Cerkeziei, Kabardino-Balkâriei, turkmenii, uzbecii, kazahii, kirghizii fac parte din marele grup etnic turc, azerii mai ales fiind foarte apropiaţi lingvistic de turci[395]. Aproape toate aceste popoare sunt musulmane (excepţie făcând găgăuzii), iar cele aflate pe teritoriile Rusiei sau Ucrainei văd în Turcia o posibilitate de eliberare dintr-o îndelungată dominaţie slavă. Acestor populaţii turcice li se adaugă diverse grupuri etnice indo-europene din Rusia sau Georgia

[393] Ibidem, pag. 197
[394] Serebrian, Oleg, op. cit., pag. 60
[395] Ibidem, pag. 61

precum cecenii, inguşii sau adjarii, care fiind musulmani se simt mai aproape de turci decât de creştinii ortodocşi din jur[396].

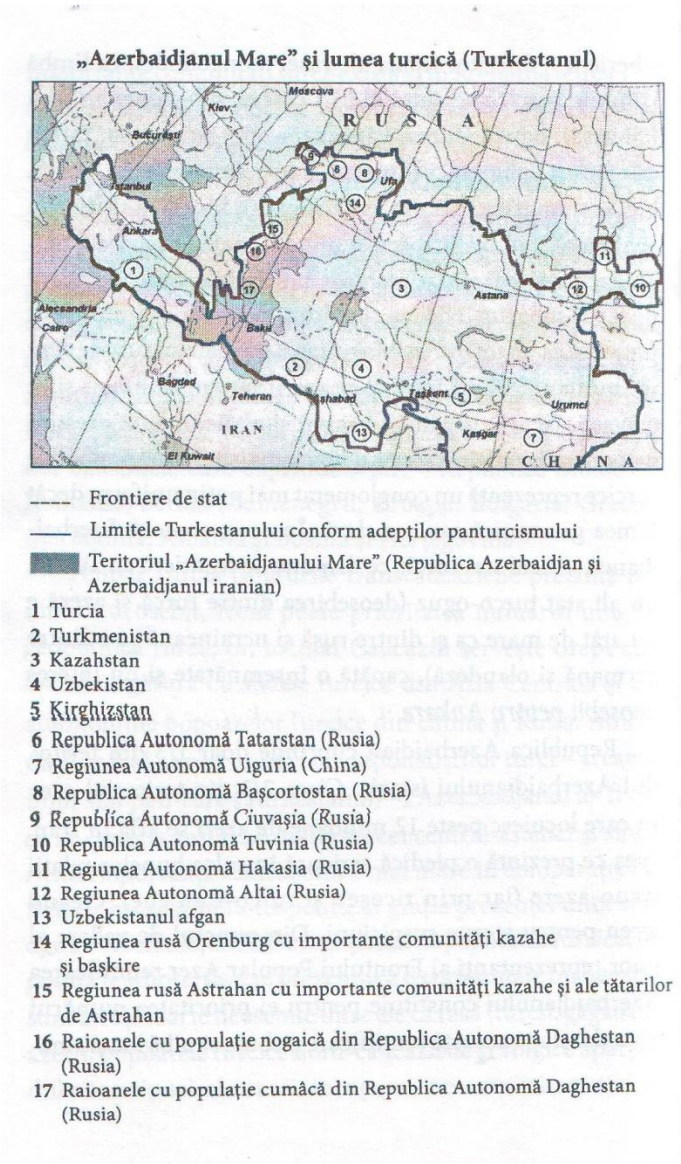

Fig. 20 – Lumea turcică
Sursa: Serebrian, Oleg – *Geopolitica spaţiului pontic*

Profitând de golul lăsat de retragerea rusească, Turcia a apărut pentru multe din aceste popoare ca o alternativă economică viabilă şi ca o deschidere spre formaţiunile europene aliate

[396] Ibidem, pag. 74

Turciei. Dincolo totuşi de investiţiile economice în aceste ţări, Turcia se confruntă cu o mare problemă, anume lipsa legăturii geografice directe.

Dacă în cazul fraţilor de etnie sau de religie din Rusia şi Ucraina, turcii se mărginesc la manifestarea solidarităţii, neexistând posibilitatea unei legături spaţiale iar Rusia sau Ucraina fiind mult prea puternice pentru a se putea interveni direct în treburile lor interne, în cazul Asiei Centrale visul turcilor este de a stabili un pod prin Azerbaidjan[397].

Azerbaidjanul este un element cheie pentru Turcia, nu numai prin rezervele de gaz şi prin conductele energetice ce tranzitează teritoriul turc. Azerii, consideraţi de mulţi ca o varietate a turcilor[398], sunt despărţiţi de aceştia de către Armenia, aflată în conflict îngheţat cu azerii şi într-o rivalitate istorică faţă de turci. Dacă Turcia ar putea cumva să realizeze o legătură teritorială cu Azerbaidjanul, ar putea încerca **realizarea unui culoar geografic cu ţările din Asia Centrală şi a unei mari uniuni pan-turceşti**[399]. Speranţele Turciei se leagă de alipirea nordului Iranului, care are graniţă comună cu ambele ţări şi populaţie majoritar azeră, la Azerbaidjan, şi la crearea unui culoar prin acest teritoriu[400]. Evident că acest plan este greu realizabil dată fiind forţa Iranului, însă aceste stări conflictuale creează două axe de alianţe în Caucaz, una est-vest între Turcia şi Azerbaidjan şi una nord-sud între Rusia, Armenia şi Iran. De aici şi adversitatea iranienilor faţă de pan-turcism şi lipsa de implicare în problemele musulmanilor din Caucaz.

Importanţa acordată de turci Azerbaidjanului a fost evidentă în cazul conflictului din Nagorno-Karabah, când, trecând peste interesele NATO, Turcia a luat partea azerilor împotriva armenilor şi implicit a ruşilor, şi doar protestele vehemente ale aliaţilor vestici au făcut ca situaţia să nu degenereze într-un conflict de proporţii, sau în cazul enclavei azere Nahicevan, Turcia ameninţând Armenia cu războiul dacă aceasta va anexa provincia.

Panturcismul este a treia orientare importantă a politicii turce, alături de modernism şi islamism, iar Turcia speră să atragă de partea ei diversele populaţii din Caucaz sau Asia Centrală şi să-şi afirme o identitate turcă proprie. Dat fiind că toate aceste etnii sunt percepute de ruşi ca

[397] Ibidem, pag. 60
[398] Ibidem, pag. 61
[399] Ibidem, pag. 58
[400] Ibidem, pag. 122

făcând parte din sfera lor de influenţă, apare această confruntare atât pentru energie cât şi pentru putere în Caucaz între Turcia şi Rusia.

[VI.5] Concluzii

Turcia are o poziţie extrem de importantă la Marea Neagră, un stat pivot, capabil să facă legătura între Orient şi Occident fie într-un sens fie în altul, sau să fie un obstacol. La aceasta se adaugă nivelul de dezvoltare, precum şi puterea militară a Turciei. Deocamdată, Turcia este aliat NATO şi face politica Statelor Unite în Caucaz, având în Rusia şi Iran oponenţi comuni cu formaţiunile vestice, precum şi interese energetice comune în Caucaz. Pe de altă parte, Turcia are o cultură asiatică, autoritară şi imperială, are o slabă implementare a valorilor occidentale, şi nu a făcut în general decât să îşi urmeze propriul interes, chiar şi când acest interes nu a coincis cu cel al partenerilor vestici.

Neacceptarea Turciei atât de către Europa cât şi de către lumea islamică a dus la o criză de identitate, turcii căutându-şi această identitate în trei direcţii: spre modernizare şi occidentalizare, direcţie nesusţinută nici de populaţie nici de condiţiile social-istorice, spre islam şi spre panturcism. Am arătat motivele pentru care cultura islamică este incompatibilă în opinia noastră cu cea euro-atlantică şi presupunem că în cazul în care partidele musulmane vor ajunge la putere Turcia se va depărta de Europa. Panturcismul este un drum propriu al turcilor, care probabil va deveni sursa identitară cea mai puternică, dar care se loveşte de anumite obstacole de ordin geostrategic greu surmontabile, în speţă depărtarea de celelalte popoare turcice.

Turcia rămâne deocamdată un aliat cheie al NATO la Marea Neagră, însă o ţară care are ca obiectiv propria putere şi propriile interese, diferită, imprevizibilă şi aflată în acest moment într-o dilemă identitară despre care nu se ştie în ce sens se va rezolva.

Capitolul VII

ROLUL DE PIVOT AL UCRAINEI

[VII.1] Poziţia strategică a Ucrainei

Ucraina se află situată pe ceea ce Huntington considera a fi falia despărţitoare dintre Orient şi Occident[401], la limita dintre Europa şi Rusia, având o identitate ambiguă şi neaparţinând în totalitate de nici una din cele două civilizaţii. Această amplasare ţine de istoria ţării, în decursul căreia partea de vest a fost în componenţa Poloniei, a Lituaniei sau a Austro-Ungariei, aşa că a dezvoltat o cultură apropiată de Occident şi catolică, iar estul a fost la Rusia, primind multe influenţe din această parte. De altfel limba ucraineană este foarte similară cu rusa[402]. Deşi întreg teritoriul ucrainian a făcut parte din URSS, după 1990 vestul ţării a căpătat o atitudine proeuropeană, iar în estul una prorusă. Problema la Ucraina este că ţara nu are dezvoltată o identitate ucraniană propriu-zisă[403]. Nu există o conştiinţă naţională, iar identificarea etnică se face mai degrabă între diversele regiuni ale ţării[404], lucru de înţeles prin faptul că Ucraina nu prea a avut perioade lungi de independenţă în istorie (a existat un Cnezat Kievean în secolul XIV), precum şi prin apropierea etnico-lingvistică de ruşi. Această lipsă de identitate geopolitică a Ucrainei este accentuată de fărâmiţarea ţării provocată de diferiţi factori de relief. Niprul, alcătuit dintr-o suită de lacuri, constituie o mare barieră naturală între est şi vest, străbătută de un număr redus de poduri. În vest există Rutenia izolată de restul ţării prin lanţul carpatic, apoi sudul Basarabiei, cu un amestec de populaţii, iarăşi legat doar printr-o şosea, în sud Crimeea, legată de continent printr-o fâşie de pământ şi cu o populaţie în majoritate non-ucraineană (ruşi, greci şi tătari), iar în est bazinul Donbas, care chiar dacă nu e izolat geografic, este aproape în totalitate rusofil[405]. Importanţa acestui stat constă în poziţia lui de pivot între UE şi Rusia, dublată de lipsa lui de orientare. Pentru Rusia, Ucraina este necesară

[401] Huntington, Samuel, op. cit., pag. 151
[402] Serebrian, Oleg, op. cit., pag. 53
[403] Ibidem, pag. 40
[404] Ibidem, pag. 36
[405] Ibidem, pag. 41

pe de o parte pentru identitatea de congregaţie pan-slavă pentru rolul de unificator al slavilor ortodocşi de pretutindeni pe care Rusia îl doreşte, iar apoi pentru că fără Ucraina Rusia e un stat, dar cu Ucraina e un imperiu[406]. Totuşi, **principalul rol geopolitic al Ucrainei din perspectiva ruşilor este de poartă spre Europa**. Ucraina este legătura ruşilor cu spaţiul european, necesară pentru extinderea influenţei Moscovei spre Moldova şi spre ţările slave din Balcani şi în acelaşi timp o stavilă în calea extinderii NATO şi UE în CSI. Această postură este însă una cu două tăişuri. **Dacă Ucraina ar fi dominată de Occident, atunci ea ar deveni o poartă a Europei spre fosta URSS şi o barieră în calea Rusiei.**

Poziţia Ucrainei este similară întrucâtva cu cea a Turciei, cu menţiunea că Turcia este o ţară mai puternică şi mai dezvoltată. Ambele se află la intersecţia dintre civilizaţii, prin potenţialul pe care îl au pot fi esenţiale ca aliaţi pentru oricine, şi au o identitate incertă, pendulând între Orient şi Occident. Ambele sunt actori zonali de maximă importanţă, ele putând înclina lupta pentru supremaţie în spaţiul pontic în favoarea NATO, a Rusiei sau a ţărilor islamice.

Alte motive ce dau importanţă Ucrainei sunt pe de o parte faptul că majoritatea conductelor de hidrocarburi din Rusia spre Europa trec pe aici, iar pentru ruşi este important să aibă un control cât mai mare asupra acestora, iar pe de alta este chestiunea controlului litoralului de nord al Mării Negre, unde Ucraina iarăşi rivalizează cu Rusia.

[VII.2] Relaţia Ucrainei cu Rusia

Rusia a fost ţara vecină cu cea mai mare influenţă în istoria Ucrainei, şi continuă să se bucure şi la ora actuală de susţinerea populaţiei în teritoriul din dreapta Niprului, în Crimeea şi în bazinul Donbas. Peninsula Crimeea, unul din punctele importante de control ale Mării Negre a fost în timpul URSS o destinaţie turistică unde multă lume înstărită din totul cuprinsul uniunii

[406] Deică, Petre, op. cit., pag. 13

şi-a construit proprietăţi, la care se adaugă faptul că pe teritoriul Crimeeii au fost amplasate numeroase baze şi facilităţi militare ruse, factori datorită cărora **Crimeea este la ora actuală dominată mai degrabă de ruşi decât de ucrainieni**[407]. Aici apare şi chestiunea flotei ruse, ce staţionează până în 2017 la Sevastopol, fiind alt element ce dă Crimeeii importanţă. În aceeaşi situaţie se află şi principala regiune economică a Ucrainei, bazinul carbonifer Donbas aflat la graniţa cu Rusia şi cu populaţie preponderent rusească[408]. Controlarea acestor spaţii cheie face parte din procesul de menţinere a Ucrainei în sfera de influenţă a Moscovei, acesta fiind unul din principalele obiective ale guvernului rus[409].

Şantajul energetic, preluările economice, propaganda mediatică, discreditarea politicienilor occidentali, izolarea diplomatică, manipularea chestiunilor etnice sau ameninţarea cu armata sunt tot atâtea strategii ruseşti menite să împiedice desprinderea Ucrainei din sânul CSI şi orientarea acesteia spre Occident[410]. Aceste metode au dat roade parţial prin faptul că procesul de modernizare a Ucrainei a stagnat[411]. **Numeroase structuri comuniste ce împiedică dezvoltarea persistă în angrenajele ucrainiene**[412]**, implementarea reformelor întârzie să se facă simţită, iar corupţia este prezentă la toate nivelurile**[413].

Au fost identificate trei disfuncţionalităţi majore în sistemul de guvernare al Ucrainei[414]: la nivel legal şi constituţional (democraţia nefiind suficient de prezentă), la nivel de partide (rămase cu aceiaşi oameni de pe vremea fostei URSS) şi la nivelul relaţiei dintre politic şi afaceri, unde este prezentă o oligarhie ce controlează ambele domenii. După ce primii doi preşedinţi, Kravciuk şi Kucima, au fost favorabili Rusiei[415], a urmat revoluţia portocalie în 2005 în urma căreia a venit la putere prooccidentalul Viktor Iuşcenko. Se consideră însă că succesul acestei mişcări a fost doar parţial, reforma s-a produs doar la nivel înalt, vechile structuri au persistat,

[407] Serebrian, Oleg, op. cit., pag. 48
[408] Ibidem, pag. 41
[409] Bugajski, Janusz, op. cit., pag. 113
[410] Ibidem, pag. 115
[411] Samokhvalov, Vsevolod – *Relations in the Russia-Ukraine-EU triangle: 'zero sum game' or not?* în *Occasional Paper*, nr. 68/2007, < www.iss.europa.eu/uploads/media/occ68.pdf >, pag. 38
[412] Roncea, Victor, op. cit., pag. 119
[413] Samokhvalov, Vsevolod, op. cit., pag. 34
[414] Fischer, Sabine – *Ukraine quo vadis?* în Chaillot Paper, nr. 108, februarie 2008, <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp108.pdf>, pag. 37
[415] Bugajski, Janusz, op. cit., pag. 130

iar în cele din urmă Iuşcenko a intrat în jocul oligarhilor, fapte favorabile mai cu seamă Rusiei[416]. La aceasta s-a adăugat şi câştigarea alegerilor anticipate din 2006 a partidului prorus condus de Viktor Ianukovich.

Fig. 21 – Probleme interne ale Ucrainei
Sursa: Serebrian, Oleg – *Geopolitica spaţiului pontic*

O altă mare problemă a Ucrainei este dependenţa economică de Rusia în domeniul gazului. Aproximativ 75% din hidrocarburile necesare Ucrainei provin din Rusia, sau tranzitează teritoriul rusesc[417], iar această nevoie de Rusia a fost adâncită de corupţia din sectoarele politic şi economic, semnându-se numeroase contracte care au accentuat nejustificat dependenţa susnumită[418]. După revoluţia portocalie din 2005, un conflict a izbucnit între cele două părţi, Rusia mărind preţul gazului, iar Ucraina refuzând să plătească. Traficul de gaz a fost sistat de Gazprom între 1 şi 4 ianuarie 2006. În cele din urmă, s-a ajuns la o soluţie prin care Ucraina a

[416] Fischer, Sabine, op. cit., pag. 59
[417] Pirani, Simon – *Ukraine's Gas Sector, Oxford Institute for Energy Studies,* <www.oxfordenergy.org/pdfs/NG21.pdf>, pag. 62
[418] Ibidem, pag. 31

plătit un preţ mai mare, dar a căpătat o anumită autonomie a propriei reţele de hidrocarburi[419]. Oricum, relaţia în acest domeniu dintre ucrainieni şi ruşi este departe de a se simplificat, gazele naturale rămânând în continuare un factor prin care Rusia poate controla Ucraina.

Dovadă în acest sens a fost şi noua criză a gazului din iarna 2008-2009. Gazpromul a mărit din nou costul hidrocarburilor, cerând Naftogazului preţul european pentru metrul cub, şi solicitând plata unor datorii acumulate. Partea ucraineană a refuzat într-o primă fază, încercând să şi majoreze taxa pentru tranzitul spre Europa. Drept răspuns, Rusia a oprit la între 1 şi 19 ianuarie 2009 livrarea de gaze ucrainienilor, şi apoi, acuzându-i pe aceştia că fură din hidrocarburile destinate Uniunii Europene[420], a stopat întregul proces de livrare, atât spre Europa cât şi spre Ucraina. Situaţia s-a rezolvat în urma intervenţiei statelor din Uniune, Kievul acceptând plata unui preţ mărit şi păstrând taxa de tranzit neschimbată pentru încă un an.

Refuzul în primă instanţă al ucrainienilor de a plăti a fost văzut ca o încercare de a forţa mâna ruşilor din postura de principală ţară de tranzit[421], şi de a forţa Occidentul să pună presiune pe aceştia, sperând că la solicitarea ţărilor vestice Gazpromul va micşora preţurile[422].

Rezultatul nu a fost însă decât o confirmare a lipsei de alternative pe care Ucraina o are vis-a-vis de Rusia în ceea ce priveşte importul de gaze.

Aşadar, influenţa rusească pe teritoriul ucrainean este accentuată de trei factori, existenţa zonelor proruse, persistenţa elementelor ce se opun într-un fel sau altul modernizării şi occidentalizării la toate nivelele societăţii, şi dependenţa economică de gazul importat din Rusia.

[419] Ibidem, pag. 99
[420] <http://en.wikipedia.org/wiki/Russia-Ukraine_gas_dispute>
[421] Goşu, Armand, op. cit.,pag.9
[422] <http://en.wikipedia.org/wiki/Russia-Ukraine_gas_dispute>

[VII.3] Ucraina şi Occidentul

În condiţiile în care **partea vestică a ţării, precum şi tineretul**[423] **sunt prooccidentali**, Ucraina a avut după 1990 o politică de tatonare faţă de NATO şi UE, care însă a întârziat să se concretizeze în vreun fel. De abia în 2005, **revoluţia portocalie de tip occidental i-a adus la putere pe preşedintele Viktor Iuşcenko şi pe premierul Iulia Timoşcenko, ambii favorabili formaţiunilor vestice. Această mişcare nu a avut însă efectul scontat pe termen lung**. Reformele au întârziat să apară, iar guvernul a fost divizat de luptele pentru putere[424], în acest moment conducerea fiind pro-NATO, iar opoziţia şi populaţia anti-NATO[425].

Dincolo de valoarea strategică de ansamblu a Ucrainei, **este necesară din punctul de vedere al forţelor vestice securizarea politică a liniilor energetice care trec pe aici, precum şi încercarea de a controla punctele cheie din Crimeea**, care ar putea asigura o dominaţie nord-atlantică în spaţiul pontic.

Occidentul acuză în Ucraina persistenţa structurilor de tip sovietic şi amânarea implementării organismelor tipice societăţilor democratice[426]. La rândul ei aceasta afirmă că nu au existat un suport real şi planuri concrete din partea formaţiunilor europene[427]. Chiar dacă Ucraina este vizată în continuare pentru o viitoare integrare în NATO şi UE, se consideră că deocamdată ţara nu este pregătită pentru aceşti paşi[428], fiind privită ca un partener instabil şi imprevizibil[429].

Totuşi o Ucrainã făcând politica NATO este un vis geopolitic pentru occidentali, putând fi factorul decisiv în îndepărtarea Rusiei ca mare putere de la Marea Neagră.

---

[423] Bugajski, Janusz, op. cit., pag. 131
[424] Fischer, Sabine, op. cit., pag. 64
[425] Ibidem, pag. 78
[426] Ibidem, pag. 37
[427] Ibidem, pag. 131
[428] Ibidem, pag. 101
[429] Kokoshinkiy, Oleg – *Ucraina în căutarea consensului pentru aderarea la NATO*, în *Revista 22,* nr. 944, aprilie 2008,pag.7

[VII.4] Interesele Ucrainei la Marea Neagră

Ucraina aspiră la rândul ei, asemeni Turciei, la statutul de putere locală. Ea caută să-şi asume un rol de hegemon alternativ în regiune[430], atrăgând republicile caucaziene în diverse forme de uniune economica precum GUAM.

Ca şi Rusia, Ucraina doreşte să obţină sprijin occidental, prin aderarea la NATO sau UE, pentru a-şi întări propria poziţie în CSI[431].

În ciuda dependenţei economice de gazul rusesc, Ucraina încearcă să profite de faptul că e principala ţară de tranzit pentru hidrocarburile ruseşti spre Europa. Se urmăreşte ca Ucraina să-şi conserve poziţia de transportator major al energiilor caspice, pentru a se întări în acest fel economic[432].

Astfel, apropierea atât de NATO cât şi de Rusia, de multe ori este menită să consolideze interesele ucrainiene în spaţiul pontic, Ucraina, ca şi alte ţări aflate în situaţii similare, urmărindu-şi în primul rând propriile ambiţii.

Se consideră că scopul urmărit pe termen lung de ucrainieni este acela de a înlocui Rusia ca principală putere riverană în nordul Mării Negre[433], însă, până acum, confuzia existentă în politica şi în orientările externe ale guvernelor de la Kiev au împiedicat evoluţia serioasă a Ucrainei într-o direcţie sau alta.

Canalul Bâstroe este un alt exemplu atât al dorinţei Ucrainei de a-şi întinde influenţa în zona Mării Negre cât şi al reminiscenţelor sovietice prezente în atitudinile ucrainiene, această încercare de extindere a puterii la gurile Dunării asociindu-se cu grave distrugeri cauzate unuia din cele mai importante ecosisteme din Europa[434].

[430] Petre, Dan, op.cit., pag.14
[431] Roncea Victor, op. cit, pag. 45
[432] Brzezinski Zbigniew, op cit, pag. 156
[433] Ibidem, pag. 156
[434] Roncea, Victor, op. cit., pag. 203

[VII.5] Concluzii

După cum am mai spus, situaţia Ucrainei se aseamănă cu cea a Turciei, la o scară puţin diferită, în sensul că Ucraina e mai puţin dezvoltată iar criza de identitate este mai însemnată. Avem şi aici de-a face cu o ţară importantă atât prin suprafaţă cât şi prin populaţie, situată la limita unor spaţii geopolitice, în cazul de faţă între NATO şi Rusia. Printr-o aliere definitivă cu una din aceste mari forţe, Ucraina ar putea înclina balanţa puterii în regiune, ar extinde dominaţia uneia dintre ele şi ar bloca-o pe cealaltă. Falia geopolitică ce desparte lumea orientală de cea occidentală desparte de asemenea şi Ucraina în două, identitatea ţării nefiind una bine definită.

În relaţia cu Rusia, Ucraina are trei slăbiciuni majore, anume existenţa unor regiuni majoritar pro-ruse, dependenţa de gazul rusesc şi persistenţa modelelor sovietice în sistemul politic şi economic ucrainean. De asemenea Crimeea, care este considerată una din cheile dominaţiei spaţiului pontic se află în aria de influenţă a Moscovei.

Forţele occidentale au căutat să impună un guvern favorabil prin revoluţia portocalie din 2005, însă succesul acestei mişcări nu a fost cel preconizat, reformele aşteptate întârziind să apară.

La ora actuală Ucraina pendulează între NATO şi Rusia, urmărind în fapt propria întărire şi propriile interese, anume să devină o forţă importantă la Marea Neagră.

Ca şi în cazul Turciei, în mentalitatea ucraineană nu par să se fi consolidat modelele gândirii occidentale, în societate fiind prezente mai degrabă influenţele ruseşti, iar Ucraina nu este în nici un caz la ora actuală un aliat sigur, stabil şi previzibil pentru NATO şi UE.

Viitoarea atitudine a Ucrainei ar putea să fie unul din factorii decisivi în lupta pentru putere de la Marea Neagră, însă această atitudine reprezintă la ora actuală o altă necunoscută în ecuaţia regiunii.

Capitolul VIII

DIFICULTĂȚILE MOLDOVEI

[VIII.1] Moldova între Rusia şi Europa

Poziţia strategică a Moldovei este una deosebit de importantă mai ales pentru Rusia, această ţară fiind văzută ca un cap de pod spre Europa de Sud-Est şi ca o cheie a sistemului de dominaţie rusesc la frontiera cu Europa[435]. Repetatele încercări ale ruşilor de a ocupa Moldova în decursul istoriei au urmărit tocmai valorificarea acestui punct strategic în tentativa de a stabili o legătură cu statele slave din Balcani.

Fig. 22 – Problemele din sudul Republicii Moldova
Sursa: Serebrian, Oleg – *Geopolitica spaţiului pontic*

[435] Ibidem, pag. 240

După 1990, Moldova s-a găsit într-o dilemă identitară, procesul de rusificare la care fusese supusă populaţia românească pe vremea URSS sau falsificarea istoriei moldoveneşti împărţind populaţia între cei ce se considerau români şi cei ce se considerau moldoveni.

Acest context a dus la o inerţie în orientările externe ale Moldovei ulterioare destrămării URSS. Entuziasmul general de după 1990 şi apropierea de România au condus la diverse iniţiative precum condamnarea de către guvernul de la Bucureşti a pactului Ribbentrop-Molotov sau propunerea de acordare a cetăţeniei române basarabenilor[436], însă aceste elanuri iniţiale au fost urmate **după 1994 de o orientare spre CSI**. Această atitudine a fost cauzată şi de dorinţa autorităţilor de la Chişinău de a soluţiona problema Transnistriei, însă singurul rezultat obţinut a fost un şantaj din partea Rusiei a profitat de controlul ce se putea exercita asupra Moldovei prin Transnistria[437]. Se consideră că această cale a Moldovei de apropiere de Tiraspol şi de Moscova nu a dus în ansamblu la nimic bun, fiind doar o stavilă în calea dezvoltării acestui stat[438].

În paralel, tot după 1994 s-a început o vagă orientare către Uniunea Europeană[439], cooperare ce s-a desfăşurat până în 2000 într-un ritm foarte lent, iar jocul la două capete practicat de Chişinău în relaţiile cu UE şi Rusia a fost criticat de oficialii europeni[440]. Din punctul de vedere al UE şi NATO, extinderea înspre Moldova ar viza tocmai limitarea influenţei Rusiei[441].

Guvernul moldovenesc a realizat în 2004 o schimbare bruscă şi majoră de atitudine, de unde până atunci se aflase în sfera de influenţă a Moscovei, fără vreo schimbare a partidului aflat la putere, preşedintele Vladimir Voronin trecând la un discurs pro-UE. Se crede că în Moldova importanţa aderării a fost înţeleasă foarte târziu, această miză nu a fost dezbătută îndeajuns iar populaţia nu a fost suficient informată[442].

[436] Ibidem, pag. 160
[437] Dungaciu, Dan – *Moldova Ante Portas*, Bucureşti, Tritonic, 2005, pag. 27
[438] Ibidem, pag. 28
[439] Ibidem, pag. 28
[440] Ibidem, pag. 29
[441] Ibidem, pag. 29
[442] Ibidem, pag. 298

Totuşi, pentru moment UE a pus această posibilitate pe termen lung, lăsând loc de ambiguităţi. Obiectivul urmărit la început de europeni a fost acela de a stabiliza situaţia din Moldova, integrarea urmând să vină mai târziu[443].

Părerea generală este că întârzierea integrării Moldovei în Europa a fost cauzată şi de eşecul cooperării cu România. Ţara noastră, aflată mult mai aproape de NATO şi UE, ar fi putut fi o locomotivă pentru molodoveni, fiind considerată esenţială în procesul de aderare al Moldovei[444]. Relaţiile dintre Chişinău şi Bucureşti au fost tot mai reci, între 2001 şi 2004 având loc o puternică campanie de denigrare a României în Republica Moldova[445]. Raporturile s-au dezgheţat de abia după 2004, când în noul context apărut de orientare spre Occident, guvernul moldovean a perceput importanţa pe care România ar avea-o într-un asemenea demers[446].

Deocamdată populaţia din Moldova are o atitudine mai favorabilă faţă de UE decât de NATO[447], cu care s-a semnat de altfel un pact de stabilitate, şi cu care există actualmente o politică de vecinătate. Dat fiind că nu s-a atins masa critică pentru aderare, se consideră că ar trebui să se dezbată mai mult această chestiune la nivelul maselor. Un eventual eşec al UE ar duce la o serie de consecinţe negative printre care se numără reorientarea spre Moscova, impresia de abandon pe care ar avea-o ţările din CSI, un flux crescut de emigranţi ilegali sau faptul că rutele de energie care trec pe aici nu ar fi securizate politic[448].

În Moldova, ca şi în multe alte foste state membre din URSS, persistă mecanisme politice, economice şi sociale de tip sovietic, iar procesul de modernizare decurge mai lent decât în ţările Europei de Est. Există opinia conform căreia Transnistria este principalul obstacol în calea integrărării euro-atlantice a Moldovei, iar cât timp această criză va persista, aderarea moldovenilor la organismele vestice va stagna[449]. **Opţiunea europeană a Moldovei pare totuşi una solidă, dar care însă va avea nevoie de timp pentru a se concretiza, fiind necesară în**

[443] Ibidem, pag. 45
[444] Ibidem, pag. 49
[445] Ibidem, pag. 51
[446] Ibidem, pag. 55
[447] Ibidem, pag. 64
[448] Ibidem, pag. 305
[449] Ibidem, pag. 260

prealabil o reformă a societăţii de aici precum şi soluţionarea într-un fel sau altul a chestiunii transnistrene.

[VIII.2] Chestiunea Transnistriei

Transnistria, partea din Moldova cuprinsă la est de Nistru are în componenţa etnică 32% moldoveni, 31% ruşi şi 29% ucrainieni[450]. Regiunea s-a separat de Moldova în 1990, iar în 1992 a avut loc un conflict armat între cele două părţi, în cadrul căruia transnistrenii au fost susţinuţi cu trupe şi armament de provenienţă rusească[451]. De atunci, Transnistria a constituit o zonă de conflict îngheţat, similară cu cele din Osetia de Sud, Abhazia sau Nagorno-Karabah, având o independenţă *de facto*, nerecunoscută însă pe plan internaţional. **Separarea de Moldova este văzută ca având motive în primul rând geopolitice, Transnistria fiind un bastion rusesc prin care se încearcă menţinerea influenţei Kremlinului în Moldova**[452]. Diferenţa faţă de zonele de conflict din Georgia constă în depărtarea geografică dintre Rusia şi Transnistria, însă chiar şi aşa Occidentul percepe această enclavă drept o ameninţare la adresa păcii în regiune şi o încercare de ofensivă a Rusiei în Europa de Sud-Est[453].

Se consideră că **prejuduciile aduse de această situaţie atât Moldovei** cât şi cetăţenilor moldoveni de peste Nistru sunt numeroase, iar printre ele se numără[454]:

- nerespectarea drepturilor omului
- producerea şi exportul ilicit de armament
- existenţa unor mari depozite ruseşti de armament
- răspândirea terorismului
- provocarea şi alimentarea unor atitudini pro-imperiale

[450] <http://en.wikipedia.org/wiki/Transnistra>
[451] <http://transnistria.md/ro/info>
[452] Dungaciu, Dan, op. cit., pag. 188
[453] Moştoflei, Constantin, op. cit., pag. 75
[454] Roncea, Victor. op. cit., pag. 276

- ameninţarea siguranţei teritoriale a Moldovei
- influenţarea negativă a procesului de modernizare din Moldova
- politica antinaţională şi antiromânească dusă prin experimentul de creeare al unei naţiuni transnistrene
- crimă organizată, contrabandă şi comerţ ilicit

Fig. 23 – Transnistria
Sursa: Serebrian, Oleg – *Geopolitica spaţiului pontic*

Diferitele angajamente luate de Rusia faţă de OSCE cu privire la retregerea trupelor din Transnistria nu s-au concretizat, iar dorinţa exprimată în dese rânduri de Kremlin a fost aceea de a federaliza Transnistria şi de a creea în Moldova două entităţi aflate pe picior de egalitate, Chişinăul şi Tiraspolul. Dat fiind că Tiraspolul reprezintă interesele Moscovei[455] se înţelege de la sine că Rusia ar căpăta o mare putere de decizie în Moldova şi ar putea influenţa decisiv viitorul acestei ţări. Această tentativă a ruşilor s-a concretizat în 2003 prin memorandumul Kozak, care propunea construirea unui stat federal compus din Moldova şi Transnistria cu Rusia ca garant. Guvernul de la Chişinău a părut în primă fază să subscrie la această idee, însă în ultimul

[455] Dungaciu, Dan, op. cit., pag. 189

moment, o intervenţie a SUA a schimbat radical situaţia. Nu numai că Vladimir Voronin a respins actul, dar Moldova şi-a şi modificat complet politica externă, trecând de la o apropiere de Rusia la tatonări faţă de Uniunea Europeană. E lesne de înţeles faptul că o Moldovă în care Rusia ar fi avut o aşa de mare influenţă ar fi putut fi o piedică în calea extinderii NATO şi UE în răsărit.

Eşecul acestei încercări a dus la noi strategii venite dinspre Rusia. În 2004 a fost propus aşa numitul „plan Belkovski" care urmărea separarea Transnistriei de Moldova, constituirea ei într-un stat indepedent şi unirea Moldovei cu România. Aceste idei au fost interpretate ca urmărind să destabilizeze România şi să pună obstacole în procesul acesteia de integrare în NATO şi în UE[456].

Ucraina şi-a manifestat de asemenea interesul în regiune. În 2005 a fost înaintat „planul Iuşcenko" care prevedea alegeri şi o schimbare de regim în Transnistria. Ar fi urmat să fie impus un guvern aparent democratic, favorabil Kievului şi Moscovei, care apoi să ajungă un factor dominant în politica Republicii Moldova, uzurpând autoritatea Chişinăului. Se urmărea astfel o „transnistrizare" a întregii Republici Moldova[457], şi o extindere a intereselor ruso-ucrainiene, care în acest caz coincideau, în întreaga ţară.

Recent în septembrie 2008, noi discuţii au avut loc între Dmitri Medvedev şi Vladimir Voronin privind statutul Transnistriei, însă dat fiind că toate propunerile ruseşti prevăd recunoaşterea regiunii de către moldoveni, nu s-a ajuns deocamdată la vreun rezultat concret.

Se consideră că situaţia transnistreană este departe de a fi intrat pe un făgaş limpede, şi că există **mai multe deznodământuri posibile**[458]:

1. Secesiunea Transnistriei

- prin renunţarea necondiţionată a Moldovei. Situaţia e puţin probabilă deoarece e vorba de 11% din teritoriul moldovenesc iar graniţa cu Ucraina e recunoscută internaţional

[456] Ibidem, pag. 221
[457] Ibidem, pag. 246
[458] Ibidem, pag. 240

- prin unirea Basarabiei cu România. Soluţia propusă de Stanislav Belkovski a fost repede abandonată
- prin alipirea la Ucraina. Ideea a fost dezbătută în 2004 însă s-a renunţat la ea nu peste mult timp
- printr-o uniune inter-statală cu Moldova după modelul CSI

2. Îngheţarea conflictului şi soluţionarea lui la o dată ulterioară, când conjunctura internaţională va fi mai favorabilă
3. Menţinerea integrităţii Moldovei

- prin federalizare. Soluţia susţinută de Moscova şi care ar da Tiraspolului putere de decizie nu mai este luată în calcul la ora actuală de basarabeni
- prin „soluţia cipriotă". Această variantă pleacă de la premiza că Moldova ar putea intra în UE fără a rezolva în prealabil chestiunea transnistreană, iar ulterior, întărindu-se pe această cale, ar putea aborda problema de pe alte poziţii. Totuşi, spre deosebire de Cipru, aici nu avem de-a face cu două naţiuni şi religii diferite
- prin cantonizare/regionalizare, variantă ce nu se potriveşte cu actualul sistem de organizare european
- prin demilitarizare, decriminalizare şi democratizare (soluţia celor 3D). Ar fi nevoie de semnarea de către RM, Ucraina, România, UE, SUA şi OSCE a unui „acord internaţional în reglementarea conflictului din Moldova" care să stipuleze retragerea forţelor ruseşti din regiune

Situaţia transnistreană este una deosebit de dificilă. **Menţinerea acestui focar de conflict împiedică reformele din Moldova şi este un obstacol major în calea integrării euro-atlantice a acestei ţări**. Perspectivele însă nu sunt defel limpezi, neconturându-se nici o cale certă spre soluţionarea problemei. Lucrurile sunt complicate şi de interesele Ucrainei, care coincid în parte cu ale Rusiei şi căreia această stare de fapt îi convine. Dat fiind că orientările de viitor ale Ucrainei nu sunt neapărat previzibile, în chestiunea transnistreană apar numeroşi factori suplimentari.

Motivele pentru care în 18 ani nu s-au făcut mari progrese ţin şi de lipsa de implicare a organismelor europene. Până la aderarea României în UE şi NATO, Moldova a fost o zonă periferică şi îndepărtată de Europa, căreia nu i s-a acordat mare atenţie, nu a existat o informare corespunzătoare asupra situaţiei, şi nu s-a venit nici cu planuri nici cu soluţii. De asemenea se consideră că reprezentanţii UE în regiune, aici fiind vorba în primul rând de Adriaan Jacobovits de Szeged[459] nu au luat decizii neapărat conforme cu interesele Uniunii Europene.

Un alt factor care ar trebui să fie important în acest joc e România. **Până acum ţara noastră nu s-a implicat în regiune aşa cum s-ar fi impus**, a acceptat ca propriile ei interese să fie reprezentate de către trimişi ai UE, iar soluţiile pentru rezolvarea situaţiei au lipsit[460]. Mai ales acum, după integrarea în uniune, România ar trebui să devină mult mai activă, să îşi infomeze partenerii vestici cu privire la această chestiune, deoarece e cea mai în măsură să o cunoască, să se implice în tratative şi să vină cu planuri şi proiecte pentru detensionarea crizei. Pe de o parte ţara noastră are ocazia să îşi asume rolul de mediator şi de element de stabilitate şi de legătură în spaţiul pontic, iar pe de altă parte, poate fi aliatul de care Moldova are nevoie în drumul ei spre democratizare şi modernizare.

Pe lângă chestiune Transnistriei, Moldova a mai avut probleme în perioada imediat următoare declarării indepedenţei şi cu minoritatea găgăuză din sudul ţării. Acest grup etnic este compus din populaţii turcice, urmaşi ai uzilor, pecenegilor şi cumanilor, care au trecut la ortodoxism, păstrându-şi însă o identitate distinctă faţă de moldoveni, şi numărând 150.000 de oameni[461]. Dorinţa de independenţă a găgăuzilor a dus la conflicte după 1991, care însă s-au soluţionat în 1994 într-un mod paşnic, aceştia căpătând o anumită autonomie în cadrul Moldovei. Chiar dacă în momentul de faţă nu mai există tensiuni, conştiinţa de sine separată a găgăuzilor rămâne, şi la fel şi potenţialul pentru revendicări ulterioare.

[459] Roncea, Victor, op. cit., pag. 236
[460] Ibidem, pag. 265
[461] <http://en.wikipedia.org/wiki/Gagauz_people>

[VIII.3] Concluzii

Importanţa Moldovei a fost sesizată mai întâi de Rusia, care a perceput-o ca pe o cheie spre Europa de Sud-Est, aşa că a avut toate motivele să menţină conflictul din Transnistria, furnizând separatiştilor trupe şi armament, pentru a avea un avanpost la frontiera cu UE şi un posibil cap de pod spre Balcani. Această criză a fost un mare obstacol în calea dezvoltării Moldovei, care până în 2003 a preferat să se menţină în sfera de influenţă rusească în speranţa unei soluţionări. De abia în ultimii ani situaţia a început să se schimbe, dar atât lipsa reformelor din societatea moldovenească cât şi lipsa soluţiilor pentru Transnistria au făcut ca modernizarea Moldovei să fie un proces lent şi anevoios. Totuşi, mai ales după admiterea României în UE şi în NATO, aceste formaţiuni sunt obligate să caute soluţii la această problemă existentă la frontiera lor.

Chiar dacă la prima vedere criza transnistreană a părut una de importanţă secundară, în contextul luptei pentru putere de la Marea Neagră şi a demonstraţiei făcute de ruşi în Georgia că nu sunt dispuşi să cedeze lesne acest spaţiu, detensionarea conflictului de peste Nistru apare într-o nouă perspectivă. O victorie a intereselor euro-atlantice aici ar putea fi un semnal şi pentru celelalte ţări din regiune cu o situaţie incertă să se orienteze în mod serios către Europa, în timp ce un triumf al Rusiei ar putea da impresia statelor de aici că sunt izolate şi abandonate.

Rezolvarea este însă departe de a fi una simplă. Deocamdată nu există nişte soluţii de viitor cu grad mare de probabilitate, situaţia nu a evoluat mult de la izbucnirea conflictului, şi nu sunt mari perspective să se termine în viitorul apropiat. Probabil că unul din factorii esenţiali constă în evoluţia viitoare a Ucrainei, o aderare a acestui stat la organismele europene blocând accesul Rusiei înspre Moldova şi putând fi un pas decisiv înspre o încetare a crizei.

România ar trebui să se implice mult mai mult în chestiunea Moldovei şi a Transnistriei, putând fi elementul care să medieze şi să vină cu idei şi soluţii. Până acum însă participarea factorilor de decizie din ţara noastră în acest proces nu a fost defel una consistentă.

Situaţia Moldovei este una la fel de problematică ca şi a spaţiului pontic în general, aflându-ne la ora actuală în plină desfăşurare a evenimentelor, iar potenţialele evoluţii fiind numeroase şi nu neapărat previzibile.

Capitolul IX

BULGARIA, PARTE A SISTEMULUI DE APĂRARE AL NATO

[IX.1] Situaţia Bulgariei pe scena pontică

Bulgaria, prin dublul ei statut de ţară slavă şi ortodoxă în acelaşi timp a fost un aliat tradiţional al Rusiei în Balcani. **Ruşii, în pretenţiile lor de a se constitui în protectori ai slavilor şi ortodocşilor de pretutindeni au căutat în permanenţă să se apropie de Bulgaria şi Serbia, şi să stabilească eventual un coridor geografic cu aceste ţări**[462]. Trebuie menţionat că din acest punct de vedere România a fost întotdeauna un obstacol în calea acestor ambiţii ale Moscovei. Relaţiile ruso-bulgare au avut ca punct de pornire chiar congresul de la San Stefano din 1878, ce a urmat independenţei Bulgariei, când aceştia au primit de la ruşi mari teritorii din Macedonia, nordul Greciei şi Albania, căpătând ieşire atât la Marea Egee cât şi la Marea Adriatică. Dorinţa rusească de a avea un aliat puternic în Balcani nu a fost însă pe placul forţelor occidentale, care, câteva luni mai târziu la Berlin au redus considerabil dimensiunile nou apărutului stat bulgăresc. Acest dublu eveniment a avut însă două roluri istorice însemnate. Pe de o parte s-a creeat o apropiere între Bulgaria şi Rusia, iar pe de alta Bulgaria a avut tot timpul pretenţii teritoriale la adresa vecinilor, luptând atât în războaiele balcanice cât şi în cele mondiale contra Greciei, Serbiei sau Turciei pentru refacerea „Bulgariei mari" de la San Stefano. Dat fiind că Bulgaria a fost învinsă de fiecare dată, şi dată fiind depărtarea geografică faţă de aliaţii ruşi, bulgarii s-au izolat faţă de statele din jur, neavând relaţii bune cu nici unul din vecini[463].

În această stare de izolare, asociată cu lipsa generală de dezvoltare specifică fostului bloc comunist, au fost găsiţi bulgarii după 1990 de extinderea NATO şi a UE în răsăritul Europei. **Formaţiunile nord-atlantice au sesizat oportunitatea de a slăbi influenţa rusă în Europa de sud-est, şi de a avea un cap de pod la Marea Neagră, aşa că, profitând de izolarea politică a**

[462] Deică, Petre, op.cit., pag. 12
[463] Prevelakis, Georgios – *Balcanii. Cultură şi Geopolitică*, trad. şi postfaţă Tanaşoca Nicolae, Bucureşti, Corint, 2001, pag. 157

Bulgariei nu au întâmpinat dificultăţi în a o câştiga de partea lor. Bulgaria s-a aflat într-un impas economic după 1990, însă, începând cu 1997 economia a intrat pe o pantă ascendentă[464], iar procesul de aderare la NATO şi UE a devenit unul cert, considerându-se că această direcţie nu poate fi influenţată de eventualele schimbări de guvern sau de cadru politic[465].

Poziţia Bulgariei este una similară în mare parte cu a României, fapt ce se pare că a fost sesizat şi de partenerii vestici din moment ce ambele au aderat în 2004 la NATO şi în 2007 la UE. **Forţele occidentale văd Bulgaria ca un factor de securitate şi de stabilitate în regiune**, o ţară unde nu există fluctuaţiile de orientare politică din Turcia sau Ucraina şi care este dispusă să reprezinte interesele aliaţilor ei înainte de toate.

Dată fiind poziţia de frontieră pe care Bulgaria o are, de aici se pot supraveghea zonele conflictuale din spaţiul ex-sovietic sau din Orientul Mijlociu, se pot instala baze precum cea de la Burgas şi se pot lansa ofensive. La campaniile din 1992 din Irak şi din 2002 din Afghanistan au luat de altfel parte şi trupe bulgare[466]. De asemenea Bulgaria face parte din linia de apărare a litoralului pontic, având rolul ei în diverse operaţiuni navale sau în cadrul pazei de coastă[467].

Din punct de vedere economic Bulgaria este importantă ca rută de tranzit pentru hidrocarburi făcând parte din proiectul Nabucco. Aici însă un factor notabil îl constituie dependenţa Bulgariei faţă de gazele ruseşti, precum şi poziţia deosebit de puternică pe care o au aici companii din Rusia precum Gazprom şi Lukoil[468].

Spre deosebire de România, Bulgaria nu are avantajul de a fi un potenţial mediator în regiune, date fiind relaţiile nu foarte bune avute cu vecinii, însă, în ansamblu interesele celor două ţări coincid, iar prin adoptarea unor poziţii comune în diferitele chestiuni privitoare la spaţiul pontic, ele pot ajunge să aibă un punct de vedere care să fie luat în seamă. În momentul de faţă Bulgaria nu are cu siguranţă o poziţie deosebit de relevantă în regiune, însă prin

[464] Moştoflei, Constantin, op. cit., pag. 178
[465] Ibidem, pag. 23
[466] Ibidem, pag. 177
[467] Ibidem, pag. 181
[468] Ionescu, Mihail, op. cit., pag. 375

importanţa pe care a căpătat-o Marea Neagră în ultimii ani, statutul Bulgariei de aliat NATO şi de factor de siguranţă şi de echilibru conferă acestei ţări o şansă de ascensiune.

Depinde de modul în care Bulgaria îşi va afirma interesele, depinde dacă va şti să profite de conjunctura existentă la ora actuală, şi, de ce nu, dacă va sesiza importanţa realizării unui front comun cu România, pentru a putea să îşi valorifice poziţia pe care o are, aceea de aliat sigur al forţelor nord-atlantice într-un context deosebit de agitat, de nesigur şi de important pentru Europa, aşa cum este cel de la Marea Neagră.

Capitolul X

TENSIUNILE DIN CAUCAZUL DE NORD

[X.1] Date generale despre Caucazul de Nord

Zona aflată la nord de Caucaz, Ciscaucazia, cuprinde republicile autonome Daghestan, Cecenia, Inguşia, Osetia de Nord, Kabardino-Balkaria, Karaceavo-Cerkesia, Adâgheea, ţinuturile Krasnodar şi Stavropol, partea de sud a regiunii Rostov şi partea de vest a republicii autonome Kalmâkia, toate aflate în componenţa Rusiei.

Relevanţa zonei este dată de marea diversitate de etnii şi religii prezentă, care a transformat acest spaţiu mai ales după căderea URSS, într-un veritabil butoi cu pulbere, conflictele şi tendinţele secesioniste fiind omniprezente.

Au fost identificate un număr de nici mai mult nici mai puţin de 16 **conflicte pasive sau potenţiale** în cuprinsul Caucazului de Nord[469]:

- problema „Marii Cerkesii”
- tensiunile dintre populaţiile vorbitoare de limbă cerkeză şi karabalkari
- problema minorităţii abazine
- conflictul osetino-inguş
- conflictul ruso-cecen
- problema Nogaistanului
- tensiunile dintre cumâci şi popoarele daghestane
- conflictul lezghino-azer

Conflicte eventuale:

- problema frontierei dintre Cecenia şi Inguşetia
- problema frontierei dintre Cecenia şi eventuala autonomie a nogailor

[469] Serebrian, Oleg, pag. 95

- problema frontierei ceceno-daghestaneze
- demarcarea frontierei dintre Georgia şi Cecenia
- problema Avarstanului
- problema autonomiei lacţilor
- problema autonomiei darghinilor
- problema autonomiei lezghinilor

Această impresionantă listă a conflictelor are mai multe cauze. Caucazul este un loc unde coexistă creştinii de diferite rituri, musulmanii sunniţi şi şiiţi sau evreii pe de o parte, ruşi, diverse populaţii caucaziene şi diverse populaţii turcice pe de alta. Relieful muntos a izolat aceste popoare, le-a împiedicat să se unească în formaţiuni politice notabile, dar în acelaşi timp le-a întărit identitatea şi spiritul de independenţă. Majoritatea etniilor caucaziene au avut de-a lungul timpului o organizare pe clanuri, care pe de o parte a dus la fărâmiţare, dar pe de alta a contribuit la apariţia unei mândrii şi a unei dârzenii deosebite la aceşti oameni[470].

După căderea URSS, toate aceste conflicte şi aspiraţii spre independenţă au reizbucnit, însă depărtarea faţă de posibilii aliaţi, mai cu seamă din lumea musulmană, precum şi lipsa de unitate a acestor popoare a înlesnit mult sarcina Rusiei de a dezbina şi controla. Cultivând micile rivalităţi din Caucazul de Nord, Kremlinul s-a asigurat că ţările de aici nu vor putea să îşi unească cauzele împotriva ruşilor[471]. La aceasta a contribuit şi împărţirea originală a provinciilor, când frontierele etnice nu au fost în mod intenţionat respectate, pentru a fragmenta şi mai mult aceste populaţii, drept exemplu putând servi Kabardino-Balkaria sau Karaceavo-Cerkesia împărţite între câte o etnie turcică şi una circaziană, sau Daghestanul împărţit între peste zece etnii.

În ciuda simpatiilor venite dinspre Turcia şi dinspre lumea musulmană, locuitorii Caucazului de Nord sunt prea slabi, prea aproape de Moscova şi prea divizaţi ca să poată pune în mod real problema independenţei.

[470] Ibidem. pag. 96
[471] Ibidem, pag. 51

Cu toate acestea, a existat o excepţie numită Cecenia, despre care vom vorbi în cele ce urmează, care a creeat serioase îngrijorări în rândul guvernanţilor ruşi deoarece ar fi putut fi prima verigă dintr-un lanţ, ar fi putut fi scânteia care să aprindă butoiul cu pulbere nord-caucazian şi să dea semnalul luptei pentru independenţă a popoarelor de aici.

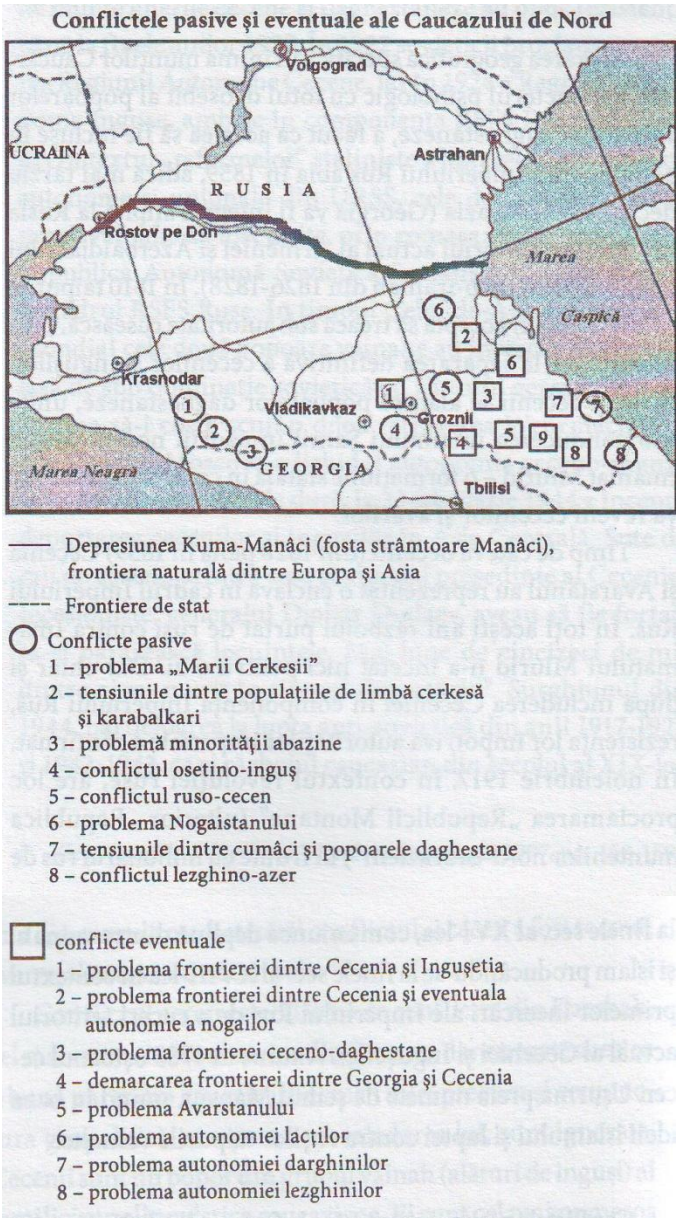
Conflictele pasive şi eventuale ale Caucazului de Nord
Volgograd
UCRAINA
Astrahan
RUSIA
Rostov pe Don
Marea
Caspică
Krasnodar
Vladikavkaz
Groznîi
Marea Neagră
GEORGIA
Tbilisi
Depresiunea Kuma-Manâci (fosta strâmtoare Manâci), frontiera naturală dintre Europa şi Asia
Frontiere de stat
Conflicte pasive
1 – problema „Marii Cerkesii”
2 – tensiunile dintre populaţiile de limbă cerkesă şi karabalkari
3 – problemă minorităţii abazine
4 – conflictul osetino-inguş
5 – conflictul ruso-cecen
6 – problema Nogaistanului
7 – tensiunile dintre cumâci şi popoarele daghestane
8 – conflictul lezghino-azer
conflicte eventuale
1 – problema frontierei dintre Cecenia şi Inguşetia
2 – problema frontierei dintre Cecenia şi eventuala autonomie a nogailor
3 – problema frontierei ceceno-daghestane
4 – demarcarea frontierei dintre Georgia şi Cecenia
5 – problema Avarstanului
6 – problema autonomiei lacţilor
7 – problema autonomiei darghinilor
8 – problema autonomiei lezghinilor

Fig. 24 – Surse de conflict în Caucazul de Nord
Sursa: Serebrian, Oleg – Geopolitica spaţiului pontic

[X.2] Conflictul din Cecenia

Cecenia a avut în decursul istoriei o situaţie aparte, fiind ultima formaţiune statală din regiune care a intrat sub dominaţie străină, nefiind cucerită până în 1859. Au fost descrişi de-a lungul vremii drept un popor războinic şi curajos, cu un foarte strict cod al onoarei şi cu o diviziune socială pe clanuri[472]. Cecenii fac parte alături de inguşi din grupul caucazian al vainahilor şi sunt musulmani sunniţi, deci diferiţi de ruşi sub toate aspectele. Imediat după căderea URSS, în 1991 şi-au proclamat independenţa, fapt ce a dus la două războaie ruso-cecene între 1994-1996 şi între 1999-2002. **Se consideră că cecenii au sperat în declanşarea unui întreg lanţ de conflicte în Caucaz care să forţeze mâna Rusiei, în sprijinul lumii musulmane şi într-o recunoaştere internaţională, evenimente ce însă nu s-au produs**[473]. Moscova a ştiut să dezbine celelalte etnii cu porniri separatiste şi să le împingă la conflicte interioare, ţările musulmane s-au dovedit prea îndepărtate, iar Iranul, care ar fi putut sprijini cauza cecenă nu a făcut-o datorită unor interese comune cu Moscova[474], vecinii, Osetia de Nord şi Georgia nu au fost favorabili datorită unor tensiuni de graniţă, aşa că cecenii s-au văzut singuri. Cu toate acestea succesul rusesc nu a fost deloc unul facil sau categoric. Relieful muntos, războiul de gherilă dus de trupele cecene precum şi teama ruşilor de opinia internaţională care i-a reţinut de la intervenţii în forţă[475] au făcut ca acest conflict să se termine întrucâtva nedecis. Pe de o parte nici Cecenia nu şi-a căpătat independenţa sau autonomia iar pe de alta nici ruşii nu au reuşit să domine *de facto* întreg teritoriul ţării, existând zone în continuare controlate de gherilele cecene.

Războiul din Cecenia, pe lângă perspectiva extinderii a avut şi alte consecinţe neplăcute pentru ruşi precum apariţia terorismului de factură islamică şi a crimei

[472] Ibidem, pag. 96
[473] Ibidem, pag. 101
[474] Ibidem, pag. 77
[475] Ibidem, pag. 102

organizate[476]. Chestiunea cecenă nu este definitiv rezolvată, ambiţiile secesioniste ale cecenilor putând reizbucni oricând, la fel ca şi ale altor popoare din Caucaz.

În afară de războaiele dintre Rusia şi Cecenia, în Caucazul de Nord a mai avut loc între 1992 şi 1993 un **conflict osetino-inguş**, provocat de împărţirea arbitrară de către ruşi a celor două republici precum şi de faptul că osetinii sunt creştini de origine ariană iar inguşii sunt musulmani caucazieni[477]. Osetinii au avut în general o afininitate faţă de Rusia, ceea ce a dus şi în această situaţie la obţinerea de sprijin rusesc, dar **conflictul este important mai ales prin creearea a două axe, Georgia-Osetia de Sud şi Osetia de Nord-Inguşia, în ambele cazuri ruşii folosindu-se de osetini pentru a slăbi Georgia şi respectiv Inguşia**, care prin apropierea ei etnică faţă de ceceni ar fi putut emite pretenţii la independenţă[478].

O altă situaţie conflictuală în Ciscaucazia este cea din Daghestan. Această republică este un conglomerat multietnic ce poate reprezenta o imagine în miniatură a întregului Caucaz şi care include avari, lezghini, darghini, lacţi, kumâci, tabasarani, ruşi, azeri, ceceni şi nogai, fiecare cu propria identitate şi cu propriile aspiraţii. Până acum cel mai important diferend a fost cel dintre lezghini şi azeri (în Azerbaidjan trăind o importantă minoritate lezghină), însă celelalte tensiuni pot să izbucnească la rândul lor oricând şi să transforme zona într-un teatru de lupte[479].

[X.3] Concluzii

Caucazul de Nord este un puternic factor de instabilitate în zona Mării Negre. Multitudinea etnică şi confesională poate oricând degenera în conflict. Rusia până acum a dat impresia că este capabilă să ţină în frâu aceste tendinţe de separare ale popoarelor de aici, profitând de lipsa lor de unitate şi de depărtarea faţă de posibilii aliaţi, însă situaţia din Cecenia

[476] Roncea, Victor, op. cit., pag. 78
[477] Serebrian, Oleg, op. cit., pag. 106
[478] Ibidem, pag. 107
[479] Ibidem, pag. 136

este un exemplu al faptului că un focar de conflict în zonă este foarte greu de anihilat şi că poate duce la acte teroriste. Există de asemenea temeri faţă de extinderea unor potenţiale conflicte în întreaga regiune.

Totuşi, se pare că nu Rusia este cea care trebuie să se teamă în principal de aceste instabilităţi, ci Georgia şi Azerbaidjanul. Acestea au pe teritoriile lor minorităţi nord-caucaziene, iar în cazul în care lezghinii sau avarii din Azerbaidjan vor dori unirea cu cei din Dagestan, azerii s-ar putea să se vadă în mare dificultate. Asta pentru a nu menţiona dorinţa de unire a Osetiei de Sud cu Osetia de Nord, proces sprijinit de ruşi şi care deja s-a manifestat sub forma războiului din Osetia de Sud din 2008 şi a proclamării independenţei acesteia.

În condiţiile în care Transcaucazia este vitală pentru Occident în traficul hidrocarburilor de la Marea Caspică, o eventuală extindere a tensiunilor din Ciscaucazia în această zonă ar putea fi o mare piedică în calea planurilor europene din regiune.

Capitolul XI

ROLUL GEORGIEI ÎN PLANURILE EURO-ATLANTICE

[XI.1] Orientarea Georgiei spre NATO

În anii imediat următori colapsului Uniunii Sovietice, Georgia a rămas în relaţii apropiate cu Rusia din cauza dependenţei economice şi militare faţă de această ţară, lucru comun de altfel pentru majoritatea statelor din CSI. Ulterior, Georgia a intrat în grupul economic GUAM, încercând să capete o cât mai mare autonomie faţă de Moscova, şi, treptat, s-au pus şi bazele unui parteneriat cu NATO.

Această direcţie a căpătat contur tot mai clar după „revoluţia trandafirilor" din 2003, sprijinită de Occident[480], când Eduard Şevarnadze, considerat ca având simpatii proruse[481], a fost înlocuit cu Mikhail Saakashvili. Un amplu val de modernizări democratice a urmat acestei mutări, apărând reforme în mai toate domeniile, de la politică şi economie până la securitate, ţara fiind înarmată de NATO[482].

În continuare, tratate cu NATO au fost semnate în 2005 şi 2006, iar cu ocazia summitului de la Bucureşti din 2008, Georgiei i-a fost înaintat planul de aderare. **Din punctul de vedere al organizaţiei nord-atlantice, Georgia face parte dintr-un viitor sistem de securitate în coasta atât a Rusiei cât şi a ţărilor musulmane**, alianţa cu gruzinii fiind o încercare de a limita sfera de influenţă rusească în zona Mării Negre[483]. **De asemenea, dat fiind că pe aici este un punct de trecere pentru conductele cu resurse naturale din Azerbaidjan, securizarea acestei regiuni este de o mare importanţă pentru formaţiunile vestice.**

Este de înţeles că această situaţie nu convine Rusiei, care a încercat să împiedice atât procesul de modernizare al Georgiei cât şi ieşirea ei de sub influenţa Kremlinului prin

[480] Lynch, Dov – *Why Georgia Matters* în Chaillot Paper, nr. 86, februarie 2006, < http://www.weltpolitik.net/attachment/0644a930ba1074b5cca2acd4809cbed5/03d42c74909d1bdfce23cdcb7213e515/chai86.pdf>, pag. 26
[481] Ibidem, pag. 22
[482] Ibidem, pag. 53
[483] Asmus, Ronald, op. cit., pag. 41

sprijinirea cu bani şi armament a conflictelor din Osetia de Sud şi Abhazia[484]. Multă vreme pe teritoriul ţării au fost amplasate baze militare ruseşti, iar numeroase structuri de tip sovietic sunt prezente la diverse niveluri ale societăţii gruzine, aceasta fiind şi una din criticile aduse de partenerii occidentali[485].

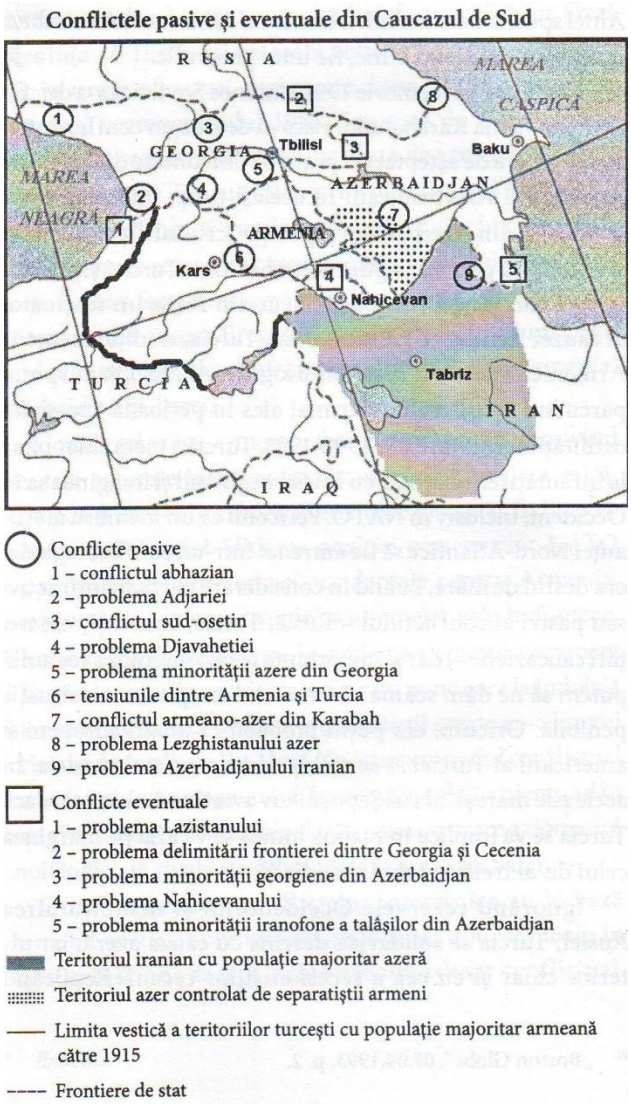

Fig. 25 – Surse de conflict în Caucazul de Sud
Sursă : Serebrian, Oleg – *Geopolitica spaţiului pontic*

[484] Serebrian, Oleg, op. cit., pag 130
[485] Asmus, Ronald, op. cit., pag. 71

De fapt, marea problemă a Georgiei o constituie lipsa de conştiinţă comună şi de identitate naţională[486]. Există unele grupuri etnice diferite de gruzini, fiind cazul osetinilor de sud (regiune dezlipită de ruşi de Osetia de Nord şi dată Georgiei tocmai în scopul de a dezbina ambele provincii), precum şi a armenilor din Djavahetia. Apoi, există situaţia abhazilor şi adjarilor, ambii fiind georgieni musulmani, fapt ce le dă o identitate mai apropiată de Turcia[487]. Dincolo de aceste cazuri, teritoriul muntos al Georgiei a fost împărţit de-a lungul timpului între mici clanuri războinice, şi chiar dacă Georgia a fost unită de mai multe ori în decursul istoriei, aceste mici formaţiuni şi-au păstrat identitatea, aşa că locuitorii actuali se asociază mult mai degrabă cu o regiune sau alta decât cu poporul georgian luat în ansamblu[488]. Aceasta este şi cauza separatismului prezent în Georgia şi a numeroaselor tensiuni existente, de care Rusia a ştiut să profite.

În acest context ne putem da seama că NATO a fost singura opţiune pentru gruzini, care, aflaţi în imediata vecinătate a Rusiei, nu aveau forţa să se desprindă singuri şi să stabilizeze situaţia pe întreg teritoriul ţării.

[XI.2] Conflictele din Osetia de Sud şi Abhazia

Osetinii sunt urmaşii alanilor, existând deosebiri etnice între ei şi gruzini. Despărţirea Osetiei în două părţi şi înglobarea celei de sud la Georgia au făcut parte din politica de divizare specifică Uniunii Sovietice. Pe teritoriul Osetiei de Sud se află 66% osetini şi 30% georgieni[489]. După 1990, au izbucnit conflicte între cele două tabere, osetinii fiind sprijiniţi de către ruşi în scopul slăbirii Georgiei şi menţinerii acesteia în sfera de influenţă rusească. În 1992 s-a ajuns la un acord de încetare a focului ce a durat până în 2008.

[486] Serebrian, Oleg, op. cit., pag. 128
[487] Ibidem, pag. 129
[488] Ibidem, pag. 128
[489] <http://en.wikipedia.org/wiki/South_Osetia>

Abhazia se află într-o situaţie similară. Abhazii sunt georgieni, dar predominant musulmani, ceea ce i-a pus într-o situaţie tensionată cu restul gruzinilor care sunt ortodocşi. Pe teritoriul republicii există 45% abhazi, 20% gruzini, 10% ruşi şi 20% armeni[490]. Conflictul dintre cele două ţări a început în 1992, fiind îngheţat în 1994. Ca şi în cazul Osetiei, abhazii au fost suţinuţi în permanenţă de ruşi.

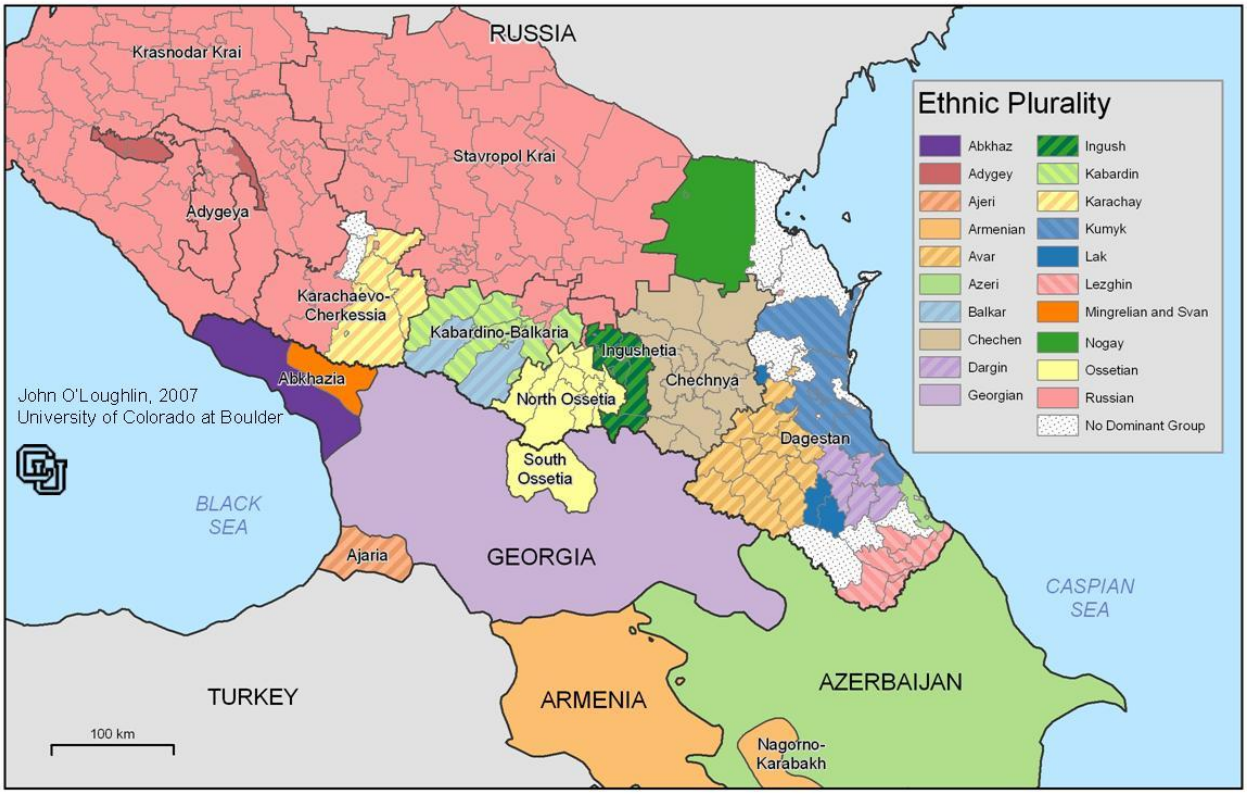

Fig. 26 – Hartă etnică Caucaz
Sursă: http://www.colorado.edu/ibs/waroutcomes/pics/ethnicMap.jpg

Existenţa celor două conflicte a dus la apariţia crimei organizate, a traficului de droguri şi de armament, şi a fost o piedică constantă în dezvoltarea societăţii georgiene. Traficul de pe BTC a fost pus în pericol de apropierea faţă de teritoriul osetin, iar în ansamblu Georgia a fost puternic afectată şi menţinută multă vreme în dependenţă faţă de Rusia.

Lipsa de implicare occidentală în soluţionarea conflictelor îngheţate de pe teritoriul gruzin a dus la începutul lui august 2008 la o încercare a trupelor georgiene de a ocupa capitala

[490] <http://en.wikipedia.org/wiki/Abkhazia>

Osetiei de Sud Tskhinvali. Riposta rusească a venit imediat, armata rusă ocupând Osetia de Sud, Abhazia şi intrând pe teritoriul gruzin până în dreptul oraşului Gori. Lipsit de sprijin internaţional, guvernul georgian a solicitat încetarea ostilităţilor, fapt la care Rusia a consimţit. Retragerea trupelor ruseşti a fost însă una lentă, menţinându-se efective în jurul oraşelor Gori şi Poti pentru cel puţin încă două săptămâni[491]. Rezultatul de ansamblu al acestei confruntări a fost unul evident negativ pentru gruzini, Duma de Stat a Rusiei votând independenţa celor două provincii, iar atât economia cât şi traficul de hidrocarburi pe BTC având de suferit în urma evenimentelor din august 2008.

S-a considerat că tentativa preşedintelui Saakashvili, una ce nu avea în mod evident şanse de izbândă, **s-a bazat pe speranţa primirii unui sprijin internaţional, crezându-se că forţele occidentale odată puse în faţa unui fapt împlinit se vor implica în conflict**[492]. Acest fapt nu s-a întâmplat, protestele ţărilor vestice nu au fost unele convingătoare, impresia generală fiind că Georgia este prea îndepărtată atât geografic cât şi cultural de Europa, prea aproape de Rusia, pentru a trezi reacţii puternice în sânul comunităţii euro-atlantice[493].

De asemenea, unul din scopurile Moscovei a fost de a-l compromite pe Saakashvili, de a arăta că acesta este iresponsabil, şi că Georgia în sine este prea instabilă ca să adere la NATO. Din acest punct de vedere, **problema care s-a pus a fost aceea că spaţiul ex-sovietic este unul plin de probleme, în care NATO nu poate interveni eficient, că aici pot oricând lua naştere conflicte şi că aceste ţări nu pot fi apărate efectiv**, iar în concluzie euro-atlanticii trebuie să reflecteze de două ori înainte de a trece la integrarea acestor ţări[494].

Tentativa gruzină a fost în mod clar un eşec, o confirmare a puterii Rusiei şi a opoziţiei acesteia la înaintarea NATO, şi un indiciu asupra riscurilor pe care ar putea să le ridice o eventuală aderare a Georgiei.

---

[491] Baibarac, Ionel – *European energy security, the impact of Russo – Georgian war on energy infrastructures projects* în *Geopolitica*, nr. 28/2008,pag.192
[492] Mungiu-Pippidi, Alina, op. cit.,pag.5
[493] Ibidem,pag.5
[494] Petrescu, Stan, op. cit., pag.83

[XI.3] Concluzii

Direcţia urmată în ultimii ani de Georgia a fost în mod clar spre NATO şi spre Europa. Poziţia Georgiei e una importantă atât în traficul de hidrocarburi cât şi în încercarea de pătrundere a organizaţiei nord-atlantice în spaţiul CSI.

Există aici însă numeroase probleme ce nu pot fi neglijate, ce ţin de lipsa de modernizare a ţării, de numeroasele probleme interne şi de proximitatea Rusiei.

Războiul din vara lui 2008 subliniază aceste probleme, arătând că Rusia nu se resemnează cu cedarea fostei sfere de influenţă, şi că slăbiciunile Georgiei există şi se pot întoarce împotriva aliaţilor ei, o eventuală aderare putându-se asocia cu mari probleme pentru Alianţă.

Dacă NATO îşi va menţine ambiţiile în viitorul apropiat, dacă extinderea în Caucaz va fi amânată pentru un termen încă nedefinit, şi, mai ales în primul caz, care va fi reacţia Kremlinului sunt tot chestiuni ce rămân deschise şi prezintă interes maxim în configuraţia locală.

Comparaţie militară în conflictul din 2008[495]	**Rusia**	**Georgia**
Trupe	90.000	18.000
Tancuri	800	180
Avioane	360	18
Buget militar	45 miliarde$	1.2 miliarde$

Fig. 27 – Comparaţie militară între Rusia şi Georgia în conflictul din 2008
Sursa: Baibarac, Ionel – *European energy security, the impact of Russo – Georgian war on energy infrastructures projects*

[495] Baibarac, Ionel, op.cit.,pag.192

Capitolul XII

AMPLASAREA STRATEGICĂ A ARMENIEI

[XII.1] Poziţia Armeniei în Caucaz

Armenia are o poziţie geostrategică destul de ingrată, fiind înconjurată aproape din toate părţile de ţări cu care se află într-un anumit grad de rivalitate. **Faţă de Turcia există o ostilitate istorică**, cauzată de genocidul din primul război mondial, de ocuparea de către turci a Armeniei Mari (aflate actualmente în Turcia), precum şi de nerecunoaşterea de către turci nici până la ora actuală a acestor acte. În relaţia cu Georgia există problema Djavahetiei, o regiune de pe teritoriul gruzin locuită de armeni, iar **cu Azerbaidjanul, aliat al Turciei, Armenia se află de 20 de ani în conflict datorită enclavei Nagorno Karabah**.

De fapt Armenia a fost prejudiciată în decursul istoriei de multe dintre teritoriile sale. Cea mai mare parte din vechiul stat al Armeniei s-a aflat în regiunea din jurul lacului Van din Turcia, dar, datorită procesului de purificare etnică practicat de otomani între 1917-1918 astăzi populaţia armeană de acolo este neglijabilă ca număr. Cu azerii au existat iarăşi mari probleme teritoriale, datorate existenţei enclavei azere Nahicevan pe teritoriul Armeniei şi a enclavei armene Nagorno Karabah în Azerbaidjan. URSS-ul a recunoscut statutul autonom al Nahicevanului, fără a-l recunoaşte însă şi pe cel al Nagorno Karabahului, ceea ce a stârnit frustrarea armenilor.

În aceste condiţii, Armenia a optat pentru o apropiere de Rusia. Dat fiind că între cele două ţări nu existase în trecut graniţă, şi implicit nici probleme de populaţie, adversitatea armenilor faţă de ruşi nu era la fel de accentuată ca cea a altor ţări din URSS[496]. **Celălalt aliat al armenilor este Iranul, singura ţară cu care Armenia are frontieră şi cu care se află în relaţii bune[497].**

[496] Serebrian, Oleg, op. cit., pag. 127
[497] Ibidem, pag. 124

Rusia a sesizat poziţia cheie a Armeniei de tampon între Turcia şi Azerbaidjan. **Pe de o parte Armenia blochează culoarul geografic prin care Turcia ar dori să ajungă la Marea Caspică şi să se impună ca o forţă unificatoare pan-turcică**[498]. Datorită prezenţei Armeniei, Turcia se vede izolată atât faţă de Azerbaidjan cât şi de ţările din Asia Centrală, cât şi popoarele de origine turcă din Dagestan şi Caucazul de Nord, nefiind decât o prezenţă îndepărtată. **Pe de alta este blocată ruta directă de acces la hidrocarburile caspice, care leagă Azerbaidjanul de Turcia**, fiind nevoie de o rută ocolitoare prin Georgia. Astfel, o ţară mică precum Armenia este capabilă să facă jocul Rusiei în regiune, fiind o mare stavilă în calea ambiţiilor turceşti.

Interesele Iranului coincid în mare parte cu cele ruseşti. Pentru Iran, o apropiere şi mai mare turco-azeră ar fi o problemă, datorită minorităţii azere din nordul ţării şi a dorinţei acestora de a se uni cu Azerbaidjanul, aşa că asistăm în regiune la apariţia a două axe geopolitice, una nord-sud Rusia-Armenia-Iran şi alta est-vest Azerbaidjan-Turcia care eventual se poate prelungi spre UE şi spre NATO.

Până acum poziţia Armeniei în raport cu formaţiunile nord-atlantice a fost doar una de tatonare, fapt derivat şi din relaţiile strânse ale acestora cu duşmanii Armeniei, Azerbaidjan şi Turcia. În aceste condiţii majoritatea relaţiilor economice ale Armeniei se desfăşoară cu Rusia[499], care sprijină cu fonduri şi armament şi conflictul din Nagorno-Karabah[500].

[XII.2] Implicarea Armeniei în Nagorno Karabah

Având la sfârşitul anilor 90 o populaţie armeană în procent de 76%[501], Nagorno Karabahul a început să fie scena unor tulburări încă din 1988. După căderea URSS, în 1991, enclava şi-a proclamat independenţa, pentru ca în urma unui război purtat între 1992 şi 1993 să se creeze un culoar cu Armenia. **Superioritatea militară armeană, susţinută de banii şi armele**

[498] Ibidem, pag. 63
[499] Asmus, Ronald, op. cit., pag. 119
[500] Serebrian, Oleg, op. cit., pag. 120
[501] <http://en.wikipedia.org/wiki/Nagorno-Karabakh_Republic>

primite din Rusia[502]**, au dus la îngheţarea conflictului**, situaţie ce persistă şi în ziua de azi. Rusia a perceput încă de atunci rolul strategic pe care l-ar avea Armenia ca aliat, precum şi importanţa susţinerii conflictelor, a slăbirii fostelor state din URSS şi a menţinerii acestora în sfera de influenţă a Moscovei.

Nagorno Karabahul, incluzând şi culoarul dintre această regiune şi Armenia sunt controlate în continuare de facto de către armeni, dar nu se bucură de nici o recunoaştere internaţională. **Guvernul de la Erevan solicită dreptul la autodeterminare al locuitorilor din Karabah, variantă ce nu convine azerilor**. Armenii se bazează pe potenţialul militar superior precum şi pe sprijinul Rusiei, sperând ca situaţia să rezolve cu timpul în favoarea lor.

De fapt, **cea care are de beneficiat din toată această conjunctură este Rusia, care sabotează planurile de apropiere dintre Turcia şi Azerbaidjan, împiedică dezvoltarea Azerbaidjanului precum şi construcţia de conducte prin acest spaţiu.**

[XII.3] Concluzii

În ciuda dimensiunilor şi populaţiei reduse, Armenia joacă un rol important în regiune, acela de aliat al Rusiei şi al Iranului şi de obstacol între Turcia şi Azerbaidjan, fiind de altfel singura ţară din spaţiul pontic rămasă în mod clar în sfera de influenţă a Moscovei. Prin Armenia şi prin susţinerea conflictului din Nagorno-Karabah, Rusia urmăreşte slăbirea Azerbaidjanului şi împiedicarea unor relaţii şi mai apropiate cu Turcia, limitând astfel ambiţiile Turciei de putere locală.

Tensiunile de aici se înscriu în seria conflictelor de falie, dintre civilizaţii, fiind vorba de o linie de demarcaţie între populaţiile turcice, islamice, şi cele creştine, indo-europene, Nagorno Karabahul fiind din acest punct de vedere o sinteză a tulburărilor din spaţiul caucazian.

[502] Serebrian, Oleg, op. cit., pag. 120

Date fiind interesele occidentale în Turcia şi în Azerbaidjan, oponenţi ai Armeniei, este puţin probabilă o modificare a afilierii strategice a Erevanului într-un viitor apropiat, deocamdată fiind o piesă în cadrul axei de alianţă Moscova-Teheran.

Capitolul XIII

AZERBAIDJANUL, CHEIA RESURSELOR CASPICE

[XIII.1] Importanţa poziţiei Azerbaidjanului

Se consideră că Azerbaidjanul reprezintă cheia accesului la zăcămintele de petrol şi gaze de la Marea Caspică[503]. Dintre cele trei ţări din Caucaz, azerii sunt singuri care au ieşire la mare, aşa că Azerbaidjanul este atât principalul exploatator al resurselor caspice de pe ţărmul vestic, cât şi principalul punct de trecere al conductelor ce vin din Turkmenistan înspre Europa.

Dimensiunile, importanţa şi exploatarea de până acum a acestor zăcăminte au fost tratate într-un capitol anterior. Nişte estimări aproximative evaluează aceste resurse la 200 miliarde barili petrol şi 8000 miliarde metri cubi gaze naturale[504]. Occidentul a sesizat încă de după prăbuşirea Uniunii Sovietice importanţa hidrocarburilor şi ţiţeiului din bazinul caspic, aşa că în 1994 a semnat cu Azerbaidjanul contracte pentru exploatarea acestor câmpuri. Au fost construite între timp conducte între Baku, Tbilisi şi portul turc Ceyhan sau portul georgian Supsa de unde respectivele resurse urmează să fie redirecţionate spre vestul Europei. Aceste conducte ar urma să vină în continuarea unei ţevi planificate să lege oraşul turkmen Turkmenbasy cu terminalul azer Sangachal, în cadrul unor proiecte menite să creeze un coridor energetic din Asia Centrală în Europa. Există de asemenea şi o conductă spre Rusia, ce ajunge pe malul Mării Negre la Novorossiisk.

În acest context, Azerbaidjanul apare ca unul din principalele motive de dispută din zona extinsă a Mării Negre şi ca o cauză majoră a implicării occidentale. Rusia încearcă în continuare să menţină un relativ monopol în chestiunea zăcămintelor caspice în timp ce ţările vestice vor să aducă Rusia în situaţia de partener egal în toată această afacere.

Guvernul azer a părut încă de la început atras de investiţiile europene, aşa că **a fost printre primele ţări din CSI care au refuzat prezenţa militară a trupelor ruseşti pe teritoriu,**

[503] Brzezinski, Zbigniew, op. cit., pag. 146
[504] Alexandru, Monica, op. cit., pag. 29

orientându-se spre NATO şi UE şi încercând să diminueze orice fel de dependenţă faţă de Moscova[505]. Azerii întâmpină însă critici din partea partenerilor vestici, cauzate de regimul politic nedemocratic[506], de persistenţa structurilor de tip sovietic şi de monopolul statului în economie[507].

De asemenea, relaţiile cele mai strânse Azerbaidjanul le întreţine cu Turcia, considerată a fi o reprezentantă a intereselor NATO în regiune. Ambele sunt popoare de religie islamică, iar diferenţele lingvistice sunt considerate mici[508]. Azerii văd Turcia ca pe o forţă protectoare, faţă de care însă sunt separaţi geografic prin prezenţa Armeniei[509]. Turcia s-a erijat de la bun început în promotoare a panturcismului şi în apărătoare a naţiunilor de etnie turcică, iar a Azerbaidjanului în mod special[510]. Relaţia strânsă dintre ţări a fost evidenţiată de situaţia apărută în 1992, când la perspectiva ca Armenia să ocupe enclava azeră Nahicevan, Turcia a ameninţat că va declara imediat război Armeniei, chiar dacă acest fapt ar fi contravenit intereselor NATO[511].

Prietenia Turciei este cât se poate de necesară pentru azeri, care au în rest probleme serioase cu majoritatea vecinilor. Cu Iranul există o relaţie tensionată, cauzată de existenţa unei cifre cuprinse între 12 şi 20 de milioane de azeri pe teritoriul acestei ţări, ce nutresc speranţa reunirii cu patria mamă[512]. Acesta este şi motivul pentru care iranienii, musulmani şiiţi ca şi azerii, preferă să sprijine o ţară creştină precum Armenia şi să se opună pan-turcismului.

Cu Armenia, Azerbaidjanul se află de 18 ani în conflict din cauza enclavei armene Nagorno-Karabah despre care vom vorbi în secţiunea următoare.

[505] Asmus, Ronald, op. cit., pag. 74
[506] Petre, Dan, op. cit., pag. 15
[507] Asmus, Ronald, op. cit., pag. 70
[508] Serebrian, Oleg, op. cit.,pag. 61
[509] Ibidem, pag. 63
[510] Ibidem, pag. 60
[511] Ibidem, pag. 121
[512] Ibidem, pag. 60

[XIII.2] Conflictul din Nagorno-Karabah

Încă din 1988 au apărut tulburări în rândul populaţiei armene din Nagorno Karabah, care s-au soldat cu un război purtat de cele două ţări între 1992 şi 1993, ce a dus la instaurarea dominaţiei armene în regiune. Pe lângă enclava propriu-zisă, armenii au ajuns să controleze şi raionul Lacin, ce face legătura între Nagorno Karabah şi Armenia, la ora actuală fiind stăpâni peste 10% din teritoriul azer. Aceste cuceriri nu sunt recunoscute internaţional, însă în urma schimburilor de populaţie s-a ajuns ca armenii să constituie 90% din locuitorii ţinuturilor ocupate[513].

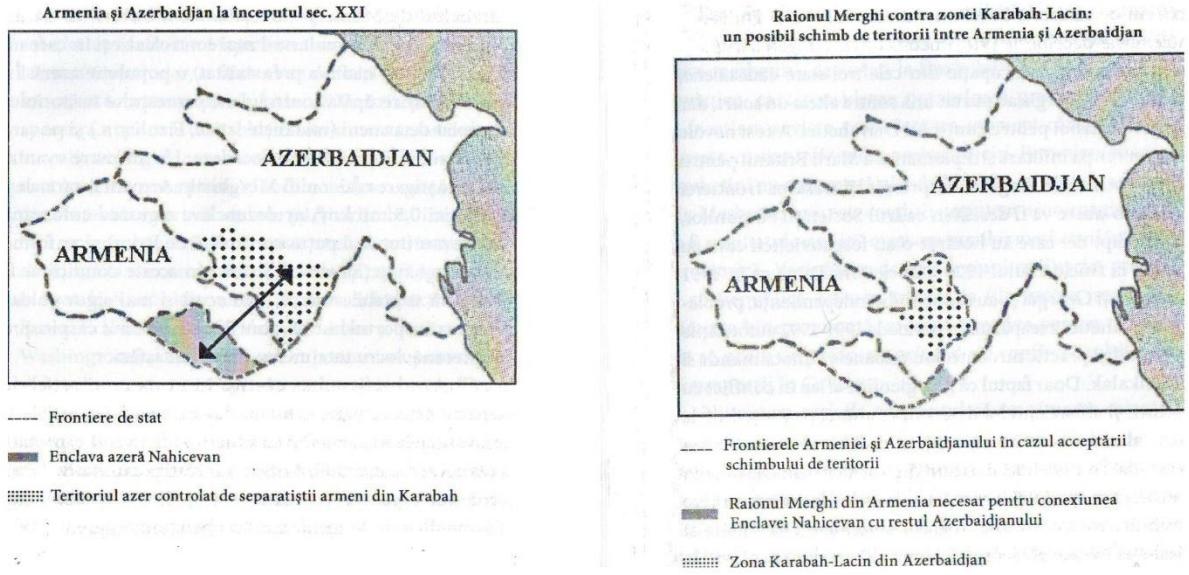
Armenia şi Azerbaidjan la începutul sec. XXI
AZERBAIDJAN
ARMENIA
Frontiere de stat
Enclava azeră Nahicevan
Teritoriul azer controlat de separatiştii armeni din Karabah
Raionul Merghi contra zonei Karabah-Lacin:
un posibil schimb de teritorii între Armenia şi Azerbaidjan
AZERBAIDJAN
ARMENIA
Frontierele Armeniei şi Azerbaidjanului în cazul acceptării schimbului de teritorii
Raionul Merghi din Armenia necesar pentru conexiunea Enclavei Nahicevan cu restul Azerbaidjanului
Zona Karabah-Lacin din Azerbaidjan

Fig. 28 – Nagorno-Karabah şi posibilul schimb de teritorii între Armenia şi Azerbaidjan
Sursă: Serebrian, Oleg – *Geopolitica spaţiului pontic*

În spatele ofensivei armene s-a aflat Rusia, care a susţinut această ţară cu fonduri şi armament în tentativa de a slăbi Azerbaidjanul, de a-l menţine în sfera de influenţă rusească şi de a împiedica construcţia conductelor de hidrocarburi către Europa[514]. Azerii s-au văzut siliţi să accepte superioritatea militară armeană şi să îngheţe conflictul, iar situaţia nu s-a modificat prea mult în următorii 15 ani. **Speranţele liderilor de la Baku se leagă de susţinerea**

[513] Ibidem, pag. 122
[514] Ibidem, pag. 127

occidentală şi de perspectiva de a se ajunge la un acord prin presiuni internaţionale, ei neavând forţa militară de a recuceri aceste zone[515]. De aceea, Azerbaidjanul nu acceptă cererile armene privitoare la autodeterminare, ci solicită realipirea enclavei la propriul teritoriu.

Una din soluţiile cele mai vehiculate susţinea un schimb de populaţii şi teritorii, prin care Armenia urma să capete ţinuturile pe care de altfel le şi controlează, în timp ce azerii ar primi o fâşie mai la sud prin care s-ar face legătura cu enclava Nahicevan[516]. Această propunere, deşi avantajoasă teritorial pentru armeni, a fost considerată de către aceştia ca dezavantajoasă din punct de vedere geopolitic. Armenia şi-ar pierde graniţa cu principalul ei aliat din vecinătate, Iranul, în timp ce Azerbaidjanul ar căpăta un culoar de legătură cu Turcia, ceea ce ar duce atât la o creştere a puterii turco-azere cât şi la o izolare a armenilor[517].

Tratativele dintre cele două părţi continuă, însă poziţiile par deocamdată puţin conciliabile. Guvernul de la Baku nu pare dispus să renunţe la Nagorno Karabah, însă în condiţiile în care în regiune nu au mai rămas decât 10% azeri, aceste aspiraţii par greu realizabile. Se speră că odată cu apropierea de forurile euro-atlantice, va exista mai multă implicare în această problemă, însă în acelaşi timp pretenţiile Armeniei sunt susţinute de contraofensiva rusească din ultima vreme.

Nu mai trebuie spus că acest conflict îngheţat dăunează grav Azerbaidjanului, împiedicând dezvoltarea ţării şi ducând la trafic de arme, la crimă organizată, la nerespectarea drepturilor omului şi fiind o stavilă în calea transportului de resurse caspice.

[XIII.3] Concluzii

Azerbaidjanul are o poziţie esenţială în configuraţia spaţiului pontic. Dincolo de lupta pentru putere dintre NATO şi Rusia, zăcămintele de petrol şi gaze de la Marea Caspică, precum

[515] Roncea, Victor, op. cit., pag. 74
[516] Serebrian, Oleg, op. cit., pag. 124
[517] Ibidem, pag. 125

şi cele ce vin aici din Turkmenistan sunt un motiv principal al implicării occidentalilor în regiune. Semnarea de contracte cu companiile azere şi construcţia de conducte au fost o preocupare majoră a trusturilor internaţionale în anii de după războiul rece. Cucerit fiind de investiţiile apărute, azerii au preferat o îndepărtare de Rusia asociată cu o apropiere de ţările vestice. Desigur că această situaţie nu a convenit nicidecum ruşilor care au alimentat războiul cu Armenia pentru enclava Nagorno Karabah. Acest conflict îngheţat încă persistă, fiind o piedică atât în calea modernizării Azerbaidjanului cât şi în calea construirii de conducte.

În zona Caucazului apar două axe geopolitice, una nord-sud, compusă din Rusia, Armenia şi Iran, care are cu azerii diferende legate de populaţie, şi una est-vest, din care fac parte Azerbaidjanul şi Turcia şi care se poate extinde eventual spre Europa.

Este puţin probabil că Azerbaidjanul ar putea fi abandonat de către partenerii occidentali, datorită marii importanţe a ţării. Totuşi, este nevoie de o mult mai mare implicare pentru a detensiona situaţia din Nagorno Karabah, şi de asemenea e nevoie de atenţie la mişcările Rusiei, ce pare că nu a renunţat deloc la ambiţiile ei regionale. **Un factor de primă importanţă îl constituie principalul aliat azer, anume Turcia, şi în ce măsură Turcia va fi dispusă să facă jocurile Occidentului în zonă**. Dacă Turcia îşi va urma în Azerbaidjan propriile interese, atunci vor apărea trei tabere, iar situaţia se va complica probabil şi mai mult.

Un element de mare importanţă îl constituie faptul că azerii sunt un popor vorbitor de limbă turcică, islamic şi cu un nivel nu foarte ridicat de dezvoltare. Relaţia lor cu ţările europene este una de afaceri, identitatea lor nefiind în nici un caz una europeană. **În cazul în care influenţa vestică în spaţiul caucazian sau în Turcia va scădea dintr-un motiv sau altul şi dacă vor apărea şi alţi investitori, o reorientare strategică a conducătorilor de la Baku este una cât se poate de posibilă**.

Capitolul XIV

CONCLUZII GENERALE

În această lucrare am încercat să arătăm cât de complexă este situaţia geopolitică din zona extinsă a Mării Negre.

Avem de-a face pe de o parte cu NATO şi cu Uniunea Europeană care au ajuns deja la ţărmurile pontice şi care încearcă să îşi extindă dominaţia în fostul spaţiu sovietic. După evenimentele din 11 septembrie 2001, NATO a devenit o organizaţie mult mai ofensivă decât era înainte, iar linia urmată în ultima vreme pare să indice o politică de încercuire a Rusiei prin scuturi antirachetă şi baze militare, precum şi o infiltrare înspre zona Orientului Mijlociu. O miză cheie pentru euro-atlantici o constituie importantele zăcăminte de petrol şi gaze de la Marea Caspică, mai ales în contextul dependenţei europene de gazul rusesc şi al necesităţii găsirii unor alternative. Însă, pentru ca aceste reţele să funcţioneze corespunzător este nevoie ca atât Azerbaidjanul, cât şi Georgia, cât şi Turcia, să coopereze la aceste proiecte şi să aibă o situaţie sigură şi stabilă.

Această extindere a organismelor vestice înspre Caucaz se loveşte în primul rând de opoziţia Rusiei, aşa că principala problemă care se pune este cât este dispusă alianţa să rişte. Întâi de toate, NATO nu trebuie privită ca o unitate. Dacă în primul rând SUA şi apoi Marea Britanie par să adopte o politică agresivă, Franţa şi Germania se situează de multe ori pe poziţii mai conciliante. S-a pus problema în mai multe rânduri dacă trebuie adoptată faţă de Rusia o poziţie de forţă, de a o pune în faţa faptului împlinit, sau una de negociere, de atragere în parteneriate economice şi de abordare de pe picior de egalitate. Această chestiune nu este una clarificată, nu în ultimul rând din cauza dependenţei economice a multor state europene de hidrocarburile ruseşti. Iarăşi, este interesant de văzut dacă SUA, în urma schimbării de la guvernare a lui George Bush cu Barack Obama, va urma aceeaşi linie de până acum, sau dacă îşi va mai stopa din elanurile ofensive ale ultimilor ani.

Problema modului în care Rusia va fi abordată devine şi mai important în urma evenimentelor recente. La invitaţia de aderare adresată Georgiei şi Ucrainei cu ocazia

summitului de la Bucureşti, Rusia a răspuns prin ocuparea Abhaziei şi Osetiei de Sud în urma războiului din Georgia, arătând că se opune activ înaintării NATO în regiune şi că este imprevizibilă.

Pe lângă Rusia, alt adversar al NATO în zonă este terorismul de origine islamică, precum şi proximitatea unor ţări ca Iranul şi Siria. Alianţa nord-atlantică încearcă să ocupe poziţii cât mai sigure în coasta statelor islamice, în încercarea de a se impune şi în acest spaţiu.

Aşadar, dacă interesele NATO în spaţiul pontic par limpezi, nu se ştie în ce fel vor fi ele urmate. Există de asemenea un număr de state cu poziţii cheie, ce pot influenţa decisiv evoluţia evenimentelor, acestea fiind în primul rând Turcia şi Ucraina, dar şi Azerbaidjanul, Georgia sau Armenia.

De cealaltă parte Rusia are ambiţii întrucâtva similare. Guvernul de la Moscova nu s-a putut împăca cu existenţa unei lumi unipolare, aşa că a încercat să redevină un actor principal pe plan global. S-a creeat o apropiere faţă de alte state nemulţumite de primatul mondial american, precum China sau Iranul, într-o potenţială alianţă antihegemonică. De asemenea, Rusia a căutat să-şi reextindă dominaţia asupra fostei URSS, întreţinând dependenţa economică şi militară a statelor din jur şi susţinând conflictele îngheţate pe teritoriile acestora. În spaţiul pontic, ruşii ţintesc monopolul în chestiunea resurselor caspice, urmărind destabilizarea Georgiei şi a Azerbaidjanului. Chiar dacă ambiţiile ruseşti nu sunt considerate în general realiste, Rusia are un atu de primă mână. Imperiul energetic construit în ultimii ani de către statul rus prin intermediul Gazprom livrează hidrocarburile pentru mare parte din pieţele euroasiatice, iar această dependenţă economică a multor state din Uniunea Europeană pe de o parte pune Rusia pe o poziţie de forţă, fiind pe termen mediu indispensabilă din punct de vedere al livrării de resurse, iar pe de alta contribuie la refacerea finanţelor ruseşti.

Reacţia din august 2008 din Georgia demonstrează lumii că Rusia este în continuare puterea dominantă în regiune şi că nu se resemnează cu pătrunderea aici a NATO. Pentru o perioadă considerabilă de timp, supremaţia în domeniul energetic oferă Rusiei siguranţă, şi, în funcţie de cum va şti să îşi joace cărţile, poate constitui o piedică cât se poate de serioasă în calea integrării euro-atlantice a spaţiului pontic.

Există două state care deşi nu pot concura cu NATO sau Rusia, aspiră la statutul de puteri locale, iar orientarea lor viitoare poate înclina decisiv balanţa în configuraţia pontică.

Prima ţară este Turcia, membră a NATO şi reprezentantă a intereselor americane în regiune. Rolul Turciei este esenţial, ţara fiind necesară în transportul hidrocarburilor, şi fiind un cap de pod al alianţei nord-atlantice către Caucaz şi Orientul Mijlociu. Totuşi, Turcia se confruntă cu grave probleme identitare. Dacă anumite formaţiuni văd interesele turceşti ca fiind similare ce cele ale NATO, în ultimii ani a existat o puternică resurecţie a islamului, şi există temeri că în Turcia se pot produce transformări sociale similare cu cele petrecute în anii 80 în Iran. De asemenea, confruntată cu o repsingere atât din partea lumii europene cât şi a celei musulmane, Turcia s-ar putea concetra exclusiv asupra propriilor interese şi asupra construirii unei reţele pan-turcice alături de Azerbaidjan şi de statele central-asiatice.

De fapt problema care se pune este cea a identităţii diferite a turcilor şi a mentalităţii acestora, care sunt incompatibile ca fond cu valorile occidentale. Aceasta face din Turcia un aliat nesigur, care poate reprezenta la fel de bine şi o piedică în calea formaţiunilor euro-atlantice, sau un aliat al lumii musulmane în imediata apropiere a Europei.

Într-o poziţie similară se află şi Ucraina. Chiar dacă în ultima vreme direcţia generală de aici a fost una pro-NATO, primind şi invitaţia de aderare la summitul de la Bucureşti, Ucraina este o ţară divizată. Există numeroase regiuni pro-ruse, iar între partidele favorabile Occidentului şi cele favorabile Rusiei nu există mari diferenţe ca număr de simpatizanţi. Linia preşedintelui Iuşcenko a fost una către vest, dar o eventuală schimbare de guvern ar putea modifica oricând orientarea politică a Ucrainei.

Statul ucrainean reprezintă o cheie a controlului spaţiului pontic. Dacă Rusia ar reuşi să se impună aici, atunci ar deveni o forţă foarte greu de clintit de la Marea Neagră, supremaţia în domeniul gazelor ar fi consolidată, ar putea controla în totalitate Crimeea şi şi-ar întări multe din prerogativele de imperiu euro-asiatic. În schimb, cu o Ucrainăaliată a NATO, poziţia Rusiei ar deveni una fragilă, rămânând cu o porţiune redusă de litoral şi învecinându-se în mod direct cu organizaţia nord-atlantică, ce ar putea astfel să se implice direct în problemele din spaţiul CSI. Trebuie să ţinem cont şi de anumiţi factori, cum ar fi că mentalitatea ucrainienilor este una

mai apropiată de cea rusească decât de cea occidentală, şi că Ucraina are întâi de toate propriile planuri şi propriile ambiţii.

În condiţiile în care statutul Turciei şi Ucrainei este unul incert, zona Caucazului rămâne în continuare instabilă şi turbulentă. Multitudinea de etnii şi de religii prezente în regiune reprezintă un cadru în care pot fi cu uşurinţă generate şi amplificate conflictele.

Azerbaidjanul, poarta de acces către zăcămintele caspice, deşi favorabil Occidentului este măcinat de războiul din Nagorno Karabah, iar afilierea azerilor atât ca identitate cât şi ca interese este în primul rând cu Turcia. În cazul în care nu va exista cadrul propice unui parteneriat cu ţările vestice, din cauza numeroaselor probleme din zonă, Azerbaidjanul poate accepta la fel de bine investiţii dinspre Rusia, Iran, Pakistan sau India. Aşadar, această poartă a Mării Caspice pare deschisă pentru acela care ştie să ajungă mai bine la ea.

Georgia, deşi cu o orientare clară înspre NATO, şi esenţială în procesul transportării hidrocarburilor, este o ţară divizată de conflicte interne şi cu o situaţie instabilă. Ar putea fi alături de Ucraina un element esenţial într-o supremaţie nord-atlantică la Marea Neagră, dar rămâne de văzut care va fi atitudinea ţărilor europene după războiul din august 2008. Cu această ocazie s-a demonstrat că ţările din Caucaz sunt nesigure, nu pot fi apărate deocamdată de NATO, iar integrarea lor ar putea duce la un lung şir de probleme.

Armenia este dintre statele studiate cel mai îndepărtat de Europa şi cel mai apropiat Rusiei. Deşi redusă ca dimensiuni, Armenia joacă un rol strategic important, creând o axă între Rusia şi Iran şi un obstacol între Turcia şi Azerbaidjan. Prin conflictul din Nagorno Karabah, ruşii reuşesc să stăvilească extinderea Turciei către Azerbaidjan şi Asia Centrală şi să pună mari piedici în calea transportului de combustibil. Este greu de crezut că relaţiile Armeniei cu NATO se vor îmbunătăţi prea curând, dat fiind că forţele vestice au nevoie atât de Turcia cât şi de Azerbaidjan, ambele aflate în relaţii foarte proaste cu guvernul de la Erevan.

Mai există şi situaţia Ciscaucaziei, unde se află de asemenea numeroase conflicte potenţiale. Paradoxal însă, aceste tensiuni par să nu fie atât de problematice pentru ruşi, cât

pentru ţările din Transcaucazia, unde acestea se pot oricând extinde destabilizând şi mai tare Georgia sau Azerbaidjanul.

Statutul Moldovei are probabil cele mai puţine implicaţii în restul spaţiului pontic. Direcţia urmată Chişinău în ultimii ani a fost de aliniere la organismele europene, însă rămâne în continuare nerezolvată situaţia Transnistriei, un avanpost rusesc în Europa de Est. Chiar dacă această chestiune nu poate periclita în mod deosebit stabilitatea regiunii, nici nu există perspective de soluţionare în viitorul apropiat.

România şi Bulgaria sunt ţările cu cele mai sigure situaţii. Alinierea la NATO şi la UE sunt deja certitudini, iar dacă România va şti să profite de potenţialele avantaje pe care situaţia actuală i le oferă, se poate transforma într-un element de stabilitate şi securitate într-un spaţiu agitat, şi poate ajunge la o poziţie mai importantă în configuraţia locală decât a avut până acum.

În prezenta lucrare am încercat să facem o analiză geopolitică a situaţiei existente în bazinul Mării Negre, a intereselor actorilor regionali şi a relaţiilor dintre ei. Pe tot parcursul tezei am căutat să subliniem dublul statut al regiunii, acela de punte de legătură între civilizaţii, de cadru de negociere, precum şi acela de barieră, de focar de tensiune şi de conflict.

În momentul de faţă, zona lărgită a Mării Negre reprezintă o replică în miniatură a situaţiei globale. Aici se intersectează numeroase culte şi etnii, trei dintre civilizaţiile lumii actuale, cea occidentală, cea rusă şi cea islamică îşi fac simţită prezenţa, există competiţia pentru putere şi pentru resurse, iar situaţia generală este cât se poate de complicată şi de imprevizibilă. Dat fiind că aici este punctul de contact şi aici se ciocnesc interesele celor trei mari blocuri numite mai sus, ecuaţia regională are puternice conotaţii globale, rezultatele negocierilor locale putând avea efecte mondiale.

Ceea am încercat să demonstrăm că în bazinul pontic are loc o dispută pentru supremaţie şi pentru resurse, dar care are ca fundal conflictul dintre civilizaţii. Motivul esenţial pentru care, într-o lume a relaţiilor economice şi a liberului schimb, în zona Mării Negre nu se pot stabili acorduri şi nu se ajunge la înţelegeri, noi considerăm că este incompatibilitatea de fond a unor civilizaţii mult prea diferite unele de altele.

Conflictele de aici corespund faliei intercivilizaţionale. Ele au la bază deosebirile identitare dintre Rusia şi lumea euro-atlantică sau dintre creştini şi musulmani, şi tocmai de aceea considerăm incerte orientările de viitor ale Ucrainei, Turciei şi Azerbaidjanului.

Dată fiind această triplă sursă de conflict, anume resursele, supremaţia şi identitatea, precum şi numeroasele necunoscute din ecuaţia pontică, evoluţia viitoare a situaţiei nu poate fi prevăzută. Aproape fiecare ţară din zonă are o situaţie incertă dintr-un punct sau altul de vedere, iar noi ne aflăm în plină desfăşurare a evenimentelor. Rămâne de văzut dacă globalizarea se va impune, dacă Rusia va reuşi să se opună în plan local, care va fi reacţia elementului islamic sau care vor fi implicaţiile globale ale acestor fenomene.

Capitolul XV

BIBLIOGRAFIE

[XV.1] Lucrări

Ali, Tariq – *Ciocnirea fundamentalismelor,* trad. Vlădoiu Ion, Bucureşti, Antet, 2006

Andreescu, Ştefan - *Din istoria Mării Negre : (genovezi, români si tătari în spaţiul pontic în secolele XIV-XVII),* Bucureşti, Ed. Enciclopedică, 2001

Anghelescu, Nadia – *Introducere în Islam*, Bucureşti, Univers Enciclopedic, 1993

Asmus, Ronald, Dimitrov, Konstantin, Forbig, Joerg – *O nouă strategie euro-atlantică pentru regiunea Mării Negre,* Bucureşti, Institutul Român de Studii Internaţionale "Nicolae Titulescu", 2004

Bădescu, Ilie – *Sociologia Frontierei,* Bucureşti, Floare Albastră, 1995

Bădescu, Ilie, Mihăilescu, Ioan – *Geopolitică, globalizare, integrare,* Bucureşti, Mica Valahie, 2003

Bădescu, Ilie – *Idei politice româneşti*, Bucureşti, Mica Valahie, 1993

Bădescu, Ilie – *Noopolitica*, Bucureşti, Mica Valahie, 2006

Bădescu, Ilie – *Tratat de geopolitică*, Bucureşti, Mica Valahie, 2004

Beck, Ulrich – *Ce este globalizarea? Erori ale globalismului, răspunsuri la globalizare*, trad. Popescu Diana, Bucureşti, Trei, 2003

Blaga, Lucian - *Trilogia culturii : Orizont şi stil, Spaţiul mioritic, Geneza metaforei si sensul culturii*, Bucureşti, ELU, 1969

Blin, Arnaud, Chaliand Gerard, Gere Francois - *Puteri şi influenţe*, trad. Şerbănescu Narcisa, pref. Pop Adrian, Bucureşti, Corint, 2001

Brătianu, Gheorghe – *Marea Neagră*, trad. Spinei Michaela, intr. Spinei Victor, Iaşi, Polirom, 1999

Brzezinski, Zbigniew – *Marea tablă de şah: supremaţia americană şi imperativele sale geostrategice*, 1997, trad. Ionescu Aureliana, Bucureşti, Univers Enciclopedic, 2000

Bugajski, Janusz – *Pacea Rece: Noul imperialism al Rusiei,* trad. Ivan Ruxandra, prefaţă Preda Cristian, Bucureşti, Casa Radio, 2005

Chomsky Noam – *Hegemonie sau supravieţuire – America în căutarea dominaţiei globale*, trad. Popescu Cristian, Bucureşti, Antet, 2004

Ciocâltan, Virgil - *Mongolii si Marea Neagră în secolele XIII-XIV : contribuţia cinghizhanizilor la transformarea Bazinului Pontic în placa turnantă a comerţului euro-asiatic*, intr. Papacostea Şerban, Bucureşti, Ed. Enciclopedică, 1998

Constantinescu, Nicolae - *History of economic cooperation în the Black Sea area during the 20th Century : papers of the First Workshop, May 20-22, 1996, Bucharest, România*, Bucureşti, Expert, 1997

Coranul, trad. Silvestru Octavian Isopescul, Chisinau, Cartier, 2003

Cruciadele, trad. Miciacio George, Bucureşti, Artemis

Dobrescu, Paul – *Geopolitica,* Bucureşti, Comunicare.ro, 2003

Dungaciu, Dan – *Moldova Ante Portas*, Bucureşti, Tritonic, 2005

Eliade, Mircea – *Istoria credinţelor şi ideilor religioase*, trad. şi postfaţă Cezar Baltag, Bucureşti, Univers Enciclopedic, 1999

Fukuyama, Francis – *Construcţia statelor – Ordinea mondială în secolul XXI*, trad. Columbeanu Mihnea, Bucureşti, Antet, 2005

Fukuyama, Francis – *Sfârşitul istoriei şi ultimul om*, trad. Eftimiu Mihaela, Bucureşti, Paideea, 1994

Gogeanu, Paul – *Strâmtorile Mării Negre de-a lungul istoriei*, Bucureşti, Ed. Politică, 1966

Gimbutas, Marija – *Civilizaţie şi cultură*, trad. Paliga Sorin, pref. Florescu Radu, Bucureşti, Meridiane, 1989

Huntington, Samuel – *Ciocnirea civilizaţiilor şi refacerea ordinii mondiale*, trad. Carp Radu, prefaţă Motoc Iulia, Bucureşti, Antet, 1997

Ionescu, Mihail (coord) – *Marea Neagră de la "lacul bizantin" la provocările secolului XXI*, Bucureşti, Editura Militară, 2006

Ionescu, Nae – *Îndreptar ortodox*, Criterion Publishing, Bucuresti 2001

Iorga, Nicolae – *Istoria vieţii bizantine*, Bucureşti, Ed. Enciclopedică Română, 1974

Jelavich, Barbara – *Istoria Balcanilor*, trad. Avădanei Mihai, postfaţă Ciupercă Ion, Iaşi, Institutul European, 2000

Kaplan, Robert – *Fantomele Balcanilor*, trad. Grad Diana, Bucureşti, Antet, 2002

Kiljunen, Kimmo – *Statele lumii şi drapelele naţionale*, 2000, trad. Hajnal Julianna, Bucureşti, Monitorul Oficial, 2001

Kinder, Hermann, Hilgemann, Werner – *Atlas de istorie mondială*, trad. Moroiu Mihai, Bucureşti, RAO, 2001

King, Charles – *Marea Neagră: O istorie,* trad. Branea Dorian, Chevereşan Cristina, Timişoara, Brumar, 2005

Kleveman, Lutz – *The New Great Game: Blood and Oil in Central Asia,* Grove Press, 2004

Koestler, Arthur – *Al treisprezecelea trib: Imperiul Khazar si mostenirea sa*, Bucuresti, Antet, 2002

Macarie, Constantin - *Importanţa gurilor Dunării si Mării Negre în vieaţa [sic!] poporului nostru,* Bucureşti, Institutul de Arte Grafice "Marvan", 1942

Matei, Horia – *Mică enciclopedie de istorie universală*, Bucureşti, IRI, 1993

Mocanu, Nicolae - *Interferenţe geopolitice si geoculturale în bazinul Mării Negre*, Bucureşti, Ed. Univ. Bucureşti, 2005

Moştoflei, Constantin (coord) - *Securitate şi stabilitate în bazinul Mării Negre,* Bucureşti, Editura Universităţii Naţionale de Apărare Carol I, 2005

Noica, Constantin – *Pagini despre sufletul românesc*, Bucureşti, Humanitas, 2000

Olinescu, Marcel – *Mitologie românească*, Bucureşti, Gramar, 2004

Paşcanu, Mihail - *Regimul strâmtorilor si situaţia României la Marea Neagră : interesele românesti faţă de schimbările din Balcani : conferinţă desvoltată la Cercul de Studii al Partidului National-Liberal, în ziua de 21 Decembrie 1912,* Bucureşti, 1912

Pavlovici, Stevan – *Istoria Balcanilor*, trad. Doica Andreea, prefaţă Leuştean Lucian, Iaşi, Polirom, 2002

Postevka, Maria; Zodian, Vladimir – *Ucraina, trasee energetice alternative şi relaţiile cu statele din Europa Centrală şi zona lărgită a Mării Negre*, Bucureşti, TopForm, 2008

Prevelakis, Georgios – *Balcanii. Cultură şi Geopolitică*, trad. şi postfaţă Tanaşoca Nicolae, Bucureşti, Corint, 2001

Rădulescu-Motru, Constantin – *Psihologia poporului Român*, prefaţă Schifirneţ Constantin, Bucureşti, Albatros, 1999

Rezachevici, Constantin – *Istoria popoarelor vecine şi neamul românesc în evul mediu*, Bucureşti, Albatros, 1998

Roncea, Victor (coord) – *Axa: Noua Românie la Marea Neagră,* Bucureşti, Ziua, 1995

Said, Edward – *Orientalism*, trad. Andreescu Ana, Timişoara, Amarcord, 2001

Serebrian, Oleg – *Geopolitica spaţiului pontic,* prefaţă Codoban Aurel, Chişinău, Cartier, 2006

Serebrian, Oleg – *Dicţionar de geopolitică*, Iaşi, Polirom, 2006

Smith, Anthony D. - *Naţionalism şi modernism: un studiu critic al teoriilor recente cu privire la naţiune şi naţionalism,* trad. Stanciu Diana, Chişinău, Epigraf, 2002

Spengler, Oswald – *Decline of the west*, New York, Alfred Knopf, 1962

Todorova, Maria – *Balcanii şi balcanismul*, trad. Constantinescu Mihaela, Bucureşti, Humanitas, 2000

Tomlinson, John – *Globalizare şi cultură,* trad. Gyurcsik Cristina, Timişoara, Amarcord, 2002

Toynbee, Arnold – *Studiu asupra istoriei*, trad. Lăzărescu Dan, Bucureşti, Humanitas, 1997

Van Loon, Hendrik – *Istoria omenirii*, trad. Totoiu Ion, Bucureşti, Venus 1991

Vulcănescu, Mircea – *Dimensiunea românească a existenţei*, Bucureşti, Ed. Fundaţiei Culturale Române, 1991

Weber, Max – *Introducere în sociologia religiilor*, trad. Avădanei Mihai, intr. Poede George, Iaşi, Institutul European, 2001

Weber, Max – *Etica protestantă şi spiritul capitalist*, trad. Diaconovici Alexandru, prefaţă Mihăilescu Ioan, Bucureşti, Incitatus, 2003

Xenos, Dionissos - *Cooperarea internaţională în zona Mării Negre privind resursele naturale energetice*, Bucureşti, ASE, 2000

[XV.2] Articole

Alexandru, Monica; Bucur, Emil; Munteanu, Mihai - *Marea Neagră: repere şi perspective* în *Revista de politică internaţională*, nr.4/2006

Alexe, Vladimir – *Geopolitica noului război rece* în *Dosare ultrasecrete Ziua*, nr. 504, 5.4.2008

Andronic, Dan – *Marea Neagră – o direcţie de forţă a discursului lui Traian Băsescu* în *Revista de politică internaţională*, nr.4/2006

Anghel, Gabriela – *Georgia a căzut în capcana rusă* în *România Liberă*, nr. 5613, 20.8.2008

Anghel, Gabriela – *Duma îi recunoaşte pe separatişti* în *România Liberă*, 26.8.2008

Antipa, Maricel – *11 septembrie al copiilor* în *Geopolitica*, nr. 11/2005

Antonescu, Mădălina – *Black Sea in the XXI Century, perspectives of regional evolution* în *Geopolitica*, nr. 14-15/2005

Avaliani, Dimitri – *Georgia: decizia NATO va cântări greu în politica internă* în *Revista 22*, nr. 944, aprilie 2008

Baban, Inessa – *Republica Moldova între Est şi Vest, între Rusia şi comunitatea euro-atlantică* în *Geopolitica*, nr. 28/2008

Baibarac, Ionel – European *energy security, the impact of Russo – Georgian war on energy infrastructures projects* în *Geopolitica*, nr. 28/2008

Baibarac, Ionel – *Turkey is at crossroads of energy lines* în *Geopolitica*, nr. 25/2008

Balaban, Constantin Gheorghe – *Conflicte îngheţate şi crize la limita de est a NATO şi UE, obstacol major în calea cooperării şi stabilităţii regionale* în *Geopolitica*, nr. 28/2008

Barbălată, Costel – *Aspecte geopolitice generate de hidrocarburile caspice* în *Geopolitica*, nr. 2-3/2004

Barna, Cristian – *Ameninţări teroriste în regiunea Mării Negre* în *Geopolitica*, nr. 14-15/2005

Barna, Cristian – *Dialogul lumii islamice cu Occidentul în epoca globalizării* în *Geopolitica*, nr. 26/2008

Barna, Cristian – *Occident versus Islam : un altfel de război rece* în *Geopolitica*, nr. 19/2006

Barna, Cristian - *Terorism şi securitate energetică în regiunea extinsă a „Mării Negre”* în *Geopolitica*, nr. 23/2007

Barna, Cristian – *The revival of Islam in Former Soviet Union States* în *Geopolitica*, nr. 16-17/2006

Barna, Cristian – *Turcia la cumpăna dintre fundamentalismul islamic şi secularismul european* în *Geopolitica*, nr. 25/2008

Basarabă, Adrian – Aspecte *ale geopoliticii resurselor energetice în zona Mării Caspice* în *Geopolitica*, nr. 23/2007

Bănescu, Dragoş – *Politica energetică a Rusiei* în *Geopolitica*, nr. 24/2007

Blându, Tudor – *Crize identitare în conflictele îngheţate ale spaţiului est-european* în *Geopolitica*, nr. 28/2008

Buchko, Vasyl – *Crimea peninsula through the prism of tensions and conflicts* în *Geopolitica*, nr. 28/2008

Buşe, Constantin; Hlihor, Constantin – *Securitatea şi stabilitatea în Asia Centrală, perspective geopolitice* în *Geopolitica*, nr. 16-17/2006

Buşe, Dorel – *Aderarea Turciei la Uniunea Europeană* în *Geopolitica*, nr. 25/2008

Cojocaru, Viorica – *Miza vecinătăţii apropiate a Rusiei* în *Geopolitica*, nr. 16-17/2006

Copilaş, Emanuel – *Geopolitica Rusiei în spaţiul pontic după 1989* în *Geopolitica*, nr. 24/2007

Corbeanu, Eliza – *South Stream, un nou conflict energetic în Balcani* în *Geopolitica*, nr. 25/2008

Costache, Silviu – *Transnistria, radiografia unui conflict* în *Geopolitica*, nr. 7-8/2004

Crăciun, Mihai – *Occidentul şi noua strategie în Eurasia* în *Geopolitica*, nr. 24/2007

Cucu, Irina; Cucu, Cornel – *Transformarea geopolitică a statelor ex-sovietice şi implicaţii probabile* în *Geopolitica*, nr. 16-17/2006

Culcer, Rodica – *Traseele preşedintelui României* în *Formula AS*, nr. 835, august 2008

Culcer, Rodica – *Un summit pentru eternitate* în *Revista 22*, nr. 944, aprilie 2008

Culda, Lucian – *Dependenţa securităţii omenirii de interpretarea dată globalizării* în *Geopolitica*, nr. 2-3/2004

Damian, George – *Georgia, cronica unui război anunţat* în *Dosare ultrasecrete Ziua*, nr. 523, 23.8.2008

Deică, Petre – *Binomul geopolitic România-Marea Neagră* în *Geopolitica*, nr. 6/2004

Diaconescu, Costin – *Perspectiva Thalassopolitică asupra spaţiului pontic* în *Geopolitica*, nr. 14-15/2005

Diaconu, Alexandra – *Noile tancuri ale Moscovei* în *Foreign Policy*, iunie/iulie 2008

Diaconu, Florin – *România la Marea Neagră* în *Revista de politică internaţională*, nr.4/2006

Dima, Nicholas – *The Russo Georgian war of 2008 and the other potential conflicts in the former soviet space* în *Geopolitica*, nr. 28/2008

Dima, Nicholas – *The United States and the war on terrorism since 9.11.2001: Political, Geopolitical and Moral Considerations* în *Geopolitica*, nr. 7-8/2004

Dinu, Luana – *Cum să vorbim despre democratizare în NV Mării Negre* în *Geopolitica*, nr. 14-15/2005

Dragalina, Sanda – *Relaţionare culturală în cadrul globalizării* în *Geopolitica*, nr. 26/2008

Dumitraşcu, Andra – *Conflictul din Kurdistanul turc* în *Geopolitica*, nr. 25/2008

Dungaciu, Dan – *Geopolitica ortodoxiei şi conflicte etno-religioase în Europa de Est* în *Geopolitica*, nr. 7-8/2004

Dungaciu, Dan – *Înaintarea frontierei NATO şi UE şi criza din Republica Moldova* în *Geopolitica*, nr. 2-3/2004

Dungaciu, Dan – *Terorism la marginea Europei* în *Geopolitica*, nr. 13/2005

Geantă, Nicolae – *Agresiuni energetice pe piaţa europeană de gaze* în *Geopolitica*, nr. 23/2007

Geantă, Nicolae – *Rusia, gigantul energetic* în *Geopolitica*, nr. 24/2007

Geantă, Nicolae – *Spaţiul ex-sovietic şi geopolitica conductelor* în *Geopolitica*, nr. 16-17/2006

Ghighilicea, Nicoleta – *Puterea Rusiei, mit sau realitate?* în *Foreign Policy*, iunie/iulie 2008

Gomart, Thomas – *Europa, între Rusia şi SUA* în *Revista 22*, nr. 944, aprilie 2008

Goşu, Armand – *Gazprom: Mizele conflictului cu Ucraina* în *Revista 22*, nr. 983, ianuarie 2009

Hajiev, Igbal – *Axa energetică Europa-Asia* în *Geopolitica*, nr. 19/2006

Hajiev, Igbal – *Relaţia dintre Turcia şi Asia Centrală* în *Geopolitica*, nr. 25/2008

Hajiev, Igbal – *Rezervele energetice ale bazinului caspic şi proiectele de transport către pieţele lumii* în *Geopolitica*, nr. 14-15/2005

Hajiev, Igbal – *The pipeline geopolitical war in Caucasus* în *Geopolitica*, nr. 16-17/2006

Hotea, Mihai – *Kurdistanul: Un nou stat în Orientul Mijlociu* în *Geopolitica*, nr. 20/2006

Hotea, Mihai – *Problema corupţiei în Caucazul de Sud* în *Geopolitica*, nr. 16-17/2006

Hotea, Mihai – *Tradiţii geopolitice elene în spaţiul pontic* în *Geopolitica*, nr. 14-15/2005

Iancu, Petre – *Umbra Kremlinului asupra NATO* în *Revista 22*, nr. 944, aprilie 2008

Ionescu, Costin – *Marea Neagră, un pivot geopolitic în dispută* în *Geopolitică*, nr.1/2005

Ionescu, Paul – *Conflictele îngheţate şi eligibilitatea pentru extinderea NATO* în *Geopolitica*, nr. 28/2008

Ionescu, Victor – *Caspica, ambientul geopolitic şi geostrategic* în *Geopolitica*, nr. 16-17/2006

Iordache, Mihai – *Panortodoxismul, unitatea ortodoxiei* în *Geopolitica*, nr. 7-8/2004

Isac, Mihai – *Fortăreaţa Marea Neagră* în *Ziua*, nr. 4318, 23.8.2008

Isac, Mihai – *Începe procesul Insula Şerpilor* în *Ziua*, nr. 4326, 2.09.2008

Jura, Cristian – *Geopolitica Conflictelor* în *Geopolitica*, nr. 7-8/2004

Jura, Cristian; Zaharia, Dragoş – *Geopolitică, minorităţi şi securitate la Marea Neagră* în *Geopolitica*, nr. 6/2004

Karimli, Faxli – *Azerbaidjanul de Sud: primul teren de luptă al Războiului Rece* în *Geopolitica*, nr. 19/2006

Karimli, Faxli – *Caucazul de Sud: Tensiunile geopolitice şi ţinuturile istorice* în *Geopolitica*, nr. 11/2005

Karimli, Faxli – *Criza puterii şi pericolul de război civil în Azerbaidjan* în *Geopolitica*, nr. 16-17/2006

Karimli, Faxli – *Primul conflict din Uniunea Sovietică: Karabaghul de Munte* în *Geopolitica*, nr. 20/2006

Karimli, Faxli – *Relaţiile dintre Republica Azerbaidjan şi România în cadrul sistemelor transcontinentale de transporturi* în *Geopolitica*, nr. 14-15/2005

Kokoshinkiy, Oleg – *Ucraina în căutarea consensului pentru aderarea la NATO*, în *Revista 22*, nr. 944, aprilie 2008

Krastev, Ivan – *Ce vrea Rusia?* în *Foreign Policy*, iunie/iulie 2008, Bucureşti

Lotreanu, Cosmin – *Marea Neagră şi jocul geopolitic* în *Geopolitica*, nr. 6/2004

Lotreanu, Cosmin – *Marea Neagră – trecut şi prezent* în *Geopolitica*, nr. 14-15/2005

Lukianov, Feodor – *Destrămarea URSS: O catastrofă amânată* în *Foreign Policy* noiembrie/decembrie 2008

Maior, George Cristian – *The new allies and emerging security dynamics in the Black Sea Area* în *Geopolitica*, nr. 6/2004

Manea, Elena – *Caucaz, între diplomaţia păcii şi diplomaţia războiului* în *Geopolitica*, nr. 28/2008

Marin, Gheorghe – *Unele consideraţii privind dimensiunea geostrategică a Mării Negre* în *Geopolitica*, nr. 6/2004

Marin, Vasile – *Aspecte geopolitice ale compactului caucaziano-pontic* în *Geopolitica*, nr. 6/2004

Marin, Vasile – *Aspecte geopolitice ale spaţiului ex-sovietic* în *Geopolitica*, nr. 16-17/2006

Marin, Vasile – *Elemente de analiză geopolitică a ordinii internaţionale contemporane* în *Geopolitica*, nr. 2-3/2004

Marin, Vasile – *Falia geopolitică, element de construcţie şi analiză geopolitică* în *Geopolitica*, nr. 19/2006

Marin, Vasile – *Zona Mării Negre şi fizionomia sa geopolitică* în *Geopolitica*, nr. 14-15/2005

Marin, Viorica – *Ex-Sovietici seduşi de Moscova* în *Foreign Policy* noiembrie/decembrie 2008

Meleşcanu, Teodor – *Marea Neagră – frontieră sau punte de legătură* în *Revista de politică internaţională*, nr.4/2006

Mionel, Viorel; Gavriş, Alexandru; Kanovici, Adrian – *Rolul diplomaţiei române în perioada postaderare, posibile soluţii ale conflictelor îngheţate din zona Mării Negre* în *Geopolitica*, nr. 28/2008

Mircea, Ionuţ – *Interesele geopolitice ale Rusiei în bazinul Mării Negre* în *Geopolitica*, nr. 14-15/2005

Mircea, Ionuţ – *Relaţiile Federaţiei Ruse cu „străinătatea apropiată" şi noii aliaţi europeni ai NATO* în *Geopolitica*, nr. 16-17/2006

Mircea, Ionuţ – *Specificul acţiunilor teroriste în spaţiul ex-sovietic* în *Geopolitica*, nr. 11/2005

Mocean, Deliana – *Dimensiunile politice ale conflictului ceceno-rus* în *Geopolitica*, nr. 24/2007

Moldovan, Radu – *Aspecte geoistorice în spaţiul caucazian* în *Geopolitica*, nr. 11/2005

Moldovan, Radu – *Logica conflictelor din spaţiul caspic* în *Geopolitica*, nr. 7-8/2004

Moldovan, Radu – *Pontul Euxin- un spaţiu al jocurilor geopolitice* în *Geopolitica*, nr. 14-15/2005

Moldovan, Radu – *Spaţiul caspic, o provocare şi/sau un substitut al globalizării* în *Geopolitica*, nr. 9-10/2004

Mtchedlishvili, Zurab – *Georgia and the Soviet Empire Structure* în *Geopolitica*, nr. 16-17/2006

Mungiu-Pippidi, Alina – *De ce NATO nu va cuceri Caucazul* în *România Liberă*, nr 5605, 11.8.2008

Munteanu, Petre – *Rusia este şi asiatică* în *Foreign Policy*, iunie/iulie 2008

Murawiec, Laurent – *Metoda rusă şi naivitatea ei* în *Foreign Policy*, iunie/iulie 2008

NATO: Summitul greilor, ediţie specială *Ziua*, 2.4.2008

Nazare, Vasile – *Canalul Bâstroe, pretext generator de criză şi instabilitate în bazinul Mării Negre* în *Geopolitica*, nr. 20/2006

Nazare, Vasile – *De la bipolarismul politico-militar la multipolarismul civilizaţional* în *Geopolitica*, nr. 19/2006

Nazare, Vasile – *De la geopolitica forţei la geopolitica petrolului* în *Geopolitica*, nr. 16-17/2006

Nazare, Vasile – *Geopolitică şi realism politic la Marea Neagră* în *Geopolitica*, nr. 14-15/2005

Nazare, Vasile – *Turcia şi jocurile de putere din bazinul Mării Negre* în *Geopolitica*, nr. 25/2008

Neacşu, Emil – *NATO se răsteşte cu voce tremurândă la Rusia* în *Gardianul*, nr. 1890, 20.8.2008

Nechaieva, Olga – *Ukraine – NATO: the Georgian Case* în *Geopolitica*, nr. 28/2008

Nedea, Marcela – *Axa navigabilă Dunăre- Main- Rhin şi importanţa sa în geopolitica bazinului pontic* în *Geopolitica*, nr. 14-15/2005

Nedea, Marcela – *Portul Constanţa, placă turnantă a transporturilor europene şi euroasiatice* în *Geopolitica*, nr. 6/2004

Neguţ, Silviu – *Comunitatea euro-atlantică în contextul globalizării* în *Geopolitica*, nr. 2-3/2004

Neguţ, Silviu – *NATO, o alianţă militară în permanentă transformare* în *Geopolitica*, nr. 1/2004

Nicolaescu, Gheorghe – *Marea Neagră – ultima frontieră NATO* în *Geopolitica*, nr. 6/2004

Nicolaescu, Gheorghe – *Unele aspecte de ordin geopolitic din spaţiul ex-sovietic. Posibile evoluţii şi mutaţii* în *Geopolitica*, nr. 16-17/2006

Nicolaescu, Gheorghe – *Unele prognoze privind geopolitica zonei ponto-caspice* în *Geopolitica*, nr. 14-15/2005

Onişor, Constantin; Ozunu, Mihail Vasile – *Poziţia geostrategică a României la Marea Neagră* în *Geopolitica*, nr. 6/2004

Oprea, Cristian – *Traian Băsescu pune gheaţă pe conflictele de la Marea Neagră* în *Cotidianul*, 21.8.2008

Opriţescu, Mihai – *Dunărea şi unitatea europeană în secolul al XXI-lea* în *Geopolitica*, nr. 2-3/2004

Opriţescu, Mihai – *Marea Neagră şi Asia Centrală. Reorientări geopolitice într-o lume unipolară* în *Geopolitica*, nr. 6/2004

Opriţescu, Mihai – *Portul Constanţa – de la tradiţia istorică la noua configuraţie geopolitică a Mării Negre* în *Geopolitica*, nr. 14-15/2005

Osman, Sergean – *Configuraţia geopolitică a peninsulei Crimeea* în *Geopolitica*, nr. 11/2005

Paul, Vasile; Coşcodaru, Toni – *Viziune pe termen lung. Centre de putere- de la unipolaritate la multipolaritate* în *Geopolitica*, nr. 2-3/2004

Petre, Dan – *Marea Neagră – realitate sau vis politic* în *Revista de politică internaţională*, nr.4/2006

Petre, Zoe – *Mare Nostrum. Pentru un regim de securitate în spaţiul extins al Mării Negre* în *Revista de politică internaţională*, nr.4/2006

Petrescu, Stan – *Elipsa strategică a Mării Negre* în *Geopolitica*, nr. 14-15/2005

Petrescu, Stan – *Federaţia Rusă, între revenirea la statutul de superputere şi pragmatism* în *Geopolitica*, nr. 24/2007

Petrescu, Stan – *Geopolitica Rusiei la finele conflictului din Caucaz* în *Geopolitica*, nr. 28/2008

Petrescu, Stan – *Globalizarea, oportunităţi şi temei* în *Geopolitica*, nr. 26/2008

Petrescu, Stan – *Rusia în sistemul global de securitate* în *Geopolitica*, nr. 16-17/2006

Pintescu, Florin – *Expansiunea Imperiului Rus în Europa. Consideraţii geoistorice şi geostrategice* în *Geopolitica*, nr. 16-17/2006

Pintescu, Florin – *Geopolitica şi geostrategia pontică românească între tradiţie şi actualitate* în *Geopolitica*, nr. 14-15/2005

Piontkovski, Andrei – *Războiul rece neştiut al Kremlinului* în *Foreign Policy* noiembrie/decembrie 2008

Piontkovsky, Andrei – *De ce detestă şi de ce iubesc ruşii Occidentul?* în *Foreign Policy*, iunie/iulie 2008

Pop, Luciana – *Victoria Moscovei la Bruxelles* în *Ziua*, nr. 4326, 2.9.2008

Popa, Mircea – *Rusia şi problemele mării Negre* în *Revista de politică internaţională*, nr.4/2006

Porojan, Ion – *Turcia pe fluxul energetic Europa-Asia Centrală-Bazinul Caspic* în *Geopolitica*, nr. 25/2008

Porojan, Vasile – *Noua geopolitică a Rusiei* în *Geopolitica*, nr. 24/2007

Pralong, Sandra – *Ce rol pentru societatea civilă în politică externă la Marea Neagră?* în *Revista de politică internaţională*, nr.4/2006

Racheru, Ileana; Manea, Octavian – *Bilant dupa summitul NATO* in *Revista 22*, nr.944, aprilie 2008

Rădoi, Mireille – *Conflictele armate regionale: Cecenia – federaţia Rusă* în *Geopolitica*, nr. 7-8/2004

Răpan, Mădălin – *Marea Neagră între provocare şi oportunitate* în *Geopolitica*, nr. 6/2004

Roncea, George – *Transnistria- potenţialul militar-logistic şi rolul său în geopolitica istmului ponto-baltic* în *Geopolitica*, nr. 2-3/2004

Rogozin Dmitri – *Care este raţiunea NATO?* în *Ediţie specială a cotidianului Ziua*, 2.04.2008

Sandu, Ionuţ – *Rusia între nostalgia sovietică şi patriotismul naţional* în *Geopolitica*, nr. 16-17/2006

Satter, David – *Este posibil un război între Rusia şi Europa?* în *Foreign Policy*, iunie/iulie 2008

Săgeată, Radu – *Ciscaucazia şi mizele echilibrului strategic din estul bazinului pontic* în *Geopolitica*, nr. 14-15/2005

Săgeată, Radu – *Conflictele internaţionale în era globalizării* în *Geopolitica*, nr. 7-8/2004

Săgeată, Radu – *Islamul din spaţiul ex-sovietic* în *Geopolitica*, nr. 24/2007

Săgeată, Radu – *Strâmtorile ponto-mediteraneene. Consideraţii geopolitice* în *Geopolitica*, nr. 6/2004

Săgeată, Radu – *Turcia, articulaţie între Orient şi Occident* în *Geopolitica*, nr. 25/2008

Secheşan, Valentina – *Politica Rusiei faţă de Kurzi* în *Geopolitica*, nr. 24/2007

Serebrian, Oleg – *Fiziopolitica şi morfopolitica problemei transnistrene* în *Geopolitica*, nr. 16-17/2006

Simileanu, Vasile – *Integrarea culturală* în *Geopolitica*, nr. 26/2008

Simileanu, Vasile – *Rusia, provocări geopolitice* în *Geopolitica*, nr. 24/2007

Simileanu, Vasile – *Sistemul geopolitic ponto-danubian – realităţi şi perspective* în *Geopolitica*, nr. 6/2004

Simileanu, Vasile – *Turcia, punte între spaţiul euro-atlantic şi statele turcofone* în *Geopolitica*, nr. 25/2008

Simion, Teodor – *Marea Neagră, repere geopolitice* în *Geopolitica*, nr. 6/2004

Simons, Gregory – *Fourth Generation Warfare and the Clash of Civilisations* în *Geopolitica*, nr. 26/2008

Sinescu, Călin – *Instabilitate şi conflict în Caucazul de Sud* în *Geopolitica*, nr. 19/2006

Sinescu, Călin – *Risque, incertitude, mefiance et precaution: l'adhesion de la Turquie a l'UE* în *Geopolitica*, nr. 25/2008

Socaciu, Carmen – *Conflicte îngheţate euroasiatice* în *Geopolitica*, nr. 28/2008

Socaciu, Carmen – *Globalizarea relaţiilor internaţionale între mit şi realitate* în *Geopolitica*, nr. 26/2008

Stancu, Dan – *Georgia, lăsată de izbelişte în războiul cu Rusia* în *Evenimentul zilei*, 11.08.2008

Streşină, Viorica – *Les representations de la Moldavie postsovietique* în *Geopolitica*, nr. 16-17/2006

Tănase, Tiberiu – *Aspecte de interes rezultate din implicarea Turciei în confruntările actuale pentru resursele naturale strategice* în *Geopolitica*, nr. 25/2008

Târnăcop, Cătălin Marius – *Marea Neagră şi securizarea "Drumului Mătăsii", elemente principale pentru securizarea Europei în perspectivă* în *Geopolitica*, nr. 6/2004

Teodoru, Ştefan – *Migraţia ilegală din Turcia şi implicaţiile acesteia pentru securitatea naţională şi europeană* în *Geopolitica*, nr. 25/2008

Troncotă, Tiberiu – *Geopolitica resurselor energetice. Potenţialul Mării Caspice* în *Geopolitica*, nr. 19/2006

Troncotă, Tiberiu – *Nato's impact on security patterns in the Black Sea Region – a Romanian perspective* în *Geopolitica*, nr. 7-8/2004

Troncotă, Tiberiu – *Romania's national security dilemma for the Black Sea Region* în *Geopolitica*, nr. 14-15/2005

Troncotă, Tiberiu – *Securitatea resurselor energetice regionale în Caucazul de Sud* în *Geopolitica*, nr. 23/2007

Tudoran, Dorin – *Vârstele războiului rece* în *Foreign Policy* noiembrie/decembrie 2008

Ţurcanu, Florin – *Proiecte politice romaneşti în zona mării Negre şi în orient* în *Revista de politică internaţională*, nr.4/2006

Ungur, Călin – *Revoluţia portocalie din Ucraina şi costurile ei* în *Geopolitica*, nr. 16-17/2006

Văcărelu, Marius – *Forţa statului rus* în *Geopolitica*, nr. 24/2007

Văcărelu, Marius – *Necesitatea existenţei conflictelor îngheţate* în *Geopolitica*, nr. 28/2008

Văduva, Gheorghe – *Geopolitica zonelor de falie* în *Geopolitica*, nr. 7-8/2004

Văduva, Gheorghe – *Turcia, pivot geostrategic euroasiatic* în *Geopolitica*, nr. 25/2008

Vergatti, Radu Ştefan – *Despre problematica Mării Negre către sfârşit de ev (sec. XIII-XV)* în *Geopolitica*, nr. 14-15/2005

Vergatti, Radu Ştefan – *O problemă de geopolitică pontică: Stăpânirea şi populaţia Dobrogei în prima parte a secolului al XIX-lea (1812-1878)* în *Geopolitica*, nr. 6/2004

Vergatti, Radu Ştefan – *Puncte de vedere asupra geopoliticii ruse* în *Geopolitica*, nr. 24/2007

Vergatti, Radu Ştefan – *Terminalele Drumului Mătăsii* în *Geopolitica*, nr. 19/2006

Vergatti, Radu Ştefan – *Turcia şi problema kurzilor* în *Geopolitica*, nr. 25/2008

Zainea, Eugen – *Interese şi aspiraţii în zona Mării Negre* în *Geopolitica*, nr. 14-15/2005

Zainea, Eugen – *Sursele de conflict ale secolului XX* în *Geopolitica*, nr. 7-8/2004

Zainea, Eugen – *Zona Mării Negre – resurse, potenţial, interese* în *Geopolitica*, nr. 6/2004

[XV.3] Pagini Web

<http://en.wikipedia.org/wiki/Abkhazia> (2.02.2009)

<http://en.wikipedia.org/wiki/Fundamentalism> (2.02.2009)

<http://en.wikipedia.org/wiki/Gagauz_people> (2.02.2009)

<http: //en.wikipedia.org/wiki/globalisation> (2.02.2009)

<http:// en.wikipedia.org/wiki/Human_rights_in_Afghanistan> (2.02.2009)

<http://en.wikipedia.org/wiki/muslim_world> (2.02.2009)

<http://en.wikipedia.org/wiki/Nagorno-Karabakh_Republic> (2.02.2009)

<http://en.wikipedia.org/wiki/Proto-Indo-Europeans> (2.02.2009)

<http://en.wikipedia.org/wiki/Russia-Ukraine_gas_dispute> (2.02.2009)

<http://en.wikipedia.org/wiki/Russian_soul> (2.02.2009)

<http://en.wikipedia.org/wiki/Shariah> (2.02.2009)

<http://en.wikipedia.org/wiki/South_Osetia> (2.02.2009)

<http://en.wikipedia.org/wiki/Transniestria> (2.02.2009)

<http://en.wikipedia.org/wiki/Varangian_guard> (29.1.2009)

<http://transnistria.md/ro/info> (2.02.2009)

<http://www.armeniapedia.org/index.php?title=Armenian_Genocide> (2.02.2009)

CIA, The World Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tu.html#People> (2.02.2009)

Aydin, Mustafa – *Europe's next shore: the Black Sea region after EU enlargement* în *Occasional Paper*, nr. 53/2004, < http://aei.pitt.edu/1907/> (6.1.2009)

Băloi, Aurel Mihail – *Geopolitica Mării Caspice la sfârşit de mileniu*, Centrul de Geopolitică şi Antropologie Vizuală, <http://www.geopolitica.ro/frgeopolitica.html> (6.01.2009)

Benea, Ciprian Beniamin – *Pipeline politics in the Caspian Region* în *Monitor Strategic,* nr. 3-4/2007, <http://www.ispaim.ro/pdf/ms342007.pdf> (6.01.2009)

Blagov, Sergej - *Russia and Armenia: United by geopolitics, divided by energy resources*, < http://www.eurasianet.org/departments/business/articles/eav051704.shtml > (6.01.2009)

Căpăţână, Marcel – *Implicaţii internaţionale ale revoluţiei portocalii din Ucraina* în *Monitor Strategic,* nr. 1-2/2005, <http://www.ispaim.ro/pdf/ms122005.pdf> (6.01.2009)

Cohen Ariel - *The New "Great Game": Oil Politics în the Caucasus and Central Asia,* < http://www.heritage.org/research/russiaandeurasia/bg1065.cfm > (6.01.2009)

Cioculescu, Şerban Filip – *Riscuri şi ameninţări la adresa securităţii conductelor de hidrocarburi* în *Monitor Strategic,* nr. 1-2/2007, <http://www.ispaim.ro/pdf/ms122007.pdf> (6.01.2009)

Coppieters, Bruno – *The EU and Georgia: Time perspectives in conflict resolution* în *Occasional Paper*, nr. 70/2007, < www.iss.europa.eu/uploads/media/occ70.pdf *> (6.01.2009)*

Coskun, Bezen Balamir – *Turkey's Middle East Policy between domestic politics and international requirements* în *Monitor Strategic,* nr. 3-4/2006, <http://www.ispaim.ro/pdf/ms342006.pdf> (6.01.2009)

Cristea, Darie – *Din Atlantic spre Eurasia: Mai este actual Mackinder?* în *Geopolitica*, nr. 1(3)/2004, <http://www.geopolitica.ro/frgeopolitica.html> (6.01.2009)

Cutler, Robert - *From Caspian Geopolitics to Caucasus Ethnopolitics*, < http://www.robertcutler.org/CES/html/ar99gg.html > (6.01.2009)

Danilov, Dmitry, Karaganov, Sergei, Lynch, Dov, Pushkov, Alexei, Trenin, Dmitri, Zagorsky, Andrei – *What Russia sees* în Chaillot Paper, nr. 74, ianuarie 2005, <http://aei.pitt.edu/3378/01/chai74.pdf> (6.01.2009)

Degeratu, Constantin – *Does the Black Sea region exist? An increasingly dynamic geopolitical Strategic Area and its Security Concerns* în *Monitor Strategic,* nr. 3-4/2005, <http://www.ispaim.ro/pdf/ms342005.pdf> (6.01.2009)

Deică, Petre - *Rusia imperială,recidiva sau visul unui geopolitician rus,* Centrul de Geopolitică şi Antropologie Vizuală, <http://www.geopolitica.ro/frgeopolitica.html> (6.01.2009)

Ercolani, Giovanni – *Economic stability & security în the Black Sea,* Defence Academy of the United Kingdom, <http://www.da.mod.uk/search?SearchableText=black+sea> (6.01.2009)

Fischer, Sabine, Puglisi, Rosalia, Wolczuk, Kataryna, Wolowski, Pawel – *Ukraine: Quo Vadis?* în Chaillot Paper, nr. 108, februarie 2008, <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp108.pdf> (6.01.2009)

Fizeşan, Stelian – *Cooperarea UE-Rusia şi siguranţa aprovizionării cu petrol şi gaze natural* în *Monitor Strategic,* nr. 3-4/2006, <http://www.ispaim.ro/pdf/ms342006.pdf> (6.01.2009)

Gabanyi, Anneli Ute – *Iniţiativa " Sinergia Mării Negre" – Uniunea Europeană planifică extinderea cooperării sale regionale* în *Monitor Strategic,* nr. 3-4/2007, <http://www.ispaim.ro/pdf/ms342007.pdf> (6.01.2009)

Gallis, Paul – *CRS Report for Congress, The NATO Summit at Bucharest 2008,* < www.fas.org/sgp/**crs**/row/RS22847.pdf*> (6.01.2009)*

Gegelashivili, Nana – *What role might Russia play in the Black Sea Region?* în *Monitor Strategic,* nr. 3-4/2005, <http://www.ispaim.ro/pdf/ms342005.pdf> (6.01.2009)

Goble, Paul - *American Interests în the Countries of Central Asia and the Caucasus*, < http://ourworld.compuserve.com/HOMEPAGES/USAZERB/315.htm > (6.01.2009)

Herd, Graeme, Moustakis, Fotios – *Black Sea Geopolitics: Dilemmas, Obstacles & Prospects,* Defence Academy of the United Kingdom, <http://www.da.mod.uk/colleges/arag/document-listings/cee/G84/view?searchterm=black%20sea> (6.01.2009)

Ionescu, Costin - *Marea Neagră – Un pivot geopolitic în dispută* în *Geopolitica*, nr. 1(5)/2005, <http://www.geopolitica.ro/frgeopolitica.html> (6.01.2009)

Ismailzade, Fariz – *Heightened geopolitical competition over the Caucasus,* Central Asia-Caucasus Institute Analyst, < http://www.cacianalyst.org/?q=node/1720 > (6.01.2009)

Karakas, Cemal - Turkey: Islam and Laicism Between the Interests of State, Politics, and Society, <http://www.hsfk.de/fileadmin/downloads/prif78.pdf> (2.02.2009)

Kirişci, Kemal – *Turkey's foreign policy in turbulent times* în *Chaillot Paper*, nr. 92, septembrie 2006, < http://aei.pitt.edu/7409/01/chai92.pdf> (6.01.2009)

Koulieri, Olga – *Russian Eurasianism & the Geopolitics of the Black Sea Obstacles & Prospects*, Defence Academy of the United Kingdom, <http://www.da.mod.uk/search?SearchableText=black+sea> (6.01.2009)

Kuleva, Marianna – *Ideologie versus interes naţional: determinări ale politicii externe a Rusiei* în *Monitor Strategic,* nr. 3-4/2007, <http://www.ispaim.ro/pdf/ms342007.pdf> (6.01.2009)

Lynch, Dov – *Why Georgia Matters* în Chaillot Paper, nr. 86, februarie 2006, < http://www.weltpolitik.net/attachment/0644a930ba1074b5cca2acd4809cbed5/03d42c74909d1bdfce23cdcb7213e515/chai86.pdf> (6.01.2009)

Maior, Cristian George, Matei Mihaela - *The Black Sea Region in an Enlarged Europe: Changing Patterns, Changing Politics*, <mq.dukejournals.org/cgi/reprint/16/1/33.pdf> *(6.01.2009)*

Mihăiescu, Marius - *Gazprom ar vrea sa transporte anual prin Romania 18,7 miliarde metri cubi de gaze naturale,* <http://economie.hotnews.ro/stiri-energie-4906236-gazprom-vrea-transporte-anual-prin-romania-18-7-miliarde-metri-cubi-gaze-naturale.htm> (2.02.2009)

Milevschi, Octavian – *"Imperiul liberal" în refacere: resursele energetice şi reafirmarea globală a Rusiei* în *Monitor Strategic,* nr. 1-2/2007, <http://www.ispaim.ro/pdf/ms122007.pdf> (6.01.2009)

Minchev, Ognyan – *Interese şi strategii fundamentale pentru regiunea Mării Negre* în *Monitor Strategic,* nr. 3-4/2006, <http://www.ispaim.ro/pdf/ms342006.pdf> (6.01.2009)

Niculescu, George – *NATO and the wider Black Sea region* în *Monitor Strategic,* nr. 3-4/2005, <http://www.ispaim.ro/pdf/ms342005.pdf> (6.01.2009)

Novikova, Gayane – *The South Caucasus in the European Security System* în *Monitor Strategic,* nr. 3-4/2007, <http://www.ispaim.ro/pdf/ms342007.pdf> (6.01.2009)

Pirani, Simon – *Ukraine's Gas Sector, Oxford Institute for Energy Studies,* <www.oxfordenergy.org/pdfs/NG21.pdf> *(6.01.2009)*

Posch, Walter – *Crisis in Turkey: Just another bump on the road to Europe?* în *Occasional Paper*, nr. 67/2007, < www.iss.europa.eu/uploads/media/occ67.pdf *> (6.01.2009)*

Puhl, Detlef – *What strategy for the Black Sea Area?* în *Monitor Strategic,* nr. 3-4/2005, <http://www.ispaim.ro/pdf/ms342005.pdf> (6.01.2009)

Rîjnoveanu, Carmen – *O perspectivă asupra evoluţiei relaţiilor UE-Rusia* în *Monitor Strategic,* nr. 1-2/2004, <http://www.ispaim.ro/pdf/ms122004.pdf> (6.01.2009)

Samokhvalov, Vsevolod – *Relations in the Russia-Ukraine-EU triangle: 'zero sum game' or not?* în *Occasional Paper*, nr. 68/2007, < www.iss.europa.eu/uploads/media/occ68.pdf *> (6.01.2009)*

Sava, Ionel Nicu - *Romanian-Russian relations in the context of the euro-atlantic integration process,* Centrul de Geopolitică şi Antropologie Vizuală, <http://www.geopolitica.ro/frgeopolitica.html> (6.01.2009)

Secrieru, Stanislav – *Accente geoeconomice în politica externă rusă* în *Monitor Strategic,* nr. 1-2/2007, <http://www.ispaim.ro/pdf/ms122007.pdf> (6.01.2009)

Secrieru, Stanislav – *După imperiu: Evoluţia principalelor orientări în politica externă rusă (1991-1999)* în *Monitor Strategic,* nr. 1-2/2005, <http://www.ispaim.ro/pdf/ms122005.pdf> (6.01.2009)

Secrieru, Stanislav – *Rusia/URSS în secolul al XX-lea – Transformări geopolitice privite retrospectiv* în *Monitor Strategic,* nr. 1-2/2004, <http://www.ispaim.ro/pdf/ms122004.pdf> (6.01.2009)

Sgârcitu Bogdan – *Strategii de securitate post război rece* în *Monitor Strategic,* nr. 3-4/2006, <http://www.ispaim.ro/pdf/ms342006.pdf> (6.01.2009)

Socor, Vladimir – *GUAM and OSCE – the Role of Multilateral Institutions in Dealing with the Security of the Greater Black Sea Area* în *Monitor Strategic,* nr. 3-4/2006, <http://www.ispaim.ro/pdf/ms342006.pdf> (6.01.2009)

Socor, Vladimir – *NATO Prospects in South Caucasus and Eastern Europe* în *Monitor Strategic,* nr. 1-2/2004, <http://www.ispaim.ro/pdf/ms122004.pdf> (6.01.2009)

Socor, Vladimir – *The last developments in the Republic of Moldova and the concerted activities of the separatist republics within the CIS – what roles for Russia and the EU?* în *Monitor Strategic,* nr. 1-2/2005, <http://www.ispaim.ro/pdf/ms122005.pdf> (6.01.2009)

Şen, Faruk – *Turkish Immigrants in Germany*, <http://www.tusiad.us/ content/ uploaded/pw11Turkish_Immig_Ger.pdf> (2.02.2009)

Temirov, Yury - *Security In The Black Sea Region: Military Threats & Potential,* Defence Academy of the United Kingdom, <http://www.da.mod.uk/colleges/arag/document-listings/cee/g93/?searchterm=black%20sea> (6.01.2009)

Traynor, Ian - *Pre-emptive nuclear strike a key option, Nato told* în *Guardian*, 22.01.2008, <http://www.guardian.co.uk/world/2008/jan/22/nato.nuclear> (2.02.2009)

Zodian, Mihai – *Descurajarea şi balanţa ofensivă-defensivă* în *Monitor Strategic,* nr. 3-4/2006, <http://www.ispaim.ro/pdf/ms342006.pdf> (6.01.2009)

Zodian, Mihai – *România, Balcanii şi bazinul Mării Negre* în *Monitor Strategic,* nr. 1-2/2005, <http://www.ispaim.ro/pdf/ms122005.pdf> (6.01.2009)